

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DEMOKRAT PARTİ (DP) İKTİDARI DÖNEMİNDE
MALATYA: ŞEHİR, SİYASET VE TOPLUM (1950 - 1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sabit DUMAN

HAZIRLAYAN
Fikret AVCI

Malatya 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ BİLİM DALI

DEMOKRAT PARTİ (DP) İKTİDARI DÖNEMİNDE MALATYA: ŞEHİR, SİYASET VE TOPLUM (1950 - 1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fikret AVCI

Danışman
Prof. Dr. Sabit DUMAN

Malatya 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DEMOKRAT PARTİ (DP) İKTİDARI
DÖNEMİNDE MALATYA: ŞEHİR, SİYASET
VE TOPLUM (1950 - 1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sabit DUMAN

HAZIRLAYAN
Fikret AVCI

Jürimiz tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans/ doktora tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Anabilim, ... Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

1. Prof. Dr. Sabit DUMAN.....
2. Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ.....
3. Prof. Dr. Mehmet ÇEVİK.....
4.
5.

imzası

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Unvan Ad Soyad

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Sabit DUMAN'nın danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım “DEMOKRAT PARTİ (DP) İKTİDARI DÖNEMİNDE MALATYA: ŞEHİR, SİYASET VE TOPLUM (1950 - 1960)” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Fikret AVCI

BİLDİRİM SAYFASI

Prof. Dr. Sabit Duman’ni danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım “DEMOKRAT PARTİ (DP) İKTİDARI DÖNEMİNDE MALATYA: ŞEHİR, SİYASET VE TOPLUM (1950 - 1960)” isimli tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

...../...../2018

Fikret AVCI

ÖN SÖZ

İnsanoğlu dünyaya ilk geldiği dönemden itibaren hep çevresini sorgulamış, bulunduğu ortamı tanımaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. İnsanoğlu için çevresi hep merak konusu olmuştur. Yaptığım bu çalışmada yaşadığım şehir olan Malatya'yı tanımaya, tarihteki konumunu ortaya koymaya ve Malatya için farklı bir dönem olan aynı zamanda bu güne kadar araştırılmayan 1950-1960 dönemini aydınlatmaya çalışacağım. Çünkü bu dönemde bütün Türkiye'nin tersine bir siyasi duruş Malatya'da ortaya konacaktır. Tüm Türkiye'de esen Demokrat Parti rüzgârı Malatya'da tersine esecek Malatya Cumhuriyet Halk Partisini destekleyecektir. Yapacağım bu çalışmada bu durumu aydınlatmaya ve nedenlerini ortaya koymaya çalışacağım.

Daha önce yapılan araştırmalara bakılacak olunursa Orhan Tuğrulca tarafından Malatya Siyasi Tarihi ve Malatya Tarihi Kent ve Kültür, Raşit Kısacık Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Kadar Siyasi Olaylar, Mehmet Serkan Şahin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Malatya Teşkilatı, Funda Adıtatır Malatya Şehri'nin Esnaf Teşkilatı, yapılan başlıca çalışmalardır.

Tarih boyunca Anadolu'nun giriş kapılarından biri olma özelliğini koruyan Malatya büyük bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu konumunu ortaya çıkarmaya ve asıl konum olan Çok Partili Hayata Geçiş Dönem'inde Malatya Demokrat partili yıllarda Malatya tarihini aydınlatmaya çalışacağım.

Öncelikle beni bu çalışmayla görevlendiren danışman hocam Prof. Dr. Sabit Duman'a, bana her türlü yardımlarından ötürü ve benim için apayrı bir hoca ve büyüğüm olan Prof. Dr. Mehmet Karagöz hocaya, saygınlığı ve Malatya ile ilgili yapmış olduğu çalışmaları ile tanınmış bir gazeteci olan Celal Yalvaç'a, bu çalışmamda hep yanımda olan ve her türlü yardımda bulunan akrabam Yakup Zengin'e, bu konuda bana yardımcı olan tüm Malatyalılara, arkadaşlarıma sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Fikret AVCI

ÖZET

Hazırladığımız bu Yüksek Lisans tezinde Türkiye’de çok partili hayata geçiş, buna dair sıkıntıların yaşandığı dönemi ve çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden, Demokrat Parti İktidarında Malatya Siyaset, Kent, Toplum Bu kapsamda Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı kurulan Demokrat Parti’nin önce Türkiye ve daha sonrada Malatya’daki; faaliyetleri, Cumhuriyet Halk Parti’sine karşı verdiği mücadele ve on yıllık Demokrat Parti iktidarında Malatya’da yaşanan siyasi, sosyal, kültürel gelişmeleri çalışmamızda yer verdik.

Bu çalışmamızda Malatya’nın 1950 – 1960 Dönemi’ndeki siyasi gelişmeleri açıkladıktan sonra çalışmamızın ikinci bölümünde Malatya kentinin Demokrat Parti Dönemindeki ulaşım, imar, iletişim ve nüfus yapısını açıkladık. Çalışmamızın son kısmında ise araştırmamıza konu olan dönemin Malatya’sında kültürel faaliyetlere yer verdik.

Adıyaman’ın Malatya’dan ayrılmasının siyasi bir manevra olmadığı, Malatya’da yaşayan Alevilerin Demokrat Parti’yi desteklediği ve Cumhuriyet Halk Partisi Dönemi’nde başlayan yatırımların Demokrat Parti Dönemi’nde de devam ettiğini bu çalışmamızın sonucunda ortaya çıkarmaya çalıştık. Demokrat Parti ve bu Dönemin Malatya’sı ile ilgili tüm gelişmeler gün yüzüne çıkartmayı ve bu sahada yapılacak daha sonraki çalışmaların önünü açmaya çalıştık.

Çalışmamızı yaparken dönemin yaşayanları, dönemin gazeteleri, romanları, kitapları, dergileri, resimleri, video kayıtları, makale tez ve araştırma eserlerinden faydalandık. Tüm bu çabalarımız ile Malatya’da çok partili hayatın getirdiği yeni dönemi aydınlatmaya çalıştık. Siyasi gelişmelerin yanında Malatya’nın çok partili sürece geçiş aşamasındaki dönemi tüm yönleriyle açığa kavuşturmaya çalıştık.

Anahtar kelime: Malatya, Demokrat Parti,

ABSTRACT

At this master degree thesis, we examined the transition to the multi-party system in Turkey, the term which has been a lot of problems related to this transition, and especially the transition to the multi-party system in Malatya, which is the main subject of our study. At this context, we examined the actions of democrat party, which was set up against the republican people's party, in Turkey and then in Malatya. We studied the struggle of democrat party against the republican people's party and political, social and cultural developments in Malatya in the ten years of power of democrat party.

At this study, we explained the demographic, political, social structure and the management units in Malatya during 1950-1960. Then we explained the foundation of democrat party in Malatya and main politics of it in Malatya. At the other parts of our study, we compiled the election results in the term of democrat party. At the end of our study, we examined the natural disasters, the construction activities, education and teaching system, the industry, the agricultural life, press, and the other improvements during 1950-1960. By this study, we tried to set the light on this term which is named the vicious period. We tried to reveal that; the separation of Adıyaman from Malatya was not a political maneuver, the alewi people lived in Malatya supported the democrat party then, and the investments which started during the term of republican people's party were continued during the democrat party power. We tried to eliminate some false things that were known true. We aimed to find out all improvements about the democrat party and Malatya in this period, and we wanted to lead up to other researches at this area.

While preparing our study we used the people who lived in that period, the newspapers, the novels, the books, the magazines, the pictures, the video recordings, the essays, the thesis and the research works of the period. With all these studies we tried to enlighten the period brought by the multi-party system in Malatya. Besides political developments, we tried to clarify the period of Malatya in transition to the multi-party system.

Keywords: Malatya, democrat party

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
ONUR SÖZÜ.....	ii
BİLDİRİM SAYFASI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
TABLolar DİZİNİ	xii
GRAFİK DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

SİYASET

A. TÜRKİYE’DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ	5
B. DEMOKRAT PARTİ	6
C. DEMOKRAT PARTİ’NİN DİNİ POLİTİKALARI.....	11
D. MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA MALATYA.....	14
E. MALATYA’DA CUMHURİYET HALK PARTİSİ TEŞKİLATININ KURULMASI.....	18
F. SERBEST CUMHURİYET FIRKASININ KURULUŞU	19
G. 1931-1945 YILLARI ARASINDA MALATYA	21
H. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE MALATYA’DA YAŞANAN GELİŞMELER.....	22
I. 1950 SEÇİMLERİ ve DP İKTİDARI.....	26
İ. 1950 YEREL SEÇİMLERİ	30
J. İNÖNÜ AFİŞ VE RESİMLERİNİN KALDIRILMASI.....	31
K. PÜTÜRGELİ ŞÜKRÜ OLAYI	37
L. 1951 DEMOKRAT PARTİ İL KONGRESİ ve ALINAN KARARLAR.....	39

M. 1951 BELEDİYE MECLİSİ SEÇİMLERİ ve SONRASINDA YAŞANANLAR	40
N. CUMHURBAŞKANI CELAL BAYAR ve MECLİS BAŞKANI REFİK KORALTANIN MALATYA ZİYARETİ.....	42
O. BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN MALATYA ZİYARETİ.....	43
Ö. AHMET EMİN YALMAN'A SUİKAST GİRİŞİMİ	45
P. 1954 GENEL SEÇİMLERİ	51
R. İSMET İNÖNÜ'NÜN MALATYA ZİYARETİ.....	51
S. 1955 SEÇİMLERİ ve MALATYA	53
Ş. MALATYA'DA İL GENEL MECLİS SEÇİMLERİ.....	54
T. BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN İKİNCİ MALATYA ZİYARETİ.....	55
U. 1957 GENEL SEÇİMLERİ.....	58
Ü. 27 MAYIS ASKERİ DARBESİ VE MALATYA'DAKİ YANKILARI.....	59

II. BÖLÜM

TOPLUM

A. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİN'DE MALATYA'NIN DEMOGRAFİK, SİYASİ, SOSYAL YAPISI ve YÖNETİM BİRİMLERİ	62
a. Malatya'nın Demografik Yapısı	63
b. Malatya'nın Siyasi Yapısı	64
B. MALATYA'NIN SOSYAL YAPISI.....	66
a. Gündelik Hayat	66
b. Evlilikler	67
c. Sinema	68
d. Yemekler.....	68
e. Bayramlar	69
f. Cenaze Merasimi.....	69
g. Din ve Mezhep Yapısı	70
h. Ekonomik Hayat	71

III. BÖLÜM

ŞEHİR

A. CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA MALATYA'NIN İLK VALİ VE BELEDİYE BAŞKANLARI	72
B. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA'NIN İDARİ YAPISI	72
a. Doğanşehir Kazası.....	73
aa. Sürgü Nahiyesi.....	74
ab. Polat Köyü.....	74
b. Besne Kazası.....	75
c. Arguvan Kazası	76
d. Hekimhan Kazası.....	76
e. Arapkir Kazası	77
f. Pütürge Kazası	77
g. Darende Kazası	78
h. Akçadağ Kazası.....	78
ha. Gündüzbey Köyü.....	78
hb. Orduzu Köyü.....	79
C. MALATYA'DA ÇÖL ÇEKİRGESİ İSTİLASI	80
D. BÜYÜK AKÇADAĞ YANGINI.....	81
E. ADIYAMAN'DA SEL FELAKETİ.....	82
F. ADIYAMAN'IN VİLAYET HALİNE GETİRİLMESİ	83
G. YEŞİLYURT'UN İLÇE HALİNE GETİRİLMESİ.....	87
H. ADIYAMAN'DA HİDROELEKTRİK SANTRALİNİN KURULMASI.....	88
I. ELAZIĞ - ANKARA KARA YOLUNUN AÇILIŞI	89
İ. MALATYA'DA DEVLET HASTAHANESİ'NİN YAPIMI.....	90
J. MALATYA BELEDİYESİ'NİN ŞEHİR DÜZENLEMESİ VE YENİ HAL BİNASI.....	91
K. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA'DA EĞİTİM VE ÖĞRETİM.....	92
L. SÜMERBANK PAMUKLU SANAYİ MÜESSESESİ.....	93
M. UÇAK KİREMİT FABRİKASI	94
N. MALATYA TÜTÜN FABRİKASI.....	94

O. MALATYA ŞEKER FABRİKASI.....	95
Ö. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA’DA ZİRAİ HAYAT	97
a. SultanSuyu Harası	98
P. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA’DA BASIN	99
R. MALATYA’DA BASIN BÜROSU’NUN OLUŞTURULMASI.....	100
S. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA’DA BANKACILIK	100
a. Ziraat Bankası	100
b. Türkiye Emlak ve Kredi Bankası.....	101
c. Türkiye İş Bankası	101
Ş. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA’DA SPOR FAALİYETLERİ....	101
SONUÇ	103
KAYNAKÇA.....	105
EKLER	109

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devleti
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Milliyetçi Parti
DP	: Demokrat Parti
MÖ	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
PTT	: Posta Telefon Telgraf
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türkiye Cumhuriyeti Kanunları
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
yy.	: Yüzyıl

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. 1952 yılı itibarıyla Malatya Tarım Ürünleri ve Miktarı (Ton Hesabı)	97
--	----

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1. 1950 Genel Seçimlerinde Partilerin oy Dağılımı	29
Grafik 2. 1954 Genel Seçimlerinde Partilerin oy Dağılımı	53
Grafik 3. 1957 Genel Seçimlerinde Partilerin oy Dağılımı	59

GİRİŞ

Malatya günümüzde olduğu gibi kuruluşundan itibaren bu bölgenin önemli şehirlerinden birisi olmuştur. Anadolu'nun giriş kapılarından birisi olup hep paylaşılamayan bir şehir olmuştur. Bu sayede sık sık el değiştirmiş, birçok hükümdarın çekişmesine sahne olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde de bu konumunu sürdürmüş, siyasi hesaplaşmanın merkezlerinden birisi olmuştur.

Malatya'nın coğrafi kordinatları; Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Havzası'nda ve Adıyaman, Elazığ, Bingöl ve Muş çöküntü alanının güneybatı ucunda yer almaktadır. Çevresini doğuda Elazığ ve Diyarbakır, güneyde Adıyaman ve batıda Kahramanmaraş, kuzeyde ise Sivas ve Erzincan ile çevrilidir. İl topraklarının yüz ölçümü 12.313 km olup, 35.54 ve 59.03 kuzey enlemleri ile 38. 45 ve 39. 08 doğu boylamları arasında kalmaktadır. Malatya, Sultansuyu ve Sürgü Çayı ile Akdeniz'e, Tohma Vadisi ile İç Anadolu'ya, Fırat vadisi ile Doğu Anadolu'ya açılarak bu bölgeler arasında bir geçiş alanı oluşturur. Toplam nüfusu 762.538 kişidir.

Tarihin her döneminde benzer fakat farklı isimlerle anılmıştır. Eski Çağ coğrafyacılarından Strabon, (MÖ 58-MS 21) Malatya'yı sürekli "Meliteme" olarak zikretmiştir. Kesin olarak yerini vermediği ve geniş bir coğrafya içerisinde anlattığı Malatya'yı' Kataonia 'ile Fırat Nehri arasında Konma gene sınırında Kapadokya Krallığı'nın (MÖ 283-212) on valiliğinden biri olarak gösterir. Kiltepe vesikalarında Melita İsmi geçmektedir. Hititler Malatya şehrini kurduklarında buraya 'meyve bahçesi', "hal" manasına gelen "Maldiya" ismini vermişlerdir. Asurlular bu şehre; "Milidia", Romalılar ise "Melita ve Melitene" demişlerdir. Müslüman Araplar 'Malatiye' Türkler Malatya'yı fethedince bu şehre 'Malatya' demişlerdir.¹

Neolitik çağdan beri insanları barındıran Malatya'nın ön Tarihi'nin Paleolitik Çağ'a kadar indiği Ansır (Buzdak) ve İnderesi mevkiinde bulunan bulgulardan anlaşılmaktadır. Cafer Höyük kazılarında ise Malatya ve çevresinde, MÖ 7.000 yıllarında yerleşimin başladığı ortaya çıkmıştır. Bu araştırmalarda ayrıca; bölgede tarım

¹ Mevlüt Oğuz, **Başlangıçtan Osmanlı Dönemine Kadar Malatya Malatya Tarihi**, İstanbul 1985. s.5

ve hayvancılığa geçildiği yerleşik köy hayatının da başladığı belirlenmiştir.

1979-1986 yılları arasında Prot-Cafer Höyük kazılarında dünyanın ilk heykel örneği sayılan beyaz kireç taşından yapılmış, küçük figürlerin MÖ 7 000 yılına ait olduğu belirlenmiştir.

Anadolu’da devlet ve şehirleşmenin ilk olarak Hititler tarafından başladığı iddia edilmektedir. MÖ 13. yy başlarında Hitit Devleti’nin yıkılmasıyla bu devletin haneden mensuplarının kurduğu küçük bir devlete merkez olmuştur Malatya. Hitit hanedan mensupları kendilerini halen Hitit kralı olarak görüyorlardı. Bu krallık ‘Melet’ (Milit) krallığı olarak adlandırılmıştır. Bir Asur vesikasında MÖ 1144 yılında Asur hükümdarı Tiglat tarafından ele geçirilip vergiye bağlandığı zikredilmektedir. MÖ 612 yılında Asur Devleti’nin yıkılmasıyla, Malatya’da Med hâkimiyeti başlayacaktır. Pers İmparatoru I. Darios döneminde şehir Pers hâkimiyetine girmiştir. MÖ 170 yılında Pontus kralı Fanekis’in hâkimiyetine giren Malatya halkı MÖ 162 yılında isyan ederek bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. MÖ 30 yılında şehir Roma hâkimiyeti altına girecek, Roma İmparatorluğu’nun 395 yılında Doğu-Batı olarak ikiye ayrılmasıyla Malatya Bizans hâkimiyetine girecektir.²

Şehir, Emeviler ve Abbasiler devrinde İslam - Bizans savaşlarının odak noktası oldu. Bu dönemde yöre sınır bölgesi olan avasım illerinin en önemli karargahı idi. Dönem boyunca yapılan savaşlar büyük destanın Malatya merkezli olarak doğmasına neden oldu. Bu destan Battal Gazi destanıdır. Abbasi devrindeki savaşlara katılan Türklerin Malatya önlerindeki asıl savaşları 11.yy. içinde olmuştur 12.yy. başında Malatya bir Türkmen beyliği olan Danişmentoğulları’nın eline geçti. Bu beyliğin destansı bir hikâyesi olan Danişmenname isimli Türkçe kitaba göre, beyliği koruyucu olan Anadolu fatihlerinden Melik Ahmet Danişment Gazi, Malatyalıdır. Bu yüzyıl içinde Malatya, Anadolu Selçukluları’na bağlandı ve en önemli şehirlerden biri oldu. Zaman zaman Selçuklulara geçici başkentlik de yaptı. Bu dönemin bir hatırası olarak Selçukluların Malatya’ya verdiği ünvan dikkat çekmektedir. Malatya büyük şahsiyetlerin diyarı olarak adlandırılmıştır. 1243 Moğol istilası ile Moğol hâkimiyetine

² Firuzan Kınal, **Anadolu'nun eski Tarihi**, Ankara 1962, s.25

giren Malatya 1315 yılında Memlûk hâkimiyeti altına girmiştir³. Memlûk hükümdarları Kamsu Gavri sultan olmadan önce Malatya valiliğinde bulunmuşlardır.⁴ Kamsu Gavri, Malatya'daki Türk kültürünün etkisiyle Divan Edebiyatı tarzında Türkçe şiirler kaleme almıştır. Malatya 1392 yılında Dulkadiroğulları himayesindeyken Yıldırım Bayezıt tarafından alınmıştır. Bu sayede Malatya ilk defa Osmanlı hakimiyeti ile tanışıyordu. 1402 yılına geldiğinde şehir Timur tarafından Osmanlı himayesinden çıkartılacaktır. Şehir tekrar Memlûk kontrolüne geçecektir. Bu durum uzun sürmeyecek, 1516 yılında Memlûk - Osmanlı çekişmesi sonucunda Yavuz Sultan Selim tarafından Malatya Osmanlı topraklarına katılacaktır. Bu ilhakla birlikte Malatya bir daha çıkmamak üzere Osmanlı himayesine girmiş oluyordu. ⁵Tarihteki aktif rolü dolayısı ile zaman zaman şehir merkezi değiştirilip yeniden kurulmuştur. Nihayet Osmanlı devletinde 1838' de Mısır valisi Osmanlıya başkaldırınca Padişah II. Mahmut onun üzerine bir ordu gönderdi. Hafız Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Nizip Savaşı'ndan önce kışı Malatya'da geçirmek zorunda kaldı. Hafız Paşa halkın evlerine el koydu. Malatya halkı o kışı günümüzdeki Malatya şehri yerinde olan Aspuzu bağlarında geçirdi. Baharla birlikte evlerine dönen Malatya halkı evlerin oturmaz halde olduklarını gördüler. Tüm bu yaşananlardan sonra Malatya halkı bir daha Malatya' ya /Eski Mlatya) dönmeyerek yazlık evlerine yerleşti. Malatya halkı, bugünkü Battalgazi ilçesi olan eski Malatya'ya geri dönmeyerek şehir merkezini buraya taşıyacaktı⁶.

Malatya Osmanlı Dönemi'nde, Maraş eyaletine bağlı bir sancaktır. Malatya sancağı 1847 yılındaki idari bölünmede Harput Eyaleti'ne bağlandı, daha sonra bazı idari değişiklikler geçirdi ve cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte il oldu. 1924 Anayasası ile Türkiye Cumhuriyeti ili olan Malatya, yabancı işgaline uğramayan nadir Anadolu şehirlerinden biridir.

Memlûklu Devleti kaynaklarında, Dulkadirliler ve diğer Türkmenlerle meskun olan Malatya ve havalisi için “iklim alo zari üzeyim ülkesi “lakabı kullanılmıştır.

Osmanlılar Dönemi'nde aynı adla anılan şehirde 1838 yılında Osmanlı ordusu kışı

³ İsmail Aytaç, **Malatya Türk- İslam Dönemi Mimari Eserleri II**, Malatya, 2013, s.16, 17

⁴ Orhan Tuğrulca, **Malatya Siyasi Tarihi**, İstanbul 2006, s. 256, SS.

⁵Göknur Gögebakan, **XVI. Yüzyılda Malatya Kazası**, Malatya, 2002, s. 33

⁶ Necati Güngör, **Annem Babam Malatya**, İstanbul, 2005, s. 13

geçirmiştir. Yöre insanı Aspuzu bağları olarak bilinen yazlığa göç etmiş, orada yerleşerek bugünkü şehri olmuştur. Malatya, günümüze modern bir yapılanma ile gelirken asıl tarih çekirdeğini oluşturan Battalgazi (Eski Malatya) bu turistik bir ilçe olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bilgiler ışığında Malatya, isim olarak fazla bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'in ilanından sonra yurt çapında başlatılan ekonomik kalkınma faaliyetlerinin gelişimini incelemek üzere gittiği yerler arasında Malatya da bulunmaktadır. 13 Şubat 1931 yılında Atatürk yeni açılan Fevzi Paşa - Malatya demir yolu ile saat 17.30'da Malatya'ya gelmiştir.

Malatyalıların sevgi gösterileriyle karşılanan Atatürk, burada bir gün kalmıştır. Atatürk'ün kaldığı eski "Türk Ocağı" binası günümüzde "Atatürk evi" adını taşımaktadır. "Malatya'yı görmek, Malatyalılarla daha çok görüşmek için bu kadar zaman yeterli değildir." diyen Atatürk, Diyarbakır-İran-Irak demir yolunun temel atım töreni için geçerken 17 Kasım 1937 tarihinde ikinci kez Malatya'yı ziyaret etmiş, burada yapım halinde olan iplik ve bez fabrikalarını gezerek, inşa halinde olan devlet hastanesi hakkında bilgi almıştır. Milli mücadele ve 1. Dünya Savaşı yıllarında ekonomik durumu sarsılmış olan Malatya'nın 1932 yılında demir yoluna bağlamış olması ticari kapasitesini artırmıştır.

1939 Malatya bez fabrikası ve tütün fabrikası kurulmuş, sanayileşme çalışmaları gelişerek devam etmiştir. Malatya Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'nin kalkınma çabalarına paralel bir gelişme seyri göstermiştir. İftiharla belirtmek gerekmektedir ki, Malatya'da gelişen Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı olan İsmet İnönü, Cumhuriyet'imizin kuruluş amacında büyük görev üstlenmiştir. Malatya'nın yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olan Turgut Özal'ın ülkemize en önemli katkısı, çağdaş ekonomik modelin uygulanması, değişen çağa ayak uydurabilen bir ülkenin uluslararası alanda yer ve rol yer almasını sağlamasıdır. Günümüzde Malatya; İnönü üniversitesi, doğu illerine hizmet veren Turgut Özal Tıp Merkezi, önder kayısı üreticiliği ve gelişen sanayisi ile çağdaş Türkiye'nin önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.⁷

⁷ Reşit Kısacık, **Cumhuriyet'in İlanından Bugüne Malatya'da Toplumsal Olaylar**, İstanbul 2012, s. 15, 16, 17

I. BÖLÜM

SİYASET

A. TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının ömrü çok kısa olmuş. Genç cumhuriyetin muhalif partileri uzun bir yaşam sürdürememişti. Genç Cumhuriyet iki ayrı denemeden sonra yine tek parti ile yola devam etmiştir. Oysa demokrasinin olduğu ülkelerde muhalif partiler olmazsa olmazdı. Bu durum dış dünyadaki gelişmeler göz önüne alındığında daha da zorunlu bir hal alacaktır.

II. Dünya Savaşı'na girmeyen Türkiye batıdan uzaklaşmış üstelik Rusya'nın boğazlarda üs ve Türkiye Rusya sınırında değişiklik istemesi ile Rusya'nın tehditleri ile karşı karşıya kalmıştı. Türkiye'nin demokratik Batı milletleriyle yakın politik, askeri ve ekonomik ilişkileri kaçınılmaz olarak Türkiye içinden ve dışından demokratikleşme yönündeki istekleri hızlandırdı. İlk gerçek karşı çıkış CHP parlamentosu grubundan çıktı. 7 Haziran 1945'te CHP'nin üyesi; Atatürk'e 1932 – 1937 yılları arasında maliye bakanlığı yapan ve Ekim 1937'den Atatürk'ün ölümüne kadar Başbakanlık yapan; Celal Bayar, Tarihçi Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes partinin otokritik yönetimini savaşın şiddetli yıllarında doğru görülebileceğini, zamanda ise parlamentonun kontrolünün hükümete verilmesini ve muhalefet partilerinin kurulmasını ve bireysel özgürlüklerin yeniden düzenlenmesini içeren bir deklarasyon yayınlayarak muhalefete başladılar. CHP'nin birçok önde gelen şahsiyeti, Atatürk'ün partisinin demokrasi aracı olduğu ve onun felsefesini devam ettirme aracı olduğu düşünüyordu. Bu bağlamda diğer partilere ihtiyaç olmadığını düşünüyorlardı. İnönü döneminde müsaade edilen muhalefet Atatürk'ün döneminde de müsaade edildiğini ileri sürseler de gerçekte bir muhalefet partisinin olmasını anlamsız buluyorlardı.⁸

Dörtlü Takrir ile ayrılma sürecine giren, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes Refik Koraltan'ın evinde toplanarak kuracakları partinin

⁸ Sabit Duman, *Osmanlıdan Günümüze Türk Siyasi Tarihi*, Malatya, 2012, s. 153

ismi ve hatta programı dâhil burada kararlaştırmışlardır.⁹ CHP toprak reformu yapmak için meclise yeni bir yasa getirince Adnan Menderes bu kanuna şiddetle muhalefet etti. Tüm bu koşullardan dolayı Adnan Menderes ve Refik Koraltan partiden ihraç edildi. Böylelikle Bayar ve Koraltana'da gözdağı verilmiş olunuyordu. Sonunda Bayar ve Köprülüde partiden istifa ederek 7 Ocak 1945'te Demokrat Parti'yi kurdular.

B. DEMOKRAT PARTİ

Parti programına bakıldığında ABD yardımının alınması liberal politikaların takip edilmesi, okullarda din derslerinin verilmesi CHP'ye nazaran daha özgürlükçü bir yapıya sahipti. İnönü ise bu yeni partinin kurulmasını destekliyor ve bir muhalefet partisinin yaşaması gerektiğini savunuyordu.¹⁰ Demokrat Parti'nin yükselişi yavaş fakat sağlam oldu. 1946 Seçimlerini kaybetse de asıl hamlesini 1950 seçimlerinde yaptı. Demokrat parti 1950 seçimlerinde % 52.7 oy alarak 408 Milletvekili ile meclise girmeyi başardı. Bunun yanında CHP % 39.4 oy ve sadece 39 Milletvekili ile temsil edilme imkanı buldu. Demokrat Parti bu büyük zaferle cumhuriyetin ilanından bu yana ilk defa CHP'yi iktidardan indirmeyi başardı.

DP'nin ilk icraatı Arapça ezan meselesi oldu. Ezan Atatürk döneminden bu yana Türkçe okunmaya başlanmış İnönü döneminde ise Arapça ezan yasaklanmıştı. Ezanın Türkçe okunması hiçbir zaman Anadolu insanı tarafından kabul görmemişti. Bu yasak defalarca çeşitli eylemlerle delinmişti. Bunun en bariz örneği ise TBMM'de yaşanmıştı. 4 Şubat 1949 tarihinde M. Kemal Pilavcıoğlu'nun şeyhlik yaptığı Tıcani Tarikatı üyeleri meclis görüşmelerinin yapıldığı sırada ayağa kalkarak ezanı Arapça okumaya başladılar.¹¹ Bu durum dönemin gazetelerince görülmemiş bir skandal olarak manşetlere taşındı. Tüm bu yaşananlar DP'yi seçim propagandası boyunca ve iktidarının ilk günlerinde bu konuyu çözüme kavuşturmak için uğraştıracaktı. DP ilk olarak dindar

⁹ Kamil Maman, **Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar DP'nin Kurucusu Anlatıyor Refik Koraltan Anlatıyor Refik Koraltan**, 2013 İstanbul, s. 81, 83...

¹⁰ Mehmet Ali Birand, **Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu**, İstanbul 1991, s26, 27

¹¹ **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1949

kesime bir mesaj vermek istiyordu. 16 Haziran 1950 tarihinde çıkarılan kanunla Arapça ezanın önündeki engel kalkmış oluyordu.¹²

Türk Lirası'nda cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Atatürk'ün fotoğrafı yer alıyordu. İnönü Cumhurbaşkanı olduğunda Atatürk'ün fotoğrafını kaldırarak yerine kendi fotoğrafını yerleştirdi. DP ise İnönü'yü tarihe gömmeye kararlıydı. İnönü'nün Türk Lirası'ndaki fotoğrafını kaldırarak yeniden Atatürk'ün fotoğrafını yerleştirdi. Ayrıca Beyaz Treni'ni halka açtı. Savarona'nın kullanılmasını yasakladı. İnönü'nün Devlet Konser Salonu locasındaki kulaklığını kapattı. Böylelikle DP yerleşmiş olan İnönü izlenimini silmek istiyordu.¹³

DP içerde iktidarını sağlamlaştırmaya çalışırken dış politikada derin bir yalnızlığa itilmiş durumdaydı. Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmemiş Sovyetlerle arasını bozmuş, batı ile bütünleşememişti. Bu sorunlar CHP'den DP'ye miras kalmıştı. DP dış politikada bu durumu düzeltmeye çalışırken Kore Savaşı'ı patlak verdi. Bu Türkiye için bir fırsattı. Kuzey Kore 28. enlemi aşarak Güney Kore'ye saldırmıştı. Aynı gün hem ABD hem de BM bölgeye müdahale etti. Türkiye, NATO'ya her girmek istediğinde reddedilmişti. DP Kore'ye asker göndererek NATO'ya üye olmayı ve bu yalnızlıktan kurtulmayı amaçlıyordu. 25 Temmuz 1950 Tarihi'nde alınan kararla Türk Askeri Kore'ye gönderiliyordu. Böylelikle NATO üyeliğinin önü açılmış oluyordu. 17 Ekim 1951 günü Türkiye Yunanistan'la birlikte NATO üyeliğini tamamlamıştır. Böylece içinde bulunduğu derin yalnızlıktan kurtulmayı başarmıştır.

Demokrat parti döneminde Türkiye hızlı bir değişim yaşıyordu. Traktörün ülkeye girmesi tarım üretimini artırırken köyden kente göç başladı. Traktörler aynı zamanda petrol tüketimine yol açtı. 1930'larda ve savaş yıllarında gelişen geniş rezervler, ekonomiyi cesaretlendirmek amacıyla sermayenin gelişmesine aktarıldı. Ülke çapında birçok baraj, birçok kara yolu, demiryolu ve devlet binaları yapımına hız verildi, Başbakan bu çalışmaları doğrudan yönetti. Daha büyük projeleri başında bir koruyucu başlık olduğu halde giderek bizzat kendisi denetledi. Eski tarihi başkent İstanbul da dâhil, şehirler, kasabalar ve köyler aniden modern ve yeni bir görünüm kazandı.

¹² **Vakit**, 16 Haziran 1950

¹³ M. A. Birand, **Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu**, İstanbul 1991, s. 87

Menderes, Türklerin tek başlarına giremediği alanlara yabancı sermayenin girişini sağlamak için çaba gösteriyordu. Bununla birlikte, Türk özel sektör girişimi ve yabancı sermaye girişi çok yavaş bir şekilde ilerledi. Birçok Türk yatırımcı endüstri sahasını devlete bırakarak daha çabuk ve fazla kar edeceğini düşündü ticaret sahasında faaliyet göstermeyi tercih etti. Bankerlerin desteklediği tüccarlar, hükümet üzerinde sahip oldukları etkiyi de kullanarak yabancı pahalı tüketim ürünleri ithal etme iznini alabiliyorlardı ve Atatürk zamanında bunlardan mahrum kalan halk, ithal edilen bu ürünleri yüksek fiyatlara rağmen alabiliyordu. Kırsal kesimde radyoya sahip olmak köylü için dışarıya açılmak demektir. Dış ticaret şekli o kadar karlı idi ki, bu tüketim ithalatı daha önceden biriktirilen altın rezervini tüketmişti. Bunun sonucunda Türkiye dış ticaret açığı vermeye başlarken, Türk lirasının değerinin hızlı bir şekilde düşmeye başladığı görüldü. Bu ticaret ülkenin genel endüstri yapısına çok az bir katkı sağladı. NATO'ya girmesiyle birlikte Türkiye'nin askeri harcamalarının azaldığı halde sanayi dışarı ile rekabet edemedi dışa bağımlılık sürdü. Türkiye o dönemde sanayi ürünleri ile Batı ülkeleriyle rekabet etmesi çok zordu. NATO'ya girmesi aynı zamanda teknoloji transferini de beraberinde getirdi. NATO'ya üye ülkeler içinde ABD'den sonra en fazla askere sahip olan ülke Türkiye idi. O dönemde asker sayısı yaklaşık 400 000 civarındaydı.

Demokrat Parti hükümeti halka dönük politikası üniversitelerde hükümet denetiminin artırılması yönelik uygulamalarda bu kurumlarının tepkisine neden oldu. Menderes, önceki dönemde olduğu gibi basını kontrol altına almak için sert tedbirlere başvurmaktan kaçınmadı. Ekonomiyi kontrol altına almak içinde devletin devlet girişimlerini olan müdahaleleri arttı ve sonuç bir felaket oldu. Bu girişimlerinin yönetimlerine politik müdahaleler yapılması sonucunda verimsizlik ortaya çıktı, kalite düştü ve büyük kayıplar ortaya çıktı. Devlet tarafından üretilen temel maddelerin fiyatları enflasyonu kontrol altında tutmak ve seçmenlere verilen sözleri yerine getirmek amacıyla sabitleşmişti; ancak devletin hazinesinden kaynaklanan bütçe açıkları enflasyonun hızlı bir şekilde artması ile sonuçlandı.¹⁴

¹⁴ S. Duman, **Osmanlıdan Günümüze Türk Siyasi Tarihi**, Malatya, 2012, s. 160, 162

Bu ekonomik sıkıntıların yanında hükümetin izlemiş olduğu dini politikalar üzerinde de anlaşmazlıklar söz konusuydu. Kırsal kesimin oylarını kaybetmek istemeyen Demokratlar Atatürk dönemindeki bazı uygulamalara son verdiler. Bu durum orduda hoşnutsuzluklara neden oluyordu.¹⁵

1954 seçiminden sonra Demokrat Parti enflasyon muhalefetin sert propagandaları ve aslı olmayan haberlerle uğraşmak zorunda kaldı. Bu duruma bir de 6-7 Eylül olayları eklenince iktidar sert tedbirler aldı. Muhalefet asılsız haberlerle İktidara yüklenirken iktidar bunu muhalefet gibi görmeyip sert tedbirler uyguluyordu. Kıbrıs Türkü'ne bu dönemde baskılar artmış, bu durum üniversite gençliğini sokağa dökmüştü.¹⁶ Üstelik ABD eski desteğini çekmişti. Bu durum karşısında Menderes Sovyetlere yakınlaşmaya çalışacaktır. İşte Türkiye tam bu atmosferde 1957 seçimlerine gidecektir.

DP 1954 seçimlerinde % 57.5'lik bir oy alarak bugüne kadar kırılamaya bir rekora imza attı. Bu başarının karşısında CHP % 35,2 oy aldı. Meclis'teki Milletvekili dağılımına bakıldığında fark daha fazla oluyordu. DP 502 Milletvekili kazanırken CHP sadece 31 Milletvekili kazanmış oluyordu. Seçim öncesinde CHP seçim propagandasında DP'nin ekonomik girişimlerini eleştirmiş fakat bu duruma herhangi bir çözüm sunamamıştı.

27 Ekim 1957'de yapılan seçimlerde DP ilk defa oy kaybetti. Muhalefet ise güç kazandı. DP %47.9 oyla dört yüz yirmi dört milletvekili çıkardı. Bu milletvekili sayısında çoğunluk sisteminin etkisi büyüktür. Muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi ise oyların %41,1'ini alarak yüz yetmiş sekiz milletvekili aldı. Celal Bayar üçüncü kez Cumhurbaşkanı seçildi. Seçimden önceki gergin ortam seçimden sonrada devam etti DP artan dış borç karşısında devalüasyona gitmek zorunda kaldı. Türk parasının değeri düşürüldü.

17 Şubat 1959'da Menderes'in başkanlığında Londra'daki Kıbrıs görüşmelerine giden delegasyonu taşıyan uçak Londra yakınlarında aşırı sisten dolayı düşmüştü. On dört kişinin şehit olduğu bu uçak kazasında Menderes'in yara almadan kurtulması,

¹⁵ Ümit Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu Siyaset İlişkileri**, İstanbul, 1997, s. 61, 64

¹⁶ Taşkın Tuna, **Adnan Menderes'in Günlüğü**, İstanbul, 2010, s. 206

iktidar ve muhalefet arasında bir yumuşamaya yol açmıştır. Ankara Garı'nda Menderes'i, Bayar ve İnönü'nün de bulunduğu devlet erkânı ve büyük bir kalabalık coşkuyla karşılamıştır. İnönü'nün Menderes'i tren garında karşılaması ve ona geçmiş olsun dileklerini iletmesi iktidar - muhalefet arasındaki çatışmanın bir süreliğine yumuşamasını sağlamıştır. Menderes'e DP'nin ileri gelenlerince İnönü'ye nezaket ziyaretinde bulunması yönünde telkinlerde bulunulmuştur. Ancak bu girişim Bayar tarafından "CH P'ye güven olmaz" gerekçesiyle engellenerek, iktidar-muhalefet arasındaki yumuşama sürecine son verilmişti.¹⁷

Mecliste Tahkikat Komisyonu'nun kurulması muhalif basın ve iktidar aleyhindeki yürüyüşlerle Demokrat Parti iyice yıpranmıştı. Demokrat Parti'nin sonunu ne sandık, ne basın ne de dış güçler getirecektir Demokrat Parti'nin sonunu kendi emrinde olan ordu getirecektir.¹⁸

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla Üniversite öğrencileri hükümet karşıtı gösterilerde bulunmaya başladılar. Bu hem ordu hem de muhalefet için çok önemli bir fırsattı. 28 Nisan 1960'da Ankara ve İstanbul'da bazı öğrenci olayları yaşandı. Bu olaylar 27 Mayıs'a giden süreci başlattı.¹⁹ Tahkikat komisyonun kurulması öğrencileri özgürlük mücadelesine itti. Bunun için de Türkiye'de uygun bir atmosfer vardı. Hükümetin öğrenci eylemlerine sert bir şekilde müdahale etmesi, eylemlerin daha fazla yayılmasına sebep olurken, muhalefetteki CHP de darbeye yeşil ışık yakan açıklamalar yapmaktaydı. CHP lideri İsmet Paşa'nın bu yöndeki konuşmaları öğrencileri etkilerken askeri kesimde de dikkate alınmaktaydı. Öğrencilerin polise çatışmaları birçok asılsız söylentinin kulaktan kulağa yayılmasına yol açarken ülkede gerçek bir kaosun var olduğu yönünde güçlü bir inanış vardı. Öğrenciler kendilerini cumhuriyeti korumaya adanıklarını, Atatürk'ün Bursa nutkunu referans göstererek durumdan vazife çıkarmaya çalışıyorlardı. Hükümet'in İstanbul 'da sıkıyönetim ilan ederek durumu kontrol etmeye çalışması olayların yayılmasını önlemeye yetmedi. 5 Mayıs 1960'da ise Ankara' da

¹⁷ Selehaddin Bakan, Hakan Özdemir, **Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri Cumhuriyet Halk Partisi Demokrat Partiye Karşı**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s. 390

¹⁸ A. Fuat Başkil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, İstanbul 2008, s. 143, 158

¹⁹ Ü. Özdağ, **Menderes Dönemi'nde Ordu Siyaset İlişkileri**, İstanbul, 1997, s.153, 155

“555 K” adaylı bilinen toplantı düzenlendi. Başbakan Adnan Menderes’in de Kızılay’ a gelmesi göstericilerin ona yuh çekmesine ve gençlerin “istifa, istifa” şeklinde bağırmasına neden oldu. 21 Mayıs’ta Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşü ile birlikte hükümet karşıtı gösteriler artarken gençlerin ilginç sloganlarından birisi de “Ordu, gençlik el ele!” idi. Öğrenci gösterileri Mayıs ayı boyunca İstanbul ve Ankara’ da yoğun bir şekilde devam etti. Nihayet 27 Mayıs 1960 günü ordu Cumhurbaşkanı ve Başbakan’dan başlayarak tüm DP Milletvekillerini tutuklayarak Yassıada’ya gönderdi. 10 yıllık iktidarı boyunca anayasayı çiğnemekle suçladıkları iktidarı devirmiş olan askerlerin kendileri ise anayasayı tamamen kaldırmıştı. Yaptıkları yargılamalarda sağlam temellere dayanmıyordu köpek bebek davaları ise bunlara örnektir. Uzun süren yargılamalar sonucu Adnan Menderes ve iki bakanı idam edilecek, Bayar ise ileri yaşından dolayı idam cezası müebbet hapse çevrilecektir. Darbeden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi’nin siyasi partileri kapatmasıyla Demokrat Parti resmen Türkiye siyasetinden silinmiş oluyordu.²⁰

C. DEMOKRAT PARTİ’NİN DİNİ POLİTİKALARI

Demokrat Parti’nin en çok tartışılan uygulamaların başında din politikaları geliyordu. Demokrat Parti’nin din politikaları daha muhalefet yıllarında tartışma konusu olmuştu. Bu dönemde Celal Bayar, partisinin dini değerlere saygılı, Atatürk ilkelerinden ödün vermeyen bir parti olduğunu açıklamıştı.²¹ Menderes kırsal kesiminde desteğini yitirmemek için Atatürk’ün laiklik ilkesine çok fazla uyum sağlamadı. İnönü tarafından İslam çalışmaları konusunda uzmanlar yetiştirmek amacıyla kullanılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, dini liderleri eğitmeye başlamıştı. 1951 yılında açılan İmam Hatip okulları din eğitimi veriyordu. Bu dönemde Ezan tekrar Arapça okunmaya başlandı. Devletin fonları camilerin yapımı ve onarımı için harcandı. İmam ve diğer din görevlileri imamlara ve hocalara önemli devlet desteği sağlandı.²²

²⁰ Muhsin Öztürk, 27 May

is Devleti, İstanbul, 2011, s. 199, 201

²¹ Sebahattin Nal, Demokrat Parti’nin 1950- 54 Din Siyaseti, s. 5 143

²² Duman, Osmanlı’dan Günümüze Türk Siyasi Tarihi, 2012, s. 163

CHP Dönemi'nde belki de Müslümanları en çok rahatsız eden ve benimsenmeyen uygulamalarından birisi ezanın Türkçe okunmasıydı. DP 1950 seçimlerinin öncesinde her gittiği yerde bu yasağın kaldırılması konusunda istekler aldı. DP iktidara gelince ilk icraatı da bu oldu. CHP tarafından Laiklik ve milli bir duygunun yok edildiği ifade edilirken DP milletvekillerinden Sinan Tekelioğlu, halkın yüzde doksan sekizinin bu yasayı istediğini ifade ederek bunun bir dini özgürlük isteği olduğunu ifa de etti. Söz konusu yasa 16 Haziran 1950 tarihinde kabul edildi. Bu yasağın kaldırılması halka büyük bir rahatlatma sağladığı inkâr edilemez. Yüzyılların getirdiği ibadet alışkanlığının önündeki yasağın kalkması halkı ferahlattı. Türkçe ezanın önünde herhangi bir yasak olmamasına rağmen, bu durumun terk edilmesi; bu zorlamanın ne kadar yapay olduğunu ispatlamaktadır.²³

Demokrat Parti döneminde yaşanan en önemli gelişmelerden bir tanesi Atatürk heykellerine yapılan saldırıydı. Bu saldırılar ise çoğunlukla Tıcani²⁴ Tarikatı gerçekleştiriyordu. Tıcani Tarikatı'nın Türkiye lideri Mehmet Pilavcıoğlu tüm heykelleri put ilan ederek yıkılması gerektiğini müritlerine anlatarak, müritlerini kışkırtıyordu. Tıcaniler, en çok ses getiren eylemlerini 1951 yılının Şubat ayında gerçekleştirmişlerdir. 27 Şubat 1951 günü Kırşehir'deki bir Atatürk büstü Tıcaniler tarafından parçalanmıştır. Bu eylemi yenileri izlemiş ve kısa süre içerisinde ülkenin çeşitli bölgelerinde 20 kadar Atatürk büst ve heykeli tahrip edilmiştir. Cumhurbaşkanı Bayar, Kırşehir'deki büste yapılan saldırıya tepki olarak Çankaya'da Atatürk Köşkü'nde bulunan büstü Kırşehir'e göndermiş ve büst törenle açılmıştır. Tıcaniler, Atatürk heykel ve büstlerine zarar vermenin yanında, Ankara'da yeni moda kolsuz elbiselerle gezen kadınlara usturayla saldırmak gibi suçlara da karışmışlardır. CHP bu durumun DP ve onun izlediği politikalardan kaynaklandığını savunuyordu. DP ise bu durumu ve izlenimi yok etmek için Atatürk'ü Koruma Kanunu hayata geçirerek bu izlenime son vermeye ve olaylara karşı olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Atatürk

²³ Nal, age, s. 14

²⁴ Tıcanilik ya da Tıcaniyye, Kuzey Afrika kökenli bir tarikatır. **1735 yılında Fas'ın Tıcan kasabasında doğan Ebu'l Abbas Ahmet et-Tıcani** tarafından **1800'lerin başlarında kurulmuş olan tarikat**, daha sonra Fas, Trablusgarp, Hicaz ve Senegal'e yayılmıştır. **Tıcani Tarikatı'nın Türkiye'ye girişi 1930'lu yıllarda başlamıştır.** Medineli Abdülkadir isimli bir dini liderden hilafet aldığını iddia eden **Kemal Pilavcıoğlu**, tarikatı Ankara ve Çankırı çevresinde örgütlemeye başlamıştır. **Tarikat, bütün heykelleri put olarak kabul etmekte ve dinen bunların yıkılması gerektiğini savunmaktadır.**

heykellerine yapılan bu sistemli saldırılar Demokrat Parti yöneticilerini tedirgin etmiştir. DP kurmayları, saldırıların Atatürk heykelleri üzerinden rejime karşı olduğu sonucuna varmış, ayrıca bu eylemlerin kendilerine “mürteci” damgası vurma amacıyla girişilmiş bir komplo olmasından derin kaygı duymuşlardır.

Bu yasal düzenleme ile ilgili ilk somut adım 4 Mayıs 1951 tarihinde atılmış ve Demokrat Parti, Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun tasarısını Meclis’e sunmuştur. Tasarı, henüz Meclis’e gelmeden, Adalet Komisyonu’nda muhalefetle karşılaşmış, tartışmalara neden olmuştur. Demokrat Partili komisyon üyelerinin önemli bir kısmı tasarıya karşı çıkarken CHP’li üyeler de tasarının sadece yaptırım içeriyor olmasını eleştirmişler, daha kapsamlı bir yasa tasarısı talep etmişlerdir. Tasarı, 25 Temmuz 1951’de komisyondan ancak yedi red oyuna karşı dokuz kabul oyuyla geçebilmiştir. Tasarının gerekçeleri;²⁵

“Milli Mücadelenin kahramanı ve memleketin kurtarıcısı Atatürk”ün Cumhuriyetin ve inkılaplar rejiminin sembolü olması hasebiyle hatırasına, eserlerine ve onu ifade eden varlıklara vakı olacak tecavüzlerin, bilvasıta Cumhuriyete ve inkılaplar rejimine tevcih edilmiş bir mahiyet ifade edeceği”,

“Bunlara karşı işlenen ve amme efkârında derin akisler yaratmakta olan suçların failleri hakkında mavzuatımızın hususi hüküm ve müeyyideleri ihtiva etmemesi ve cumhuriyet savcılarının re“sen takibata girişmelerine müsait bulunmaması” dır.

Şeklinde belirtilerek, cumhuriyet tarihinin değişmez yasalarından birisi hayata geçirilmiş olunuyordu.

DP’nin din politikalarından birisi de zorunlu din derslerinin getirilmesi oldu. CHP nin bir yıl önce seçmeli ve müfredat dışı koyduğu din dersleri DP Dönemi’nde 1950 -51 Eğitim Öğretim yılında müfredata dâhil edildi. 1951 – 52 Eğitim Öğretim Dönemi’nde de zorunlu hale getirildi. Din derslerinin zorunlu hale getirilmesi, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devlete küskün dindar halk özellikle kırsal kesim tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı.

²⁵ **Akşam**, 26 Temmuz 1951

Cumhuriyet'in ilk kanunlarından biri olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile 29 İmam Hatip Okulu açılmıştı. 1930 yılına gelindiğinde, bu okulların tamamı ilgi görmediği gerekçesiyle aşamalı olarak kapatıldı. Bu tarihten sonra Diyanet İşleri Başkanlığına eleman yetiştirecek bir kurum kalmamıştı. Bu ihtiyaç dini cematler vasıtasıyla gideriliyordu. 1949 yılında CHP bazı din kursları açmıştı. DP iktidarında CHP'nin açtığı bu kurslar; birincisi dört, ikincisi üç yıl toplam yedi yıllık İmam Hatip okullarına dönüştürüldü. 1951 yılında bu okulların sayısı sadece yedi okuldan ibaretti. Sayıları azda olsa halk tarafından bu okullar benzersiz bir ilgi gördü. Anadolu halkı İmam Hatip okullarına büyük maddi destekler sağladı. Binaları kendileri yapıp bu kurumların hizmetine sundu.²⁶

Görüldüğü üzere ülke çapında gerçekleşen bu saldırılar CHP tarafından iktidarın politikalarına bağlanıyordu. Oysa bu eylemler CHP döneminde de vardı. (1931 Bursa Arapça Ezan okuma girişimi, Atatürk heykellerine saldırılar vs.) DP bu yasa ve beyanatlarıyla, bu eylemleri kınadığını, yok etmek için elinden geleni yaptığını her kesime duyuruyordu. DP'nin dini anlamda getirdiği özgürlükler, CHP tarafından Atatürk İnkılaplarına saldırı olarak görülüyordu. DP'nin dini politikaları 27 Mayıs Darbesine giden sürecin ayaklarından birisi oldu. 27 Mayıs Darbesi'ne giden süreçte bir takım öğrenci eylemleri görüldü. Bu eylemlerin en önemli nedenlerinden biri DP'nin güttüğü dini politikaların Atatürk ilke ve inkılaplarını zedeledi inancı idi.²⁷

D. MİLLÎ MÜCADELE YILLARINDA MALATYA

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi, Malatya'da da milli faaliyetler başladı. Özellikle Mondros hükümleri (24. madde) gereğince, Malatya'nın da içinde bulunduğu Vilayet-i Sitte'de bağımsız bir Ermeni Devleti kurulacağını anlaşıldığı Doğu Vilayetlerinde milli faaliyetlerin ve tepkilerin oluşmasını hızlandırdı. 2 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan ve reisliğini Harputlu Ahmed Nedim Bey'in yaptığı "Vilâyât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti" kısa sürede Doğu Anadolu'da şubeler açarak halkı örgütlenmeye çağırdı. Malatya bu tarihte Mamuret'ül-

²⁶ Nal, **age**, s. 158

²⁷ Nal, **age**, s. 157

Aziz Vilayeti'ne bağı bir mutasarrıflık olduğı için cemiyetin şubesi 12 Mart 1919'da Elazığ'da kuruldu.²⁸

23 Temmuz 1919 tarihinde toplanacak olan Erzurum Kongresi'ne katılacak delegelerin seçimi için Elaziz Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti çalışmalarına başlayarak bu kongreye Malatya adına katılacak isimleri tespit etti. Buna göre Malatya'dan Hüseyin Bey ve Arga (Akçadağ)'dan Hüseyin Efendi kongreye başkan olarak katılacakken, Alagözzade Tahsin Efendi'nin de kongreye Malatya delegesi olarak katılması kararlaştırıldı ve bu durum 14 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'a gönderilen bir telgrafla bildirildi. Ancak Mamuret'ül-Aziz (Elazığ) Valisi Ali Galip Bey bu kişilerin Erzurum'a gitmesini engelledi.²⁹

Sivas Kongresi ile birlikte alınan karar uyarınca Malatya ve ilçelerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurularak Milli Mücadele yanlısı faaliyetler örgütlü bir şekilde sürdürüldü. Bu dönemde Malatyalılar Anadolu'nun işgal edilmesini çeşitli miting ve telgraflarla protesto ettikleri gibi Heyet-i Temsiliye'ye ve işgal altında olan Maraş, Antep ve Urfa'ya para ve silah yardımlarında bulundular. Yine TBMM'nin kurulması ile birlikte Ankara ile devamlı iletişim halinde olan Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa'nın emir ve direktifleri doğrultusunda vatanın düşman işgalinden kurtarılması için elinden gelen yardım ve desteği sağlamaya çalıştı.³⁰

15 Mayıs 1919 günü İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi Malatya'da büyük bir tepkiyle karşılandı ve Malatya halkı bir miting düzenleyerek İzmir'in haksız işgalini protesto etti.³¹ Fransızların Maraş'ı işgal etmesi de, tüm yurttaki olduğu gibi, Malatya'da büyük bir tepki yarattı. Diğer yandan Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'yu, yapılan haksız işgalleri protesto etmeye çağırması da oluşan tepkilerin protesto telgraflarına dökülerek ilgili makamlara gönderilmesi sonucunu doğurdu. Malatya'nın

²⁸Şahin, age, s. 3

²⁹ Celâl Pekdoğan, **Milli Mücadelede Malatya ve Çevresi (Demografik, İdarî, Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Açından) 1918-1922**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992, s. 161

³⁰ Şahin, age, s. 3, 4

³¹ Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik ve Beraberlik Mitingleri" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XI, Sayı 32, Temmuz 1995, s. 421.

ilçesi olan Adıyaman'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından, Sivas'taki Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Heyet-i Temsiliyesi'ne 21 Kasım 1919 tarihli bir telgraf gönderilerek Fransızların Maraş'ı işgali kınandı. Aynı şekilde İstanbul'un işgalide benzer tepkilere sebep oldu.³²

Malatya'nın işgallere karşı tutumu gönderilen telgraflar ve protesto mitingleri ile kalmadı. Bu dönemde birçok çevre vilayet, mutasarrıflık ve kazalar gibi Malatya ve kazalarından da Antep, Maraş ve Urfa'nın yardımına koşuldu.³³

Doğu Anadolu vilayetlerinde, İtilaf Devletleri'nin hayata geçirmeyi planladıkları, bağımsız bir Ermeni devletin kurulabileceği ihtimali bölge halkını örgütlü hareket etmeye itti. Bu korkuyu yaşayan Malatya'nın önde gelenleri (ulema ve eşraf) halkı yaklaştırmakta olan tehlikeye karşı bilinçlendirerek örgütlü hareket etmeye çağırdı. Sivas Kongresi ile birlikte oluşturulan ve Anadolu'daki bütün milli teşkilatları bünyesinde toplayan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüm yurttaki olduğu gibi Malatya ve ilçelerinde de teşkilatlandı. Sivas Kongresi'nin ardından oluşturulan Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti devamlı ilişkide olduğu Heyet-i Temsiliye'ye,

³² Şahin, a.g.t., s. 5, İngiliz işgal kuvvetleri tarafından tahliye edilen ve hiçbir devletin işgale hakkı olmayan Urfa, Maraş ve Antep'in bu defa da Fransızlar tarafından işgal edileceği haberinin üzüntü ile işitildiği, milli menfaatlara ve Mütareke hükümlerine tamamen aykırı olan bu haberin gerçek olması halinde kötü tesir bırakacağı belirtilmiş ve Fransa'nın bu hukuka aykırı hareketi protesto edilmiş, mukaddes Türk vatanına ayak basarak tecavüzkar olmamaları istenmiştir.

³³ Şahin, a.g.t., s. 3, 4, 9, 10, 19 Nisan 1920 tarihinde Malatya kazalarından biri olan Behisni (Besni)'den 70 kişilik bir kuvvet Antep'e girdi ve Hasan Bey'in komutasındaki Besni Milis Kuvvetleri, 2 Mayıs 1920'de Kurbanbaba üzerinde taarruz ederek düşmanı perişan ettiler.¹⁵ Yine Kâhtalı Hacı Bedir Ağa¹⁶ ile Samsatlı Abuzer Ağa emirlerindeki 400 kadar piyade ve 150 kadar süvari ile, cephanelerini 5'inci Tümen'den ikmal ettikten sonra Antep'in yardımına geldiler. Birçok çatışmalara girerek Nifak Boğazı ve Sinan cephesinde başarılı savunmalar veren Hacı Bedir Ağa, emir-komuta zinciri içinde meydana gelen birtakım sorunlar nedeniyle memleketine geri döndü. Bu dönemde Malatya kazalarından Akçadağ'dan da Antep'e savaşmak üzere gönüllü birlikler gönderildi. Mahmut ve Velizade Hüseyin Efendiler başkanlığında 200 kişi Antep'e gitti ve ayrıca Arga (Akçadağ) Kaymakamı Ferid Bey'in çabalarıyla Arga Milli Taburu bölükleri de Antep'e sevk edildi. Malatya'dan Antep'e para yardımı da yapıldı. 5 Mayıs 1920'de Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Keşşaf Efendi, Ankara'da Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği şifre yazıda, Malatya'da toplanan yardımın Urfa'ya mı yoksa Antep'e mi gönderilmesinin daha uygun olacağını belirtmesini istemektedir.²⁰ Malatya'nın Antep Heyet-i Merkeziyesi'ne 120.000 kuruş yardımda bulunduğu da Antep Heyet-i Merkeziyesi'nin Malatya'ya gönderdiği 15 Temmuz 1920 tarihli telgraftan anlaşılmaktadır. Malatya'dan işgal altındaki Urfa ve Maraş'a da fiili yardımlar yapıldı. Kâhtalı Hacı Bedir Ağa ve Samsatlı Abuzer Ağa emirlerindeki kuvvetlerle Urfa ve Maraş muharebelerine de katılarak yararlılıklar gösterdiler. Keza Malatya'da Müftü (Hacı Hüseyin Hüsnü), Askerlik Şubesi Başkanı ve Kadı Efendi'nin önderliğinde oluşturulan birlikler Adıyaman'da oluşturulan gönüllülerle birleşerek Urfa'ya yardıma gittiler. Diğer yandan Fransızların işgal ettiği şehirlerden biri olan Maraş'a da çevre iller yardıma koştular. vs.

Milli Mücadele için söz verdiği 2.000 liranın 350 lirasını hemen gönderdi. 22 Mart 1921 tarihinde alınan kararla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bütün şubeleri yeniden düzenlenip yapılandırıldı. Bu karar üzerine Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde de yeni bir düzenleme yapıldı ve Reis Keşşaf Efendi 24 Mart 1921'de TBMM Riyaseti'ne gönderdiği bir telgrafla, Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'nin şu isimlerden oluştuğunu bildirdi.³⁴ Maarif Müdürü Celil Merkez heyette yer alan bu isimlerin yanı sıra ilerleyen yıllarda CHP Malatya teşkilatı içerisinde görülecek olan Sait Fırat, Abdülkadir Taşangil, Vahap Saltoğlu, Mustafa Naim Karaköylü gibi isimler de Milli Mücadele yıllarında Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde görev yaptılar. Sakarya Savaşı öncesinde TBMM'nin kendisine verdiği Başkomutanlık yetkisine dayanarak, yayınladığı Tekalif-i Milliye Emirleri ile bütün yurdu tek vücut olarak ordusuna yardım etmeye çağıran Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısına bütün Anadolu kentleri gibi Malatya'da karşılık verdi. Malatya'nın bağlı olduğu Mamuret'ül-aziz Vilayeti, bütün vilayetler içerisinde, Hilal-i Ahmer (Kızılay)'e yapılan yardım konusunda, gönderdiği 690 lira ile ilk sırada yer aldı. Yine Sakarya Savaşı sırasında, 21 Ağustos 1921'de, Malatya'da bir miting düzenlendi ve bu mitingle her türlü fedakârlıktan kaçınılmayacağı belirtildi. Malatya halkının bu tür desteğinin yanında Malatya içerisinde Milli Mücadeleye karşı girişimlerde gerçekleşti. Şehrin mutasarrıfı Halil Rahmi başka bir bağımsızlık hareketine yöneldi. İstanbul'da bulunan Kürt Teali Cemiyeti ile bağlantıya geçerek bağımsız Kürdistan Devleti için Malatya'da harekete geçti. Halil Rahmi, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle 13. Kolordu'nun kendilerini yakalamak üzere Malatya'ya geldiğini öğrenince Kâhta taraflarındaki Raka'ya kaçtı Böylelikle Milli Mücadele karşıtı bu girişim son buldu. Bu bölgedeki diğer bir Milli Mücadele karşıtı hareket Ali Galip idi. 4 Mart 1919 tarihinde Sadrazam olan Damat Ferit Paşa, İttihatçı bildiği valileri teker teker görevinden alıp yerlerine kendisine yakın ve İttihatçı düşmanı bildiği kişilerin atamalarını yaparken, Ali Galip de bu süreçte, 3 Mayıs 1919'da, Elazığ Valiliğine atandı. Sivas Kongresi'ni dağıtmak ve Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklamak görevini İstanbul Hükümeti'nden alan Ali Galip, 6

³⁴ Reis:

Belediye Reisi Keşşaf Efendi

Âzalar: Mevki Kumandanı Binbaşı Halis Jandarma Kumandanı Binbaşı Ziya

Tahrirat Müdürü Talât

Merkez Memuru Müzahir

Eylül sabahı Malatya'ya geldi. M. Kemal'in Ali Galip'i tutuklaması yönündeki tedbirleri öğrenince Kahta'ya giderek Hacı Bedir Ağaya sığındı. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Hacı Bedir Ağa'ya³⁵ giden -tamamını Malatya ileri gelenlerinin oluşturduğu- Nasihat Heyeti'nin çalışmaları sonucunda Hacı bedir Ağa, Ali Galip ve grubuna hiçbir destek vermedi. Böylelikle Ali Galip'in Milli Mücadele karşıtı eylemleri son buldu. Ali Galip ve yukarda adı geçen Halil Rahmi; Sonraki yıllarda TBMM tarafından 150'likler listesine dahil edildi³⁶

E. MALATYA'DA CUMHURİYET HALK PARTİSİ TEŞKİLATININ KURULMASI

Halk Fırkası'nın kuruluşunun ardından Genel Başkan Vekili İsmet Paşa'nın ülkedeki A-RMHC şubelerine gönderdiği bir genelge ile bu şubeler Halk Fırkası'na dönüştürüldü. Bunun sonucunda bütün A-RMHC şubeleri tabela değişikliğine giderek Halk Fırkası şubeleri olurken, üyelerde o ilin Halk Fırkası üyeleri oldular. Ülke 12 ayrı bölgeye ayrılarak parti teşkilatına gidildi. Bu yeni yapılanma Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde de gerçekleştirildi. Bu yeni sistemin hayata geçirilmesiyle birlikte Malatya ile Elazığ ve Dersim (Tunceli) "Yedinci Mıntıka" bölgesini oluşturdular. Bu mıntıka müfettişliğine ilk olarak Abdülhalim Hamit Bey atandı. Aynı zamanda CHF Malatya mutemedi olarak da görevlendirilen Abdülhalim Hamit Bey, 15 Nisan 1925 tarihinde Malatya'ya gelerek teşkilatlanma çalışmaları için gereken düzenlemeleri yapmaya başladı, 7. mıntıka müfettişi ve Malatya mutemedi Abdülhalim Hamit Bey'in çalışmaları sonucunda Malatya CHP teşkilatı kuruldu ve partinin resmi açılışı 24 Haziran 1925 tarihinde gerçekleştirildi. Büyük bir davetli topluluğunun katılımıyla gerçekleşen bu açılışa Abdülhalim Hamit Bey'in yanı sıra Malatya Valisi Asım Bey ve bazı milletvekilleri de katıldı. Bu resmi açılış ile birlikte CHP'nin 5 kişiden oluşan Malatya il yönetim kurulu (Vilayet İdare/Müteşebbis Heyeti) şu isimlerden oluşturuldu: Hacı Abdizade Hasan Bey, Haşim Beyzade Sait Bey, Gaffarzade Yahya Bey, Atmalızade Osman Hilmi Bey ve İzolili Gazizade Mahmut Bey. Bu isimler

³⁵ Rişvan aşiretinin Kahta'da yerleşik Zürevkan kolunun lideriydi Kurtuluş Savaşına aktif katılımı ve desteği nedeniyle Atatürk tarafından ilk Meclis'te bağlı bulundukları Malatya'dan milletvekili yapılmıştır. Daha sonra II. dönem Malatya ve III. dönem Kars milletvekilliği yapmıştır.

³⁶ Şahin, s. 11, 16 Nisan 1924... Yüzellilikler Türkiye Cumhuriyeti'nden Kurtuluş Savaşı sonrası sürgün edilen ve düşman işbirlikçisi görülen, hepsi üst düzey makamlarda yer alan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına verilen isimdir.

incelendiğinde, Hasan Bey'in -ilk- Malatya Belediye Başkanı (1924-1928) olduğu görülmektedir. Sait Bey, Milli Mücadele yıllarında Vilayet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Malatya şubesi başkanlığı ve Malatya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanlığı yapmıştır. İleriki senelerde Malatya CHP il mutemetliği ve Belediye Başkanlığı (1946-1950) görevini de yürütecektir. Yahya Bey, Malatya Ticaret Odası'na bağlı bir tüccar olup, Malatya eşrafının önde gelen isimlerinden biridir. Tüccar olan Osman Hilmi Bey Malatya gazetesinin sahibi idi. İleriki yıllarda Malatya Teşebbüsat-ı Sinaïyye T.A.Ş. ve Malatya Elektrik T.A.Ş. müdürü, CHP il mutemedi ve sonrasında il başkanı, Malatya milletvekili olacaktı (1935-1950) CHP Malatya il yönetim kurulu bürokrasiden, eşraftan ve ARMHC'de yer almış kişilerden oluşmaktadır. Bu durum CHP'nin taşradaki klasik örgütlenme biçimine uymakta ve işbirliği içerisinde olup bünyesine kattığı grupları yansıtmaktadır. Bu kişilerin çoğunun ilerleyen yıllarda parti içindeki -yerel- hiyerarşide üstlere doğru tırmandıkları görülecektir. Abdülhalim Hamit Bey Malatya'da CHP'yi kurduktan ve ilk yönetim kurulunun oluşturulup göreve başlamasını sağladıktan bir süre sonra Dersim Valiliğine atandı. Bunun üzerine Malatya il mutemetliğine, il yönetim kurulu üyelerinden Haşim Bey zade Sait Bey, mutemet vekilliğine de Malatya gazetesi müdürü Şevki Bey getirildi.³⁷

Görüldüğü üzere Halk Fırkası'nın kurulmasıyla ARMHC'nin üyeleri doğrudan Halk Fırkası'na geçiyor, yani Malatya'da ARMHC üyeleri Halk Fırkası'nın temelini oluşturuyordu.

F. SERBEST CUMHURİYET FIRKASININ KURULUŞU

Paris Büyükelçisi Fethi Bey, 1930 yazında tatilini geçirmek üzere geldiği Türkiye'de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in muhalif bir parti kurması önerisiyle karşılaştı ve buna olumlu cevap vererek 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu. Mustafa Kemal'in girişimiyle kurulan bu parti özellikle Türkiye'nin yurtdışındaki olumsuz imajının silinmesini sağlamak için tasarlanmış⁷⁶ ve bir yerde TBMM'de oturup iktidarı bazı konularda uyarmakla görevlendirilmişti. Bu nedenle "güdümlü bir muvazaa partisi" görünümünde olan SCF, ülke çapında halkın desteğini

³⁷ Şahin, age, s. 31, 32, 33

alıp hızlı bir örgütlenmeye gidince, umulmadık bir şekilde, iktidara aday önemli bir rakip olarak ortaya çıktı. Böyle bir durumu beklemeyen CHP teşkilatları ile birçok yerde açılan SCF teşkilatları arasında Belediye seçimleri ile birlikte büyük bir rekabet başladı ve bu yeni süreç SCF'nin kapatılmasına varan bir sonla noktalandı. Kuruluşunun ardından ülke çapında hızlı bir örgütlenmeye giden SCF, Malatya'da da örgütlendi. Eylül (1930) ayının ilk haftasında SCF'nin Malatya şubesini açmak için Valiliğe müracaat edildi ve Valilik tarafından gerekli işlemler yapıldıktan sonra 25 Eylül'de partinin kuruluş ilânı (izin belgesi) verildi. SCF Malatya şubesinin resmi açılışı ise 30 Eylül günü yapıldı⁸⁰ ve partinin İl Yönetim Kurulu şu isimlerden oluşturuldu: Reis (İl Yönetim Kurulu Başkanı) Âhizâde Abdurrahman Efendi ile birlikte Nebizâde Hacı Mustafa, Sülûkizâde Abdullah Cevdet Efendi, Hacı Abdizâde Hilmi Bey, Kiğilizâde Kadir Efendi, Şırubizâde Mehmet Efendi, Kirişçizâde Süleyman Efendi, Fabrikatör Mehmet Bey, Gebeşzâde Ali Bey, Atmalızâde Hacı Kâmil Efendi, Mazancızâde Mehmet Efendi, Hamikoğlu İbrahim Çavuş, Mehmet Fahri Efendi, Sarızâde Kadir Efendi, Saltoğlu Hacı Ömer Efendi, Yüzbaşızâde Ahmet Efendi, İpekzâde Yusuf Efendi. SCF lideri Fethi Bey, İçişleri Bakanlığı 1930 Belediye seçimlerinde usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle bir önerge verdi ve TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada içerisinde Malatya'nın da olduğu birçok şehirde türlü kanunsuzluklar ve yolsuzlukların yapıldığını belirterek, seçim sırasında verilen şikâyet dilekçelerinin birçok yerde alınmadığını ya da işleme konmadığını söyledi. Seçimlerde meydana gelen yolsuzlukların ardından daha fazla devam etmek istemeyen ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'le karşı karşıya gelme noktasına gelen Fethi Bey partisini feshetti. Bunun üzerine SCF'nin Malatya merkez ve ilçelerindeki şubeleri de (18 Kasım 1930 günü) kapatıldı. SCF Malatya şubeleri kapatıldıktan sonra parti üyelerinin akıbetlerine bakılacak olursa, ilk olarak SCF teşkilatının arkasındaki gizli isim olarak görülen ve hatta partiden atıldığı söylenen, ancak daha o günlerde tekrardan Vilayet İdare Heyetine seçilen, seçimlerde aday gösterilen ve SCF kapandıktan sonraki ilk kongrede de Vilayet İdare Heyetinde yer alan Hasan Bey'in durumunda bir değişme olmadı ve mevkiini korudu. Bunun dışında SCF kurucu üyelerinden Gebeşzâde Ali Bey de gelecek yıllarda CHP Vilayet İdare Heyeti üyeliği yapacaktır. Yine kurucu üyelerden

Nebizâde Mustafa Bey de ileriki yıllarda CHP'li olarak belediye meclis üyeliğine seçilecektir.³⁸

G. 1931-1945 YILLARI ARASINDA MALATYA

SCF'nin kendisini feshetmesinden sonra CHP ülkenin tek ve mutlak iktidar partisi olarak 1946 yılına kadar ülkeyi muhalefetsiz bir şekilde yönetti. Bu süreçte parti devletle bir tutularak parti-devlet özdeşliği sağlanacak ve CHP eşittir Devlet anlayışı benimsenecektir.³⁹

Bu dönemde CHP teşkilatları ile ilgili önemli bir gelişme de Türk Ocaklarının kapatılarak bütün mallarının CHP'ye devredilmesi olayıdır. Bunun sonucunda CHP Malatya merkez teşkilatı Malatya Türk Ocağının henüz birkaç yıl önce yapılan merkez binasına taşınma kararı aldı. Bu bina uzun yıllar CHP merkez ve Malatya Halkevi binası olarak kullanılacaktır.⁴⁰

1935 seçimlerine gelindiğinde CHP Başkanlık Divanı tarafından Malatya milletvekili adaylarının şu isimlerden oluştuğunu Cumhurbaşkanı Atatürk bir telgrafla CHP Malatya il Başkanlığı'na gönderdi. Buna göre adaylar İsmet İnönü, Hilmi Oytaç, Mahmut Nedim Zabcı, Vasıf Çınay, Abdülmuttalip Öker, Mihri Pektaş, Osman Koptagel, Osman Hilmi Taner ve Emrullah Barkan'dan oluşmaktaydı. Bu dönem seçimlerinde herhangi bir rakip aday ve parti olmadığından aynı adaylar seçilerek Milletvekilliğini elde etmişlerdir.⁴¹

1 Haziran 1936 günü Başbakan ve CHP Genel Başkan Vekili İsmet İnönü yayınladığı bir genelgeyle, o tarihten itibaren İçişleri Bakanı'nın Parti Genel Sekreteri ve illerin valilerinin Parti İl Başkanı olduğunu duyurdu. Böylece illerde vilayet kongresince seçilmiş parti başkanlarının yerini devlet tarafından atanmış parti başkanları almaya başladı. CHP böylece, valiler aracılığıyla partinin yerel teşkilatlarını daha rahat denetlenebilir hale getirdi. Bu genelge ile birlikte Malatya CHP Başkanlığı

³⁸ Şahin, age, s. 48, 50

³⁹ Şahin, age, s. 51

⁴⁰ Şahin, age, s. 53

⁴¹ Şahin, age, s. 58

Osman Hilmi Taner'den vali İbrahim Ethem Akıncı'ya geçti.⁴² 1939 yılında ise bu uygulamadan vaz geçilerek tekrar valiler partiden ayrılarak il başkanları seçildi.

26 Mart 1939 Tarihinde Malatya'da gerçekleştirilen Milletvekili seçimlerinde Emrullah Barkan, Osman Nuri Koptagel, Mahmut Nedim Zabcı, Mihri Pektaş, Osman Hilmi Taner, Abdülmuttalip Öker, Hilmi Oytaç, Vasıf Çınay, Nasuhi Baydar ve Mehmet Şevket Özpazarbaşı Malatya milletvekilliklerine seçildiler. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bu seçimlerde, cumhuriyetten beri ilk defa olarak Malatya milletvekilliğine aday olmayarak Ankara milletvekili seçildi. İnönü'nün Malatya yerine Ankara'dan aday olduğunun Malatya'da duyulması üzerine halk büyük gruplar halinde İnönü'nün babası Hacı Reşit Bey'in mezarına giderek uzun bir süre bu duruma tepki göstermiş ve bu tepkilerini de Cumhurbaşkanı'na gönderdikleri birçok telgrafla bildirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı İnönü, halka duyurulması için Malatya Valisine ve Belediye Başkanına telgraf göndererek Malatyalıları bu konuda bilgilendirmiştir.⁴³

Tek Parti Dönemi Malatya'sında CHP milletvekililerin değişmediği, CHP il kongrelerinde alınan dilek ve temennilerin söğütlü caminin hapisane olarak kullanılması, sağlık koşullarının yetersizliği değişmeyen dilekler içerisinde yer aldığı görülmektedir. Demokrat Parti'nin resmen kurulmasıyla Tek Parti dönemi tüm Türkiye'de olduğu gibi Malatya'da da kapanacaktır.

H. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE MALATYA'DA YAŞANAN GELİŞMELER

“...Demokratik karakter bütün cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük, prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir. (...) Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak

⁴² Şahin, s. age, s. 61

⁴³ Reiscumhur olarak devlet merkezinde namzedliğini koymayı partinin riyaset divanı münasip gördü. Malatyalı hemşerilerimin gösterdiği muhabbet ve teveccüh benim için kıymetlidir. Çok teşekkür ederim. Malatya'ya muhabbetim ve ailevi irtibatım yakındır. Riyaset divanının münasip gördüğü tedbiri değiştirmeye imkân yoktu. Cümnenizin gözlerinden öperim. Hemşerilerime muhabbet ve selâmımı tebliğ ediniz. Vali ve Belediye Reisi vasıtaları ile hemşerilerime yazılmıştır.

olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevgiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabîî işlemesi sayesinde, başka siyasî partinin de kurulması mümkün olacaktır. (...)Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tâyin edecektir. O zamana kadar bir karşı partinin kendiliğinden kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa, bunun Meclis içinde mi, Meclis dışında mı, ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz...⁴⁴

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945 günü TBMM'nin yeni yasama yılını açış konuşmasında kullandığı bu sözlerle çok partili parlamenter demokrasiye geçileceğini belirterek yeni bir dönemin açılışını yapmış oluyordu. Aslında İnönü'nün bu sözlerinden aylar önce bir parti kurulmuş ve örgütlenmeye başlamıştı (Milli Kalkınma Partisi 18 Temmuz 1945), ancak görünen o ki Cumhurbaşkanı bu partiyi pek ciddiye almamıştı. CHP'nin karşısına iktidar alternatifi olarak çıkacak parti ise CHP milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın partilerinden ayrılarak 7 Ocak 1946 tarihinde kurdukları Demokrat Parti oldu. Demokrat Parti Malatya şubesinin açılış töreni seçimlerden kısa bir süre önce yapıldı ve partinin Malatya il örgütünün kurucuları ve idare kurulu üyeleri şu isimlerden oluşturuldu: “Bedri Ener başkan olmak üzere, Enver Gürsel, Kemal Özmumcu, İhsan Kaya, Cevdet Güray, Zühtü Anıt, Kâmil Güzel, Faik Akdoğan, Kemal Akmete, Kerim Ağır, Arif Buğdaycı”⁴⁵

Bu iki yeni partinin varlığıyla başlanan 1946 yılında Türkiye hem genel hem de yerel seçimleri yaşadı. Her iki seçimin tarihi de hükümet tarafından değiştirilerek planlanandan daha erken tarihlerde yapılması kararlaştırıldı. Çok partili dönemin ilk seçimi olan Belediye seçimleri 26 Mayıs 1946 günü yapıldı. DP'nin katılmadığı bu seçimlere MKP katıldıysa da seçimleri tamamlamadan terk etti. Böylelikle çok partili dönemin ilk seçimi “tek partili seçime dönüştü ve bunun sonucunda 1946 Belediye

⁴⁴ İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, Cilt: 2 (1939-1960), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993, ss. 54-64.

⁴⁵ Fırat, 12 Temmuz 1946; Fırat, 19 Temmuz 1946;

Seçimleri CHP’li adayların seçilmesiyle sonuçlandı. Hikmet Fırat yeni dönem Malatya Belediye Başkanlığına seçildi. ⁴⁶

Belediye seçimlerinin hemen ardından hükümet TBMM seçimlerini yapma kararı aldı. Cumhurbaşkanı İnönü’nün meclis açış konuşmasında da görüldüğü gibi TBMM seçimleri 1947’de yapılacaktı; ancak DP’nin giderek güçlendiğini gören CHP hükümeti, ilk düşündüğü gibi 1947’de değil, 21 Temmuz 1946’da genel seçimlere gitmek zorunda kaldı. CHP böyle yaparak DP’nin önünü kesmeyi planlıyordu. Seçim kararının alınmasıyla birlikte CHP Malatya il yönetim kurulu parti müfettişi Balıkesir milletvekili Muzaffer Akpınar başkanlığında çalışmalarına başladı. Bu dönemde Malatya’da CHP’nin karşısına 27 bağımsız aday ıktı. Bağımsız adaylar daha ce CHP teşkilatına kayıtlı olup CHP tarafından aday gösterilmeyen; Hüseyin Doęan⁴⁷ ve Ali Gebeř⁴⁸ CHP’nin en çok endişelendiği kişilerdi. Bu adaylara daha sonra Besni’den Süleyman zbay, Adıyaman’dan Mehmet Ali Kocatürk, Akçadağ’dan Kemal Sarıcı ve Cemal Azmi gibi isimler de bulunmaktaydı. Bu dönemde Malatya’da yeni yeni örgütlenmeye başlayan Demokrat Parti’nin il idare kurulu yeleri de partilerinin Malatya’da seçime katılmaması nedeniyle Hüseyin Doğan ve beraberindekilerin oluşturduğu bu bağımsızları destekleme kararı aldılar. Bağımsızların işi ise hiç kolay değildi. CHP İl idare kurulu Başkanı Abdülkadir Taşangil Genel Sekreterliğe gönderdiği yazıda, matbaalarda bastırılacak oy pusulalarının sadece partilere verilmesi, bağımsız olarak adaylığını koyan bu hakkın verilmemesi yönünde bir karar aldıklarını belirtti. Bu kararla birlikte hedeflenen amaç bağımsız adayların pusula bastırmalarını engellemek ve bunun doğal sonucu olarak bu kişilerin seçimlere katılamamalarını sağlamaktı. Bunun zerine seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte Malatya CHP teşkilatı ile bağımsızlar arasında adeta pusula bastırma/engelleme savaşları yaşanacaktır. İlk olarak, bağımsızlar listesinin basıldığı Fırat matbaasına gece baskını düzenlenerek bütün pusulalar Derme

⁴⁶ şahin, s age, s. 80

⁴⁷ Hüseyin Doğan, bu yıllarda CHP yesi olmamakla birlikte yönetim tarafından tanınmaktadır. şeyh Sait İsyani sırasında emrindeki kuvvetlerle çatışmalara katılan ve gösterdiği yararlılıklar nedeniyle dönemin İçişleri Bakanı Cemil Uybadiın ve Milli Savunma Bakanı Recep Peker tarafından kendisine takdirmameler verilen Doğan, ayrıca, 1940 yılında kurulan Akçadağ Köy Enstitüsü için 700 dekar arazi bağışlamıştır. Bkz. BCA, 490.01/312.1273.1

⁴⁸ 1940’lı yılların başında il idare kurulu yedek yesi olarak görülen Ali Gebeş, 22 Ekim 1945 günü yapılan merkez ilçe kongresinde merkez ilçe idare kurulu yeliğine seçildi. Bkz. **Fırat**, 26 Ekim 1945

deresine dökülür. Bunun üzerine Hüseyin Doğan Elazığ'a giderek Turan matbaasında 100.000 adet pusula ile 10.000 adet -"Vatandaş, cumhuriyet kanunları serbesttir reyini istediğine ver" yazılı- broşür bastırır. Ancak bu durumu haber alan Parti müfettişi Muzaffer Akpınar, matbaacıyla anlaşarak bastırılmış olan pusulaları ve broşürleri satın alır.⁴⁹ Malatya ve Elazığ'da listelerinin yer aldığı oy pusulalarını bastıramayan bağımsızlar bu defa şanslarını Adana'da denerler. CHP il idare kurulundan ayrılarak Hüseyin Doğan ile birlikte liste hazırlayan Ali Gebeş, Adana'ya giderek pusula bastırır ve dönüşte Besni ve Adıyaman'dan başlayarak pusulaları dağıtır. 21 Temmuz 1946 günü yapılan VIII. Dönem TBMM seçimleri sonucunda Malatya milletvekilliklerini CHP adayları kazandı. DP'nin henüz tam olarak teşkilatlanamadığı için katılmadığı ve bu nedenle bağımsız adayları desteklediği Malatya'daki seçimlerde, CHP'nin rakipleri sayıları bir hayli kabarık olan bağımsız adaylar oldu. Bu bağımsızlar içerisinde ise Hüseyin Doğan ve listesi CHP'nin en büyük rakibidir. Seçim sonuçlarına tüm ülkede olduğu gibi Malatya'da da itirazlar olacak ve Hüseyin Doğan'ın seçimi kazandığı ancak oylarının yok edildiği belirtilecekti. Avni Gebeş anılarında, "Malatya'da babama teller yağıyordu, 'ilçemizde, kasabamızda, bucağımızda kazandınız' diye. Tahir bucağında (şimdiki Arguvan ilçesi) Fethiye bucağında DOĞAN DEDE'ye oy vermeyen eller kırılır. Kırılır ama açık oy gizli ayırım. Ayırım sonunda oy pusulaları yakılıyor. CHP'li yetkililerden dinledim. 'Bağımsızlara oy vermek, hükümete, İsmet Paşa'ya isyan etmektir' diye Bağımsızlarla CHP'nin oy sayıları çok yerde değiştirilmiş" demektedir. Bu iddiaların kesin doğrular olduğunu ortaya koymak elbette mümkün değildir. Ancak şurası gerçektir ki 1946 seçimleri sırasında ülkenin birçok yerinde iktidar baskı yapmış, gerek partili olsun gerek bağımsız, kendisine muhalefet edenler için seçim sürecini bir hayli zorlaştırmıştır. Bu nedenle yukarıda anlatılan olaylardaki gerçeklik payının bir hayli yüksek olduğunu söylemek gerekir.⁵⁰

⁴⁹ Şahin, age, s. 83

⁵⁰ Şahin, age, s. 84

TBMM seçimlerinin ardından 1947 yılının şubat ayında tüm yurttaki Köy Muhtarı ve İhtiyar Meclisi seçimleri yapıldı. Malatya’da DP’nin de katıldığı bu seçimler sonucunda, CHP 743, DP 9 ve Bağımsızlar 19 muhtarlık kazandılar.⁵¹

1949 yılının son aylarından itibaren Malatya’da yaklaşan genel seçimlere yönelik olarak CHP Malatya’da faaliyetlerini arttırdı. Buna göre CHP il idare kurulu fakir çiftçilere 300 ton tohumluk buğday dağıtma kararı aldı ve ayrıca Malatya Valisi Sait Koçak’ın da desteğiyle CHP il idare kurulu üyelerinden oluşan bir heyet Malatya çiftçilerine tohum sağlanması için Tarım Bakanı ile görüşmek üzere Ankara’ya gitti.²⁶³ Yine CHP yöneticileri de seçimler öncesinde halkla temas kurarak kentin çeşitli bölgelerine geziler düzenlemeye ve gittikleri yerlerde konuşmalar yapmaya başladılar. Diğer yandan bu dönemde Başbakan Şemsettin Günaltay, Gümrük Tekel ve İşletmeler Bakanları ile birlikte Malatya’ya gelerek halkevinde halka hitaben bir konuşma yaptı. Başbakan Günaltay’ın Malatya ziyaretini DP Genel Başkanı Celal Bayar’ın ziyareti izledi. Ekim (1949) ayında Malatya’ya gelen ve DP merkezinin bulunduğu Şehir Palas’tan halka hitap eden Bayar, konuşmasında 1946 seçimlerine vurgu yaparak “...21 Temmuz 1946 tarihi bugün dahi milletin kalbinde bir fecaat halinde kaynamaktadır. Orada seçim hürriyetine milli hakimiyete tecavüz edilmek istenmiş, birçok vatandaşlar haksız yere teaddiye uğramış, birçok hilekârlıklar sahtekârlıklar yapılmıştır...” dedi.⁵² 1949 yılı her iki parti için büyük çekişmelere ve üst düzey parti liderlerinin ziyaretiyle 1950 Genel seçimlerine geçildi.

I. 1950 SEÇİMLERİ ve DP İKTİDARI

1950 seçimleri kuşkusuz Türkiye Tarihi’nde önemli bir yer tutar. Bu seçimlerin sonunda cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana ilk defa CHP iktidarı sorunsuz bir şekilde devrediyordu. Tarihe beyaz ihtilal olarak geçen 1950 seçimleri ile CHP iktidarı DP’ye devredecektir. Tek Parti dönemi bir daha dönmek üzere tarihe karışiyordu.⁵³

⁵¹ Şahin, age., s. 85

⁵² Şahin, , age, s. 97, 98

⁵³ Metin Toker, **DP’nin Altın Yılları 1950-1954**, 1990 İstanbul, s. 26, 28

Seçimlerini yurdun her yerinde olduğu gibi Malatya’da da DP ve CHP rekabeti ile geçti. Seçim öncesinde elli kişilik CHP Heyeti Ankara’ya giderek İsmet İnönü’nün Malatya’dan aday olması konusunda ricada bulunmuşlardır.⁵⁴ CHP’nin İnönü ’söz seçimleri kazanamayacağından korkuyorlardı. 5 Nisan 1950 tarihinde ise DP İl Kongresi çeşitli bölgelerden gelen delegelerle toplanıp seçim öncesi değerlendirmelerde bulundu. DP Malatya İl Başkanı Kemal Evliyaoğlu kongrede yaptėı konuşmada İnönü’y kastederek: “Bizim korkumuz ancak Allah ve Peygambere karşıdır.” diyerek CHP’lilere meydan okumuştur. Hamit Fendoğlu bu kongrede parti harcamalarının kendi ceplerinden karşıladıklarını syleterek parti için yapmış oldukları çalışma ve fedakrlıklarını dile getirmiştir. Kongrede DP adayları da belirlenmiştir. Adaylar ise şunlardı: Arapkırden Reşat Emek, Besni’den Sait Ağar, Adil zeli, Sabri zbek, Kemal Özmumcu, Mustafa Saltoğlu, Kâhta’dan Hacı Bedir Ağaoğlu, Hüseyin Fırat, Mustafa Ağabigm aday olarak gösterilmiştir. Bu adaylar yüzde sekseni oluşturuyordu. Geriye kalan yüzde yirmilik oran ise genel merkez tarafından belirlenecekti.⁵⁵ Malatya’da seçime kısa bir süre kala meydana gelen iki cinayet bir anda partiler arası ilişkileri farklı bir boyuta taşıdı. CHP yesi İsmail Kaya DP’li bir kişi tarafında öldürüldü. Cinayetin ardından DP Fethiye başkanı ile bir idare kurulu yesi azmettirici oldukları gerekçesiyle tutuklandılar. Bu olayın ardından bu defa Malatya merkezde bir cinayet işlendi. 4 Mayıs gecesini Malatya şehir kulübünde CHP’li belediye encümen yesi ve muhtar Nuri şeftalici DP’li Mehmet Karakaş’ı (CHP’li idare kurulu yesi Abit Karakaş’ın kardeşi) aralarında çıkan bir tartışma sonunda bir tabancayla öldürdü. Bu olay şehirde siyasi bir cinayet olarak ortaya çıkmıştı. DP genel merkezinden Fuat Köprülü tarafından telgraf ile DP’nin resmi taziyesi iletilecektir.⁵⁶ Bu telgrafla DP Malatya’da işlenen bu cinayeti kınıyor ve kendi taraftarlarına sahip ıktėının mesajını veriyordu. Seçim öncesindeki bu cinayetler DP ve CHP arasındaki çekişmeyi açıkça ortaya koyuyordu. Malatya DP teşkilatı da seçime bir kaç gün kala bu olayı propaganda aracı olarak kullanmaya başladı. CHP Malatya bölge müfettişi Mithat Aydın, Genel Sekterliğe gönderdiği bir yazıda, ”...Partimizin zerre kadar bir dâhil ve tesiri olmadėı halde demokrat parti bunu elinde koz olarak bulunduruyor...” diyerek DP’nin bu olay

⁵⁴ **Yeni Malatya**, 4 Mart 1950

⁵⁵ **Yeni Malatya**, 10 Nisan 1950

⁵⁶ “Arkadaşımızın ailesine taziyelerimizin bildirilmesini ve cenaze töreninde merkezimizce temsili rica.”

karşısındaki tutumunu merkeze bildirdi. Bu olaydan kısa bir süre sonra (7 Mayıs 1950) Malatya'ya gelen DP Genel Başkanı Celal Bayar da ilk olarak Mehmet Karakaş'ın ailesini ziyaret ederek taziyede bulundu ve ardından DP Malatya binasına geçerek halka hitaben bir nutuk söyledi. Bayar nutkunda Karakaş cinayetine de değinerek parti teşkilatına sahip çıkıyordu.⁵⁷ Malatya, bu olayların yol açtığı olumsuz bir hava içerisinden 1950 seçimlerine girdi.

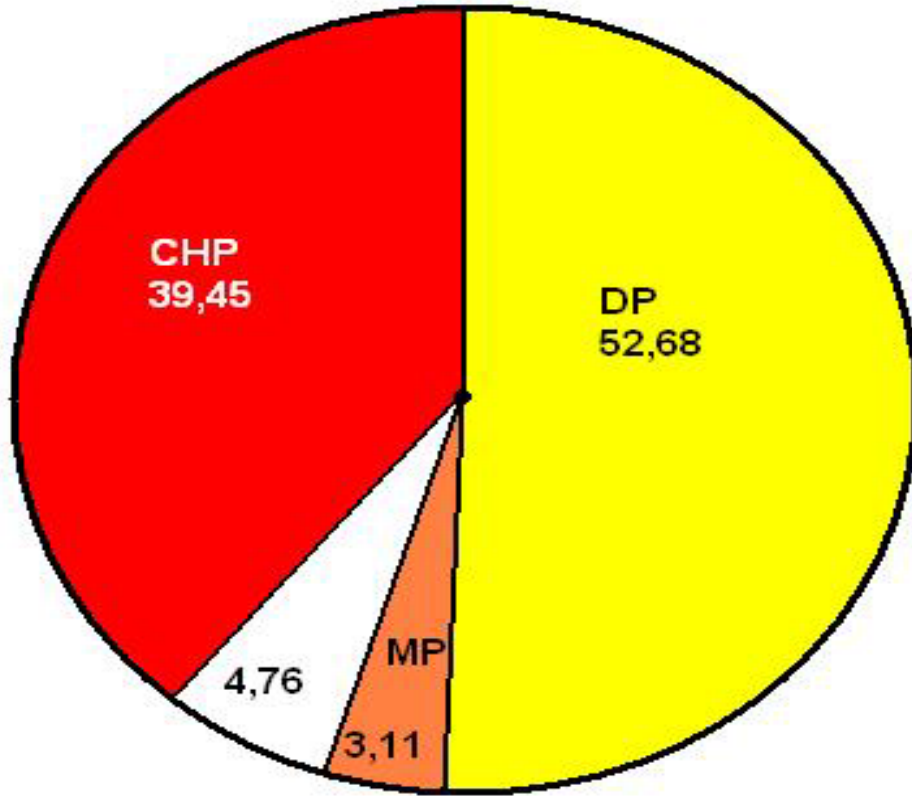
DP teşkilatı milletvekili adaylarını belirlerken bazı sorunlarla karşılaştı ve kimi üyeler partiden ayrılarak bağımsız adaylıklarını koydular. Bunlar arasında özellikle il idare kurulu üyesi Mehmet İlhan'ın seçime kısa bir süre kala partisinden istifa ederek bağımsız adaylığını koyması önemli bir etki yaptı. Yerel gazetelerin manşetten duyurdukları bu istifa haberini Fırat gazetesi, DP Malatya teşkilatına atfen, "Kalenin En Büyük Burcu Uçtu" manşetiyle okuyucularına duyurdu. Yine DP Akçadağ ilçe Başkanı Ahmet Teşto da partisinden istifa ederek bağımsız adaylığını koyan bir diğer DP'li oldu. Seçimden hemen önce gerçekleşen bu iki istifa DP'yi zor durumda bıraktı.⁵⁸

14 Mayıs günü yapılan seçimler sakin ve olaysız bir şekilde sonuçlandı ve saat 8'de açılan sandıklar 17'de kapanarak TBMM seçimleri sonuçlandı. Türkiye genelinde DP bu seçimlerde % 52.7 oy alarak dört yüz seksen milletvekili ile meclise girmeyi başardı. Bunun yanında CHP % 39.4 oy ve sadece 39 milletvekili ile temsil edilme imkanı buldu. **(Grafik 1)**

⁵⁷ "...Malatya'nın (DP Malatya teşkilatı) ilk gününden itibaren birçok bahaneler tecavüze uğramıştır. Hakları çiğnenmiştir. Buna mukabil DP sadece müdafaa-i meşrua halinde haklarını korumaya çalışmıştır. İşitiyoruz ki, bir havari edasıyla, bir melek sedasıyla memlekette kardeşlik muhabbeti, partiler arasında iyi geçinme ve dostluk propagandası yapılmaktadır.

Hâlbuki şimdi şurada, irtikâp edilmiş (işlenmiş) siyasi bir cinayetin eylemi içinde kalbim titremektedir. Üç gün evvel burada, çalışkan, namuslu, fedakâr ve memleketini seven bir arkadaşımız siyasi bir kastın kurbanı olmuştur. Samsun'dan geçerken Uzunköprü'yü de ziyaret etmiştim. Orada da üç ay evvel siyasi maksatla kurban edilmiş, melek gibi ahlaklı bir arkadaşın ailesine bugün olduğu gibi aynı suretle taziyede (baş sağlığında) bulunmuştum. Demek ki, taarruzlar Demokratlar tarafından vaki olmamaktadır. Memlekete kardeşlik tavsiye edenler nazariye itibariyle haklı görünebilirler. Bu hareketin siyasi bir taktik olduğuna kaniyim. Böyle de olsa nasihatlerini biz Demokratlara değil, yakın dostlarına, kendi mensuplarına tevcih etmelidirler.(...) Biz Demokratlar memleket menfaati hesabına nasıl davranacağımızı biliriz. Onlara gelince, işte mensuplarının en akklı başında olanları bizi arkamızdan vurmaktadırlar. Nasihatler yolunu şaşırmasın. DP böyle siyasi bir kütlenin manasını iyi anlamaktadırlar..."⁵⁷

⁵⁸ Şahin, , age, s. 106

Grafik 1. 1950 Genel Seçimlerinde Partilerin oy Dağılımı

Malatya’da seçimlerin kesin sonuçları 17 Mayıs akşamı açıklandı. CHP’ Malatya’daki oylardan 94 bin oy alırken, DP 64 bin oy aldı. CHP bu seçimler sonucunda 11 Milletvekili (İsmet İnönü, Eset Doğan, Hüseyin Doğan, Mehmet Sıddık Eti, Hikmet Fırat, Mehmet Kartal, Mehmet Kulu, Nuri Ocakçoğlu, Abdülkadir Özbay, Lütfi Sayman, Şefik Tagay) kazanırken DP dönemin seçim sisteminden dolayı,⁵⁹ hiç Milletvekili çıkaramadı.⁶⁰ Büyük bir farkla kazandığı seçimlerin sonucunda partinin Malatya için gösterdiği 11 aday da TBMM’ye girdi. Bu adaylar içerisinde en çok oyu alan ise İsmet İnönü oldu. DP bu seçimlerde tüm Türkiye’de fırtınalar estirerek iktidarı

⁵⁹ O dönemin seçim sisteminde herhangi bir ilden birinci olan parti o ilin tüm Milletvekillerini kazanıyordu.

⁶⁰Selcan Koçaslan, Geçmişten Günümüze Malatya Uluslararası Sempozyumu Kent Kültür ve Kimlik Sempozyumu, Ahmet İlyas, **1950 Genel Seçimlerinin Malatya Yansıması**, S. 407, 409

elde ederken Malatya'da silik bir parti olacaktır. İnönü hem Ankara'dan hem de Malatya'dan adaylığını koymuş Ankara'dan kazanmazken Malatya'dan kazanmıştır.⁶¹

Demokrat Parti Malatya'yı hiç bir zaman kazanamayacaktır, İnönü'nün Malatyalı oluşu, 1925 yılından bu yana teşkilatlanmaya giden CHP'nin iyi bir teşkilat yapısına kavuşmuş olması DP'ye bu ilde hiç şans tanımamıştır.

Türki Demokrasi tarihinde beyaz ihtilal olarak tarihe geçen bu seçimlerle meclis lortlardan değil artık Anadolu'dan giden vekillerden müteşekkil olacaktı. Türkiye açısından yeni bir dönem başlayacaktır. Malatya ise bu dönemde muhalefetin simgesi hatta kalesi olacak belki de DP'nin reformlarına ilk ve en büyük tepkiyi veren Malatya olacaktır.

İ. 1950 YEREL SEÇİMLERİ

14 Mayıs'ta yapılan TBMM seçimlerinin ardından 1950 yılının son aylarında iki yerel seçim yapıldı. Bu seçimlerin hemen öncesinde de milletvekili seçimlerinde olduğu gibi kırk kişilik bir heyet İnönü'yü ziyarete giderek Malatya'ya davet ettiler. Ayrıca halk arasında İnönü'nün kardeşinin Malatya'ya bir fabrika yapacağı yönünde haberler yaymaya başladılar. DP'liler ise bunun bir palavradan ibaret olduğunu, neden bu icraatın daha önce yapılmadığını ve şu durumda dile getirildiğini söyleyerek bu söylemi çürütmeye çalışmışlardır. İleri zamanda ise böyle bir fabrika kurulamayacaktır.⁶² Bu yerel seçimlerin ilki olan muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri 13 Ağustos günü yapıldı ve Malatya'da CHP'nin üstünlüğüyle sona erdi. CHP Malatya merkez ve köylerinde toplam yüz kırk beş muhtarlık (merkezde kırk, köylerde yüz beş) kazanırken, DP yirmi üç muhtarlık (merkezde beş, köylerde on sekiz) kazanabildi. Bağımsızlar ise tamamını köylerin oluşturduğu seksen sekiz muhtarlık kazandılar. Diğer yandan Malatya'da muhtarlık ve ihtiyar heyeti seçimlerinden önce başlayan gerginlik seçimler sırasında da devam etti ve çeşitli olaylar meydana geldi. Malatya Belediye seçimleri öncesinde CHP, iktidarı meclise danışmadan Kore'ye asker göndermekle suçlarken, DP Malatya teşkilatı da yaptığı propaganda çalışmalarında CHP'nin Kore kararına muhalefet etmesini

⁶¹ **Malatya Postası**; 15 Mayıs 1950, **Fırat**; 15 Mayıs 1950

⁶² **Yeni Malatya**, 9 Haziran 1950

komünizmin ezilmesini önlemeye çalışmak olarak nitelendirdi. DP Malatya teşkilatı, propagandalarında CHP'ye karşı sıkça kullandığı komünizm destekçisi vurgusunu, eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in İnönü'nün dizinde ve kucığında büyüdüğü ve CHP'nin yayın organı Ulus gazetesinin Moskova radyosu ile aynı şekilde bozguncu yayın yaptığı vb iddialarla da güçlendirmeye çalışıyordu. 3 Eylül 1950 günü yapılan Belediye seçimlerine Malatya'da CHP ve DP'nin yanı sıra bağımsız adaylar da katıldılar. Genel olarak sorunsuz bir şekilde tamamlanan belediye seçimlerini CHP kazandı ve böylece 1950 yılında yapılan bu üçüncü seçim de Malatya'da CHP'nin üstünlüğüyle sonuçlanmış oldu. Bu konuya değinen yerel bir gazetede "Milletvekili ve muhtar seçimlerinden sonra belediye seçimlerinde de Demokrat Parti'ye galebe çalan CHP ve Malatyalı sayın hemşerilerimiz, İnönü'ye layık birer Malatyalı olduklarını bir defa daha göstermişlerdir. Her üç seçime muhakkak surette yüzlerinin akıyla girip muvaffakiyetle çıkmaya azmetmiş olan CHP'nin bu başarısı Malatya'dan ve Malatyalıların kalbinden İnönü ve CHP isimlerinin silinmeyeceğini açıkça anlatıyor..." yorumları yapılmaktaydı.

J. İNÖNÜ AFİŞ VE RESİMLERİNİN KALDIRILMASI

Muzaffer Akalın'ın 20 Eylül (1950) günü belediye başkanlığına seçilmesinden birkaç gün sonra Turgut Babaoğlu'nun Malatya valiliğine atanması ile birlikte Malatya aynı anda yeni bir valiye ve belediye başkanına sahip oldu. 24 Eylül (1950) günü göreve başlayan yeni vali Turgut Babaoğlu, aynı zamanda Başbakan Yardımcısı ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Samet Ağaoğlu'nun kayınbiraderidir. Ekim (1950) ayının ilk haftasında yeni Belediye Başkanı Muzaffer Akalın'ın göreve başlaması ile birlikte Vali Babaoğlu ile CHP'lilerden oluşan Malatya Belediyesi arasında ilk büyük sürtüşme başladı. Vali Babaoğlu, devlet dairelerinde Atatürk'ün dışında hiçbir kişinin resminin bulundurulamayacağı hakkındaki Bakanlar Kurulu kararı gereğince Belediye Başkanı Muzaffer Akalın'ın odasında asılı bulunan İsmet İnönü resminin kaldırılmasını istedi. Ayrıca Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Malatya ziyareti esnasında bu fotoğrafı gördüğü ve bakanlar kurulunda bunu dile getirip kaldırılmasını istediğini bildirecektir.⁶³ Belediye Başkanı Akalın ise valiliğe gönderdiği yazıda İsmet İnönü'nün belediyede yer

⁶³ O. Tuğrulca, **Malatya Tarih Kent ve Kültür Cumhuriyet Dönemi (1918 - 2011)**, Malatya 2013, s. 118

alan resimlerinin Cumhurbaşkanlığı sırasında asıldığını belirtti ve şu anda da İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına yükselmiş bir Malatyalı olması sıfatıyla Belediyedeki resimlerinin asılı bulunduğunu söyledi. Bu cevap üzerine Vali Baba oğlu, İçişleri Bakanlığına gönderdiği 10/10/1950 tarihli yazıda; belediye Başkanı Akalın' a belediyedeki İnönü resimlerinin indirilmesi yönünde verilen emre rağmen başkanlık odasında bulunan resmin hâlâ indirilmediğini belirtti ve sözlerini şöyle sürdürdü

“Aynı zamanda bu durum el altından bütün vilayet dâhilinde ilçe ve bucak başkanlıklarına kadar CHP tarafından iş edilmiş bulunmakta ve bu suretle belediyenin Malatya'da kanunların dışında ve müstakil bir otorite sahibi bulunduğu hissi verilmeye çalışılmaktadır. Bu havanın değiştirilmesi, bu mıntıkada, esasen çok sarsılmış bulunan otoritenin takviyesi bakımından zaruridir. İktidar Demokrat Parti'nin elinde ise idare de CHP'nin elinde olduğu iddiası Malatya'dan silinmedikçe burada hiçbir icraat yapmak kabil olamayacağından bu havayı süratle değiştirmek üzere Muzaffer Akalın' in vakit geçirmeden, vekâlet emrine alınması lüzumlu olduğu kanaatındayım.”

Vali Babaoğlu İçişleri Bakanlığına gönderdiği bu yazının ardından Malatya Emniyet Müdürü ile üç komiseri resimleri indirmesi için Belediyeye gönderdi. Ancak Başkan Akalın ve belediyede bulunan CHP'lilerin araya girmesi ve yapılan hareketin kanuni olmadığının belirtilmesi üzerine Emniyet Müdürü ve beraberindeki komiserler belediyeden ayrıldılar. Bu gelişme üzerine Belediye Başkanı Akalın İçişleri Bakanlığına ve Malatya Cumhuriyet Savcılığı'na müracaat edip olayı bildirerek tekrarlanmasının engellenmesini istedi. Ayrıca bu sırada Malatya'da bulunan CHP Malatya milletvekillerinden Mehmet Kartal ve Nuri Ocakçıoğlu da Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığına bu olayın yanı sıra Vali Babaoğlunun Malatya'daki diğer faaliyetlerine de değinen şu telgrafi gönderdiler: “Malatya Valisi Turgut Babaoğlu İnönü'nün resimlerini belediye dairesinden zorla indirmek için Emniyet müdürü ile üç komiser ve iki polis memurunu belediyeye gönderecek ve vilayet merdiveninde tesadüf ettiği bir vatandaşımızın göğsündeki CHP Partisi rozetini kendi eliyle çıkarıp alacak kadar Demokrat Parti gayretkeşliğinde ileri gitmiştir. Vali kanun adamı ve devlet memuru olarak değil, Demokrat Parti mümessili sıfatıyla hareket etmektedir. Malatya halkı bunun sorumluluğu(un) aranıp aranmayacağını ve valinin kanun ve nizam yerine Demokrat Parti gayretkeşliğine tabi olmakta devam edip etmeyeceğini alaka ve endişe

ile bizlerden sorma. Bu ilk olaydan sonra Malatya belediye meclisi, Vali Babaoğlunun belediye'deki İnönü resimlerini indirme konusundaki kararlığı karşısında önlem olarak, oybirliği ile “Cumhurbaşkanlığında bulundukları sırada İnönü’nün belediyece asılmış olan resimlerinin İnönü ve Lozan zaferleri kahramanı ve cumhurbaşkanlığına kadar yükselmiş bir Malatyalı sıfatıyla” belediyede asılı kalmasını kararlaştırdı. Diğer yandan İçişleri Bakanı Rüknettin Nasuhioğlu da Akalın, Malatya Valiliği’ne, Vali Baba oğlu’ un istediği gibi, Belediye Başkanı Akalın ‘in görevden alınarak hakkında soruşturma açıldığını belirten ve belediye'deki resimlerin de derhal indirilmesini isteyen bir yazı gönderdi. Bu yazının Malatya Valiliğine gönderildiği gün (14/10/1950 Cumartesi) Vali Babaoğlu resimlerin indirilmesi görevini bu defa Malatya Jandarma Alay Kumandanı Albay Şükrü Akyol’a verdi. Bunun üzerine Malatya Belediyesi jandarma ve polis kuvvetleri tarafından kordon altına alınarak İsmet İnönü’nün Malatya Belediyesi'ndeki resimleri başlarında alay kumandanı Albay Şükrü Akyol’ un bulunduğu subay ve polislerden oluşan bir grup tarafından yerinden indirilip valiliğe götürüldü. Resimlerin alınması sırasında belediyeye giriş ve çıkışlar yasaklandığı gibi belediye santral odası da jandarmalar tarafından işgal edilerek belediyenin dışarıyla olan iletişimi kesilmişti. Bu sırada sayıları gittikçe artan kalabalık bir halk kitlesi de belediyenin önünde toplanmaya başladı. Bu durumu olayın görgü tanıkları şöyle anlatmaktadır: “Malatya’ya Turgut Baba oğlu gibi sert, halka eziyet eden bir vali gelmedi. Çünkü o zamanlar Malatya’nın yüzde 90’ı CHP’li idi. Hepsi İsmet Paşa hayranıydı. Babaoğlu’ un emri ile İsmet Paşa’nın resminin indirileceği ve o zamanki Belediye Başkanı’nın buna direndiği bir anda şehirde duyuldu. Biz de hükümet binası önüne gittiğimizde orada rahat 3- 4 bin kişi toplanmıştı. En önde Adıyamanlı Hacı diye tanınan Hacı Özyavuz ile Kebapçı İbrahim vardı. Bunların bağırması ile tüm vatandaşlar: “Paşa’nın resmini kimse indiremez. Babaoğlu Malatya’yı terk et” diye bağırıyordu. Biz de aynı tempoyu tutturduk. Bir anda askeri araçlardan çok sayıda asker indi. Bizi meydandan çıkardılar. Belediye ve Hükümet binası ablukaya alındı. Bir subay İsmet Paşa’nın resmini belediye binasından hükümete (valiliğe) getirirken, resmi kucaklamış gözyaşlarına boğulmuştu. Subay bile istemiyordu resmin indirilmesini ama emir emirdi.” 14 Ekim (1950) sabahı meydana gelen bu olaydan sonra belki de halkın verebileceği düşünülen tepkinin etkisiyle polis ve jandarma devriyeleri gece geç saatlere kadar sokaklarda görev yaptılar. Belediye Başkanı Akalın da anılarında olayı takip eden günlerde halkın

düzenlemeyi düşündüğü protesto mitingini engellediğini belirtmektedir. Bu olaya CHP Malatya teşkilatından çok sert tepkiler geldi. Halkevi Başkanı Nüvit Yetkin olayın hemen ardından yerel bir gazeteye yazdığı; “Yapılan Baskın” başlıklı başyazıda Vali Babaoğlu’nu eşkıyalara benzetmektedir: “Aziz Vatandaşlarım: Evvel ki güncü olayı Malatya tarihi şöyle yazacaktır: Demokrat Parti’nin iktidara geçtiği, Celal Bayar’ın cumhurbaşkanı, Adnan Menderes’in başbakan ve Samet Ağaoğlu’nun devlet bakanı olduğu, kayınbiraderi Turgut Babaoğlu’nun Malatya valisi bulunduğu bir devirde 14/Ekim/1950 gününde Malatya valisi 30 sene evvel yine Malatya’da türemiş eşkıya Abuzer ve eşkıya Baza gibi güpegündüz Malatya’yı bastı, silahlı kuvvetlerle caddeleri tuttu, belediyei çevirdi ve oradan memleketin güzide bir evladının makamı iftiharında asılmış resmini gasp edip dağa kaldırır gibi götürdü. Bir farkı var ki Baza baskından sonra firar ederdi, şimdiki affi şahaneye, müzaheretî şahaneye mazhar olduğu için elini kolunu sallayarak aramızda geziyor. Bu olaydan o (sözünü yürütmüş olmaktan, seçim arifesinde 14 Mayıs’tan beri görülenlere taş çıkaran bir baskı örneği vermiş olmaktan) mütevellit bir haz ve gurur içindedir... Malatya, Halil Rami gibi mutasarrıf, Ali Galip gibi valileri de görmüştür. Onlar da hükümet otoritesine ve şahsi ihtiraslarına kapılmış, sonunda hakkın ve adaletin karşısında, millet iradesi karşısında mağlup olmuş ve tarihte müstahak oldukları yeri bulmuşlardır.”⁶⁴ Vali Babaoğlu, hakkında ağır ifadelerin yer aldığı bu yazı üzerine Nüvit Yetkin’e 100.000 liralık tazminat davası açtı ve ayrıca o zamana kadar Sultan Suyu Harası ve Özel İdare Avukatlığı görevlerini yürütmekte olan Yetkin’i bu iki görevinden de azletti. “Resim indirme olayı” kendisine henüz tebliğ edilmemiş olmakla birlikte görevinden alınmış olan Belediye Başkanı Akalın, olaydan bir gün sonra İçişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda Belediye Meclisi kararı ile asılmış olan resimlerin ancak Danıştay tarafından meclis kararının bozulması ile kaldırılabilceğini belirterek bu olay sonucunda belediyenin malı olan resimlerin kanunsuz bir şekilde müsadere edildiğini söyledi. Akalın ayrıca olayın genel meclis seçimleri öncesinde baskı yapmak amacıyla gerçekleştirildiğini de İçişleri Bakanlığı’na gönderdiği yazıda belirtti. 16 Ekim günü valilik Akalın’ a belediye başkanlığı görevinden alındığını belirtti ve böylece Muzaffer Akalın’ ın Malatya Belediye Başkanlığı sadece on bir gün sürdükten sonra sona ermiş oldu. Bunun üzerine Akalın

⁶⁴ Muzaffer Akkalın, **Bir Olayın Hikâyesi**, İstanbul, 1961, s. 23, 28

Danıştay' a başvurarak hem kendisinin kanunsuz bir şekilde görevden alınması kararının hem de kendisinden sonra Belediye Başkanlığına ikinci başkan seçilmiş olan Nüvit Yetkin'in getirilmesi gerekirken Malatya Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü Rauf Tuğtekin' in getirilmesi kararının iptali için dava açtı. Danıştay tarafından gerekli soruşturma ve incelemelerin yapılmasından sonra Akalın' in resimlerin indirilmesi olayında herhangi bir kanunsuz hareketinin bulunmadığı tespit edildi. Bunun üzerine Akalın' in Malatya Belediye Başkanlığına tekrar dönmesi beklenirken, İçişleri Bakanlığı Vali Babaoğlu aracılığıyla Malatya Belediye Meclisine yeni bir Başkan seçmesi emrini verdi. Ancak Malatya Belediye Meclisi 10 Şubat 1951 günkü toplantısında Akalın'ın Danıştay'ca suçlu bulunmaması nedeniyle görevine devam etmesini isteyerek yeni bir başkan seçmedi ve bunun üzerine Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında yaptığı 20 Şubat 1951 tarihli toplantısında "Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu sıfatıyla ancak büyük Atatürk'ün portresinin resmi daire ve müesseselerde bulundurulması hakkındaki 5/6/1950 tarihli ve 3/11303 sayılı Bakanlar Kurulu kararına aykırı olarak İnönü resminin belediyede asılı kalmasını karara bağlamak suretiyle siyasi bir karar vermiş olan Malatya Belediye Meclisinin feshine" karar verdi. Bu fesih kararının ilginç yanı İçişleri Bakanlığı Malatya Belediye Meclisinin feshedilmesini Bakanlar Kurulu'na daha önce iki defa (17 Kasım ve 28 Kasım 1950 tarihlerinde) teklif etmesine rağmen, Bakanlar Kurulunun bu teklifi 20 Şubat 1951 tarihinde gündeme almış olması ve bu tarihte Malatya Belediye Meclisinin feshine karar vermesidir. Bakanlığının emrine rağmen Danıştay tarafından suçsuz bulunan Akalın' in yerine yeni bir belediye başkanı seçmemiş olmasıdır. Bu fesih kararından sonra Malatya'da tekrar Belediye seçimleri yapılacak ve yine CHP kazanacaktır. Ancak yeni Belediye Meclisinin CHP İl Başkanı Nüvit Yetkin'i belediye Başkanı seçmesi reddedilecek ve seçimlerin yenilenmesine karar verilecektir. Tekrar yapılan seçimleri bir kez daha CHP kazanacak ve nihayet CHP'li Nurettin Akyurt'un Belediye Başkanı seçilmesini DP iktidarı kabul edecektir. Vali Babaoğlu bu dönemde CHP'nin Malatya'daki imajını kırmak için elinden geleni yapacak fakat yapmış olduğu her şey CHP'nin imajını kırmak bir yana dursun tam tersine alevlendirmiştir. Adnan Menderes Malatya'ya geldiğinde CHP teşkilatı tarafından vali şikâyet edilecektir. Başbakan Adnan Menderes ile yaptığı birkaç görüşme sonucunda iktidar muhalefet ilişkilerini yumuşatmak için karşılıklı olarak yapılması gereken eylemler arasında

iktidarın Malatya Valisi Babaoğlu' nu görevden almasının da bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu görüşmeler sonucunda Başbakan Menderes, Babaoğlu' nu Malatya Valiliğinden alacaktır. Babaoğlu' un Malatya Valiliği'nden alınması halkta büyük bir sevinç yarattı. Bu haber üzerine Malatya'da valinin adının yazılı olduğu teneke parçaları köpeklerin kuyruğuna bağlatılarak Malatya sokaklarında dolaştırılmıştır.⁶⁵1950 Seçimleri DP için büyük bir zaferdi. Ülkenin her yerinden büyük bir desteğe sahip, herkesin memnun olduğu umut dolu gözlerle baktığı bir iktidar partisiydi. Dış pazarlara açılan ekonomi kentlerin düzenlenmesi, cumhuriyetin ilanından bu yana devlete küskün olan dindar kesimin isteklerinin yerine getirilmesi birçok insanı ziyadesiyle memnun etmişti. Tam bu günlerde Malatya için bambaşka bir durum söz konusuydu. Malatyalılar için ne sadece askerleri barındıracak kapasitede olan tek ve yetersiz hastahane ne şehrin tam ortasında yer alan ve yıllarca hapisane olarak kullanılan Söğütlü Cami ne hoşnutsuzluk yaratan şapka inkılabı, Malatyalılar için tek önemli olan Malatyalı olan İsmet İnönü'nün partisinin kazanmasıydı. Malatya sosyolojik yapısı ve tarihi mahiyeti itibarıyla muhafazakâr dindar bir yapıya sahipken bunun tam tersi olan bir partinin kalesi konumundaydı. Siyasi görüş olarak DP'nin yanında yer alacağı düşünülse de Malatya henüz böyle bir siyasi bilince kavuşamamıştı. Siyasi görüş ya da icraatlar hiç ama hiç önemli değildi. Malatya'nın siyasi bilinci oluştuğunda, gerçek manada siyasi bilinç oluştuğunda CHP'nin tam tersi sonuçlar ortaya çıkacaktır. Bu dönem ise DP'nin neredeyse hiç olmadığı bir dönem olacaktır.⁶⁶

DP Malatya'da seçimlerde etkili olamamıştı. Ülke genelinde ise büyük bir zafer kazanmıştı. Malatya'daki DP Teşkilatı gücünü hep merkezden alıyor iktidar partisi olmanın güvenini ve gururunu yaşıyordu. Malatya'da CHP ile değil İsmet İnönü ile yarışıyorlardı. Ankara'daki gelişmelere ise duyarsız kalmıyorlardı. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana din derslerinin okullarda ilk defa okutulması Malatya DP teşkilatı tarafından sevinçle karşılanacak, Ankara'ya bu hususta tebrik telgrafları gönderilecektir.

⁶⁵ Şahin, age, s. 61 **Cumhuriyet Halk Partisi'nin Malatya Teşkilatı**, s.

Raşit Kısacık **Cumhuriyet'in İlanından Bugüne Malatya'da Toplumsal Olaylar**, İstanbul, 2012, s. 128, 127,

Yukarıdaki telgraftan anlaşıldığı üzere DP'nin iktidarı cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devlete küstürülmüş olan dindar tebaanın din derslerinin okullarda okutulmasının memnuniyeti dile getirilmektedir. Bu arda Hamit Fendoğlu DP Merkezi tarafından bölge müdürü olarak atanacaktır. DP Teşkilatı Malatya'da gelecek dönemlerde tüm Türkiye'nin çok yakından tanıyacağı Hamit Fendoğlu'nu yüksek bir göreve getirerek teşkilatını Malatya'da sağlamlaştırmaya çalışıyordu. Bu arda DP biri Cevheri diğeri ise Hamidiye mahallesinde olmak üzere iki ayrı ocak açarak teşkilatını sağlamlaştırmaya çalışacaktır. DP'nin bu çalışmaları karşısında Barguzu köyü CHP ocağı kapatılarak yerini DP ocağına bırakmıştır.⁶⁷ Kâhta'da yapılan Belediye Meclisi Seçimlerine bazı usulsüzlüklerin karışmasıyla Kâhta'da seçimleri iptal edilerek yeniden yapılmış ve seçimleri büyük farkla DP kazanmıştı. DP bu sayede İl Genel Meclisi'ne üç üye daha gönderiyordu.⁶⁸

K. PÜTÜRGELİ ŞÜKRÜ OLAYI

Demokrat Parti'nin Malatyası'nda cereyan eden olaylardan biriside Malatya'nın Pütürge (Mürün) ilçesinde vuku bulacaktır. Pütürgeli Şükrü olarak nam salan bu kişi; babasının rençberi tarafından öldürülmesiyle babasının katili olan rençberi öldürüp dağa çıkmasıyla bir anda bütün Malatya'nın hatta Türkiye'nin dikkatini üzerine çekecektir. Kimine göre eşkıya kimine göre yoksulların yanında olan haksızlara karşı direnen bir firari. Kimine göre ise asker katili eşkıyaydı. Pütürgeli Şükrü Ağagili namı diğeri Pütürgeli Şükrü 1927 de Doğanyol ilçesinde doğdu. .Babası Pütürge'nin ileri gelenlerinden Ömer Ağagili Annesi Mustafa Ağanın kızıydı. Anne tarafından daha zengin olan Pütürgeli şükrü, ismi gibi öylesine heybetli biri değildi. Zayıf ama çevik, orta boylu onun üstüne büyük bir adım atan ve koşan yok yörede. Babasının rençberi tarafından öldürülmesi üzerine oda rençberini öldürdükten sonra Pütürge ilçe merkezine gelir. Burada kendi ihtiyaçlarını dağda karşılayacak malzemeyi temin eder. Dağa çıkınca namı büyür. Adı “Yoksul Babası” Pütürgeli Şükrü'ye çıkar. Tam bu sırada yörede kendisi gibi üç-dört kanun kaçağını toplayarak zenginlerden haraç toplamaya başlar. Hakkında efsaneler günden güne yayılmaktadır. Farz-ı Mihal Şükrü'nün

⁶⁷ **Yeni Malatya**, 7 Kasım 1950

⁶⁸ **Yeni Malatya**, 23 Kasım 1950

Pütürge'deki bir araçtan daha önce Malatya'ya vardığı söylenir. Dönemin koşulları düşünüldüğünde Çok çetin olan Pütürge'nin yollarından bir araç şehre inene kadar dağ yolundan rahatlıkla bir araçtan daha önce gidilebilir. Pütürgeli Şükrü Pütürge'den Malatya'ya sefer yapan araçları durdurarak araç sahiplerinden haraç alır. Bunun üzerine Şükrü Pütürgeliler tarafından ihbar edilerek yakalanıp hapse atılır. 1947 yılında tutuklanır fakat tutukluk hayatı kısa sürer hapisten kaçır. Hapisten kaçtıktan sonra kendisi gibi birkaç kanun kaçağını çevresine toplayarak dağa çıkar. Dağa çıkmasıyla eski eşkıyalıklarına devam eder. Eşkıya mıntıkası Pütürge ile sınırlı kalmaz Malatya'daki zenginlerden silah zoruyla haraç toplamaya başlar. Böylelikle küçük bir nahiyede başlayan bu olay Malatya'da da yayılıp tüm zenginlerin korkulu rüyası haline gelir. Pütürgeli Şükrü'nün bir diğer özelliği yoksul halkı ezmemesi tam tersine yardımcı olması maddi olarak destek vermesidir. Ünu iyilik babasına çıkar ama kendisinden haraç istenen zenginler içten içe kin beslemektedir. Tam bu sıralarda Pütürge'deki kıdemli çavuş “Şükrü'yü ben vururum. Hem de elimle koyduğum gibi bulur ve tek kurşunla öldürürüm.” der. Bu iddialı konuşma söylene söylene Pütürgeli Şükrü'nün kulağına gider. Şükrü 1951'in ilk haftasında Gülşe köyüne gelir. Kahvems bir yerde otururken, ihbar sonucu önceden pusuya geçen jandarma harekete geçer. Tam bu esnada kendisine meydan okuyan çavuş karşısına dikilir. Teslim olmasını ister. Şükrü kendisine meydan okuyan çavuşun o çavuş olup olmadığını sorar: Çavuş; “Teslim olmasan seni vurmak zorunda kalacağım.” der. Karşılıklı meydan okumalar üzerine çatışma başlar. Şükrü adeta namını kanıtlarcasına tek kurşunla çavuş'u orada öldürür. Karşı damda pusuya yatan iki jandarma erini de aynı mesafeden vurarak öldürür. Köyden uzaklaşmak isterken arkasından ateş eden iki onbaşıyı da yine öldürür.

Pütürgeli Şükrü'nün, beş askeri şehit etmesi Pütürge ve Malatya'da bir anda bomba etkisi yapar. Ülke genelinde adı duyulur. Malatya'da ki gerginlik Pütürge'den kat kat fazladır. Halk korku içindedir. Takviye güvenlik kuvvetlerini yoğun iz sürmeleri sonucu yine bir ihbar üzerine Pütürge'nin orman içi köyünde o dönemde yolcular kamyonunda taşındığı için askeri birlik tarafından yolda bir kamyon durdurulur. Bu kamyonunda bulunan Şükrü teslim olmayarak kamyonun altına yatarak askerle çatışmaya başlar. Çatışma sonucunda Şükrü ölü olarak ele geçirilir

1947 yılında babasının katilini öldürüp eşkıyalık yapan, daha sonra tutuklanan, 1950 yılında hapisten kaçıp çevresine topladığı birkaç kanun kaçağıyla eşkıyalık yapan Pütürgeli Şükrü; 5 askeri öldürünce bir anda tüm Türkiye'nin dikkatini üzerine çekmiştir. Bölgeye sevk edilen yardımcı birlikler sayesinde ölü olarak ele geçirilmiştir.

Bu olayın aslı; bir eşkıyanın çıkardığı taşkınlıklardır. Bu taşkınlıklar maceraperest bölge halkı için tam bir aksiyondur. Radyo, televizyon ve diğer iletişim araçlarının çok az veya hiç bulunmadığı dönemde her yapılan bu asayişsizlikler efsaneleşerek köy odalarında anlatılıyor, bölge halkı ise büyük bir merak ve heyecanla dinliyordu.

L. 1951 DEMOKRAT PARTİ İL KONGRESİ ve ALINAN KARARLAR

1951 Malatya DP il Kongresi 21 Ocak 1951 Pazar günü o dönemde Gazi İlkokulu yanında bulunan İstanbul sinemasında toplandı Toplantıya Malatya Valisi Turgut Babaoğlu'na katılarak dinleyiciler arasında bazı konuları not almıştır. Önce DP il başkanı olarak Hüseyin Fırat seçilmiş ardından başkan yardımcılığına Besni Belediye Başkanı Sait Ağar, kâtipliğe ise Faik Akdoğan seçilerek konular tartışılmaya başlanmıştır. Kongrenin en can alıcı konusu ise genç bir avukat olan, Reşat Cemal Emek'ten geldi. Emek İnönü Heykeli'nin kanun yoluyla kaldırılmasını ve yerine Türk'ü temsil edecek yüksek maliyeti olmayan bir heykel dikilmesini teklif etti. Bu teklif kongrede oylamaya sunulurken kabul edildi. CHP'lilerin tahammül edemeyeceği bu konu daha sonra büyük tartışmalara neden olacaktır. Kongre'nin bu radikal kararları kendi partilerinin iktidar partisi olmasından kaynaklanıyordu. Kongre saat 9. 00 da başlayıp saat 23.00'e kadar devam etti.⁶⁹ Daha sonra parti kongresinde yönetim kademesine seçilen yöneticiler DP Parti Başkanlığı'na Kemal Özmumcu'yu seçmişlerdir.

İnönü heykelinin kanunsuz bir şekilde yapıldığı, bu heykeli kaldırarak yerine herkesi temsil eden bir heykelin dikilmesi şüphesiz kongrenin can alıcı noktasıydı. Menderes'i Malatya'yı ziyaret ettiğinde; “ Biz CHP gibi bir heykel ve gösterişli meydanlar yapmadık. Toprak altından çalıştık. Köylünün ayağına gittik.” diyerek bu konuya dikkat çekmiştir. İnönü afiş ve resimlerinin belediye binasından indirilmesi

⁶⁹ **Yeni Malatya**, 23 Ocak 1951

büyük olaylara sebep olması bu kararın uygulanmasında DP'lileri bir kez daha düşündürmüş ve karar hayata geçememiştir.

Bu dönemin bir diğer gelişmesi ise CHP'den istifa eden Hüseyin Doğan'ın 5 Nisan 1951 tarihinde DP saflarına katılmasıydı Zafer Gazetesi'ne gönderdiği telgrafta DP'ye katıldığını Malatya halkına ilan ediyordu.⁷⁰

29 Mayıs 1951 günü ise Malatya'daki CHP Teşkilatı için ayrı bir önem ifade ediyordu. Zira Malatya milletvekili İsmet İnönü cumhurbaşkanı olarak değil Malatya Milletvekili ve muhalefet lideri olarak Malatya'ya geliyordu. Büyük bir karşılama ile karşılanan İnönü heyecanlanarak yaptığı konuşmasında “Bir yıldır TBMM’de Malatya milletvekili olmanın mutluluğunu yaşıyorum.” diyecektir. Oysa Malatya’dan aday olmaması halinde meclise dahi giremeyecekti. İnönü Malatya’dan sonra Adıyaman’a geçerek burada DP il binasını ziyaret ettikten sonra gezisini tamamlayacaktır.⁷¹

Tam bu tarihlerde Dünya ve Türkiye kamuoyunu bir senedir meşgul eden Kore Savaşı cereyan etmekteydi. 1951 Temmuz’unda ateşkes görüşmeleri başlamıştı. Yapılan barış ile birlikte bin beş yüz gazi yurda dönüyor.

M. 1951 BELEDİYE MECLİSİ SEÇİMLERİ ve SONRASINDA YAŞANANLAR

Vali Babaoğlu döneminde yaşanan resim indirme olayı Malatya Belediye Seçimlerinin iptaline neden oldu. DP bu hamlesiyle seçimi tekrarlatarak kazanmayı amaçlıyordu. Netice ise hiç değişmeyecekti

Belediye Meclisi daha önceden siyasetle uğraştığı gerekçesiyle fesh edilmişti. Yeni seçimlerin yapılması ise 22 Temmuz 1951 dönemine denk gelmişti. Seçim öncesinde DP İktidar partisi olmanın avantajları ve belediye içerisindeki yolsuzluklara işaret ederek seçim propagandalarını yürütüyordu. CHP ise İsmet İnönü faktörünü önde tutuyordu 22 Temmuz günü seçim, bazı seçmenlerin listede isimlerinin bulunmamasına dair itirazlarından başka bir problem yaşanmadı. Seçime katılım oranı % 56 olurken seçimi büyük farkla CHP kazandı. Malatya Belediyesi sınırları içerisinde bulunan

⁷⁰ **Yeni Malatya**, 6 Nisan 1951

⁷¹ **Yeni Malatya** 30 Mayıs 1951

toplam seçmen sayısı 26.497 idi. Sandıklar açıldığında CHP, 10.368 oy alırken DP, 4.689 oy aldı. Otuz bir asıl ve otuz bir yedek üyeden oluşan, belediye meclisinin tüm üyelerini CHP almış oluyordu. Bu seçim CHP'nin kesin zaferi oluyordu. O dönemin seçim sisteminden dolayı DP'nin almış olduğu oylar ise üye seçimine yetmiyordu. Seçilen belediye meclisinin ilk görevi ise yeni belediye başkanını seçmektir. Toplanan belediye meclisi, CHP İl Başkanı Nüvit Yetkin'i Belediye Başkanlığı'na seçilmiştir.

Tüm bu yaşananlar CHP için büyük bir zaferdi DP için ise büyük bir mağlubiyetti. Bu gelişmelerden sonra, DP İl Başkanı Kemal Özmumcu görevinden istifa etmiş ve yerine Kamil Çomoğlu seçilmiştir.⁷²

CHP Malatya'da zaferin tadını çıkarırken bir anda beklenmedik bir gelişme yaşandı. “Belediye Başkanlığı Seçim Tutanağı” Belediye Meclisi tarafından onaylanmak üzere İç İşleri Bakanlığı'na gönderilmişti. İç İşleri Bakanlığı, Belediye Meclisi tarafından seçilen Nüvit Yetkin'in daha eski Malatya'nın eski valisi olan Turgut Babaoğlu'na hakaretten üç ay hapse mahkûm edildiği ve yeni vali ile anlaşamayacağı kanaati ile belediye başkanlığı ret ediliyordu. CHP Malatya'da çok güçlü olmasına rağmen iktidar partisi olmamasının acısını yaşıyordu.⁷³ Nüvit Yetkin çaresiz bir şekilde görevinden ayrılarak yeni belediye başkanının seçilmesinin önünü açmış oluyordu. Zaten başka çaresi de yoktu. Belediye Meclisi Nurettin Akyurt'u belediye başkanı olarak seçecektir. Demokrat Malatya Gazetesi yeni başkan için: “Ağzı süt kokan belediye başkanı” şeklindeki bir nitelendirmeye tecrübesiz bir başkan olduğunu iddia ediyordu.

1951 yılının aralık ayında Malatya ve İstanbul arasındaki telefon hattı açılmış oluyordu. O döneme kadar Malatya-İstanbul arasındaki haberleşme telgraf ve mektupla sağlanıyordu. Bu durum özellikle tüccarlar açısından son derece sıkıntı yaratıyordu. Malatya İstanbul arasındaki görüşmeler ise çift saatlerde kırkinci dakikadan altmışinci dakikaya kadar yapılıyordu.

⁷² **Yeni Malatya**, 18 Ağustos 1951

⁷³ **Yeni Malatya**, 30 Ağustos 1951

N. CUMHURBAŞKANI CELAL BAYAR ve MECLİS BAŞKANI REFİK KORALTANIN MALATYA ZİYARETİ

23 Ocak 1952 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Malatya ziyareti gerçekleşecektir. Tren istasyonunda tezahüratlarla karşılanan Bayar İlkbaharda tekrar geleceğini söyleyerek Malatya'dan ayrılmıştır. Bayar'ın bu ziyaretinden sonra 15 Nisan 1952 tarihinde Meclis Başkanı Refik Koraltan Malatya'yı ziyaret edecektir. Koraltan beraberinde kalabalık bir heyetle Malatya'ya gelecektir. Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu, Milletvekilleri ve gazetecilerden oluşan bir heyetle Malatya'ya ayak basmış, onu karşılamaya Malatya Valisi Şefik San ve DP il başkanı Bayram Özcan Ankara'dan gelen heyeti karşılayacaktır. Hükümet Konağına ziyaretle gezisine başlayan Meclis Başkanı Koraltan, kendisini bekleyen kalabalığa şu konuşmayı yapacaktır;

“Malatyalı hemşerilerimi hörmetle selamlamakla bahtıyarım”. Her yerde vatandaşların gayreti ve iş sahası artmış bulunuyor. Hükümetimiz memleketi mamur hale getirmek sizlerin refah ve saadeti için planlı çalışmaktadır. Bu topraklar üzerinde yaşayan vatandaşların siyasi kanaatleri ne olursa olsun hükümetlerin refah ve saadetleri yolunda hiçbir fark gözetmeden emek sarf etmektedir.

Bütün vatandaşlar elbirliği ile çalışacak, bütün dünyaya örnek olacak, en kısa bir zaman içerisinde memleketi mamur hale getirecektir. Allah bu temiz gayret ve niyetleri tahakkukunu nasip etsin.”

Koraltan bu konuşmasından sonra belediye, DP İl merkezi ve CHP İl merkezini ziyaret ederek Ankara'ya hareket etmiştir.⁷⁴ Gerek Cumhurbaşkanı gerekse Meclis Başkanı'nın bu ziyaretlerinden Malatya'nın o dönemde DP'ye destek vermese de Malatya'nın DP için önemli bir şehir olduğunu ve DP'nin bu şehirden vaz geçmeyeceğini açıkça ortaya koyuyordu. Liderlerin bu gezilerinden sonra Malatya DP il teşkilatı bir heyet şeklinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı ziyaret ederek DP'nin Malatya teşkilatı değerlendirilmiş ve daha önce DP İl Teşkilatı tarafından görüşülen Malatya

⁷⁴ **Yeni Malatya**, 16 Nisan 1952

Şeker Fabrikası'nın yapılmasına dair Celal Bayar'dan gerekli destek alınmıştır. Bu ise Malatya Şeker Fabrikası ile alakalı ilk resmi temastı.

O. BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN MALATYA ZİYARETİ

Aylar öncesinden Malatya'da DP yanlısı gazeteler Başvekil Adnan Menderes'in Malatya'ya geliş haberini manşetlerine taşıyordu. Menderes ise muhalefetin kalesini ziyaret etmeye hazırlanıyordu. Asıl geliş amacı ise Malatya DP teşkilatının davetiyle Malatya DP İl Kongresi'ne katılmaktı. Malatya tarihinde ilk defa farklı bir başbakan ve farklı bir partinin başbakanını ağırlamanın heyecanı içerisindeydi.⁷⁵ 23 Kasım 1952 Pazar günü Başbakan Adnan Menderes Hava alanındaki karşılamadan sonra İstasyon Caddesi'nden Hükümet Konağı'na geçerek toplanan kalabalığa adet olduğu üzere hitap edecektir. Yaptığı konuşmasında başvekil şimdiye kadar Malatya'ya gelmediği için üzüntü duyduğunu dile getirerek sözlerine devam etmiştir. Hükümetin memleketi bir parça olarak gördüğünü, hükümet nazarında Malatya, Ankara, İzmir, gibi bir ayrım asla yapılmadığını söyledikten sonra Malatya'nın imarı için hiçbir hususun ihmal edilmediğini, mevcut iktidarın partizanlık yapmayacağını ve muhalefetin partizanlığından endişe edilebileceğini ve bu partizanlığı haklı gösterecek emarelerin olduğunu söyleyerek milli iradeye boyun eğmek gerektiğini, bugünkü iktidarın ne pahasına olursa olsun iktidara gelmek gayesiyle hareket ettiğine işaret etmiştir. Menderes Hükümet Konağı'ndaki bu temaslarından sonra önce belediyeyi daha sonra DP ve CHP parti merkezlerini ziyaret ederek akşam şerefine vilayet tarafında verilen ziyafete katılarak Malatya'daki ilk gününü tamamlayacaktır.⁷⁵

Başvekil ikinci gün DP il kongresine katılacaktı. Kongreye katılmadan önce DP'lilerin kendi şerefine verdikleri ziyafete iştirak ettikten sonra İl Kongresi'ne katılacaktır. Kongreye beraberinde getirdiği; Sağlık Bakanı Ekrem Nayil Üstündağ, İç İşleri Bakanı Ethem Menderes, Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, ile yirmiye yakın milletvekili katılıyordu. Onu karşılamaya gelenler ise; Elazığ, Tunceli, Bingöl ve Malatya Valisi Şefik San'da kongreye katılıyordu. Menderes il kongresinde tarihe geçecek olan aşağıdaki konuşmayı yapacaktır;

⁷⁵ Gayret, 24 Kasım 1952

Görüyorsunuz ki millet kendi işlerini kendi eline aldığı tarihten bu yana feyizler fişkırmaktadır. Malatya'dan söylediklerimin hususi bir ehemmiyet taşıyacağına kaniyim size mahalli işler anlatacağım gibi medeniyet çapındaki işlerin de kısa bir hulasını vermeye çalışacağım. Ta ki dün ile bugünü mukayese etme imkânını elde edelim. İçinde bulunduğumuz devrenin ne derece feyazat içinde olduğunu zaten bilmektesiniz. Böyle olmasaydı naçis şahsıma bu sıcak kabulü göstermezsiniz. Alkışlarınız benim kara kaşım kara gözüm için değildir. Büyük Türk milleti için sarf ettiğimiz gayretler vakıf olduğundandır. Kazalarımızda, köylerimizde şu ihtiyaçlar mevcuttur deniyor. Düne nazaran ihtiyaçları ne derece hızla ele aldığımızı hepiniz bilmektesiniz. Fakat bütün ihtiyaçların giderilmesi bir zaman işidir. Milyarlarca lira daha sarf edecek olsak yine de zamana ihtiyaç vardır. Mesela bir hastahane yapmak için elimizde tam para olsa yine hiç değilse inşaat mevsimini beklemek lazımdır. Memleket dertlerini çok asır ve seneler ele alınmamış bulunduğunu yeni bir hükümet için hakikaten çok zor şartlar altında vazifeyi üzerimize aldığımızı hatırlasanız bu ihtiyaçların neden bir sona gelmemiştir diye mülahazada bulunmayacağını kabul edersiniz. 1952 senesinde Malatya'da yaptığımız il yolu iki yüz elli kilometredir. Yani başkalarıyla kıyas imkânı yoktur. O zaman kaplumbağa vuruşuyla gidiliyordu. Şimdi 1952 senesinde dünyada sürat ölçüsüne göre ayarlanmış bir hızla yürümekteyiz. Malatya yeniden inşa ve iskân edilen köy yollarının 170 kilometredir. Bu sene içinde yüz üç köyün içme suyu ele alınmıştır. Bugün yüz kırkının içme suyu akıyor. Bu imkânları temin eden bu parayı ödeyen aziz bir millet su gibi aziz olsun. Üç kazada sağlık evleri açtık. İktidara geldiğimizde Malatya'da sağlık evlerinin sayısı on iki idi. Biz bunu doksan beşe çıkardık. Bir sonraki bütçe ile yüz elliden fazlaya götürüyoruz. Demek ki iki sene zarfında yüzü mütevecciz, sağlık merkezi açılmış olunacaktır. Malatya'da kırk tanede bakım evi açtık. İl merkezinde bir verem savaş pavyonu inşasına tekrar verilmiş ve bugün temeli atılmıştır. Malatya'da kendisine gösterilen ilgi ve alakadan memnuniyetini dile getiren Menderes; DP'nin kısa iktidarında Malatya için yapılanları sıraladıktan sonra DP iktidarının Türkiye genelindeki faaliyetlerini anlatarak konuşmasına devamında, şiddetle CHP dönemini tenkit etmeye başladı. Kendilerinden önceki iktidarın sadece birkaç bina yaparak gösteriş yaptığını kendilerinin ise köylüye yani toprağın altına hayat verdiğini vurguladı. Köylünün CHP döneminde açlıktan kırıldığını kendi dönemlerinde ise refaha erdiğini vurguladı. Bu konuşmanın en çok akıllarda kalan kısmı ise şu cümle oldu; 'Beş

yüz bin liralık meydanlar yapıp heykeller dikmek kimin aklından geçer? Ayağında çarığı yokken bunları yapanlara da deli derler deli! Eski İktidar adeta arabaları öne beygirleri arkaya koymuştu.’ Bu arada Menderes muhalefetin kendileri için ‘Malatya’ya üvey evlat muamelesi yapılıyor’ beyanatının tamamen yanlış olduğunu kendilerinin de vicdan ve hislerinin olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.⁷⁶

Menderes bu ziyaretle ilk defa Malatya’yı görüyordu. Malatyalılar da ilk defa Başvekil Adnan Menderes’i görmüş oluyordu. Menderes, Malatya’daki ilk temaslardan sonra asıl geliş amacı olan DP il kongresine katılacaktır. Kongrede önce kısa iktidarı döneminde Malatya’daki icraatlarını sıraladıktan sonra, Türkiye genelinde DP dönemini anlatacaktır. Menderes kendi partisinin icraatlarını sıraladıktan sonra Menderes şiddetle CHP dönemini tenkit edecektir. CHP’nin gösterişli heykellerle meydanlar yaptığını kendilerinin ise köylünün ayağına kadar gittiğini vurgulayarak konuşmasını tamamlayacaktır. Menderes Malatya’daki temaslarını tamamladıktan sonra Malatya’dan ayrılacaktır. Menderes ile birlikte Malatya’ya gelen gazeteci Ahmet Emin Yalman’ın tetikçi Hüseyin Üzmez tarafından suikasta uğramasıyla Malatya tarihi için yeni bir dönüm noktası başlayacaktır.

Ö. AHMET EMİN YALMAN’A SUİKAST GİRİŞİMİ

Malatya’nın 1950 yılları. Siyasette küçük konularla büyük tartışmaların yaşandığı yıllar oldu. Ucuz siyasetin hüküm sürdüğü yıllar. Malatya Lisesi’nde ise özellikle sağ grupların yeni yeni oluştuğu yıllar. Daha sonraki yıllarda Malatya’nın her toplumsal olayında başrol oynamışlardır. Kendilerine sağcı demeyen, ancak din için savaşan gençlik olarak tanıtan, gençlerdi. Gençlerden biri de bu olayın kahramanı Hüseyin Üzmezdi. Üzmez nitekim o günlerde 15-16 yaşlarında, arkadaşları ise ya yaşlıları ya da yaş ortalamaları 14 civarındaydı. Zaten Yalman olayında yargılananların yaşları da 11 ile 17 arasındaydı. Bu konuda yargılanan Osman Yüksel Serdengeçti ve Necip Fazıl Kısakürek dışındakiler.

⁷⁶ Gayret, 26 Kasım 1950

Hüseyin Üzmez. Malatya Lisesi'nde okumaktadır. Osman Yüksel Serdengeçti ve Necip Fazıl Kısakürek kendi kitap ve dergilerinde, özellikle dönemin en ünlü gazetecilerinden birisi Ahmet Emin Yalman aleyhine yazılar yazılıyordu. Vatan Gazetesi şu başlıklara yer veriyordu:

“Ahmet Emin Yalman Yahudi dönmesidir...”

“İstiklal Harbi'nde Amerikan mandası istiyor.”

“Doğu isyanlarını körüklüyor”

“Yalman, isyana öncülük etmekten İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı.”

“Atatürk düşmanı şimdi CHP'nin yağcısı.”

“Yalman Ben Yahudi'yim. İsyân konusunu cibilliyetim icabı yaptım. Atatürk beni af eder.” diyor.

“Türkiye güzelini Amerika'ya götürdü. Oradaki Amerikan gâvurlarına öptürdü.”

“Ahmet Emin Yalman, uğruna binlerce şehit verdiğimiz şanlı bayrağımızı bu güzellik kraliçesinin bacaklarına doladı.”

“Türk güzelini Amerikalıların öptüğü resimleri, Ruslar uçaklardan Kore'deki birliklerimizin üzerine attı.”

“Vatan haini döne!”

“Türk ırkı içinde frengi mikrobi gibi dolaşan biridir. Dönmeler nerede olursa olsun öldürülmelidir. Aksi halde o sizi zehirler.”

Bu iki yazarın yazdıkları Ahmet Emin Yalman için yenilir yutulur cinsten değildi. Ahmet Emin Yalman'da boş durmayıp bu yazılara karşılık olarak ‘Kominizim artık camilerde yer alıyor.’” diyerek camilere hakaret eden yazılar yazıyordu.⁷⁷

⁷⁷ Asım Öz, **Saatçi Musa**, İstanbul, 2010, s.70, 71

Ahmet Emin Yalman dönemin ünlü gazetecilerinden birisiydi. Hükümetlere, başbakanlara sözü geçiyor. Yazdığı her yazı ciddiye alınıyordu. İşte bu aleyhte yazıların başkahramanları ise, Necip Fazıl Kısakürek ve Osman Yüksel Serdengeçti'ydi. Onlar Ahmet Emin Yalman aleyhtarı kesimin temsilcisiydi. Tabi Yalman da boş durmuyor, bu gazeteye cevaplar yetiştiriyor. Hatta bu yazıları o gazetenin kendisine yazdıklarından daha da aşağılayıcı bir tavır alıyordu. O gazete ile Yalman arasındaki söz düellosu, gençlerin Yalman'a karşı daha da nefretle bakmasına neden oluyordu. O dönemde aktif olan Büyük Doğu Cemiyeti'ne üye olmuşlardı. Hüseyin Üzmez'de bu cemiyetin üyelerindendi. O dönem kendilerine “Örgüt” diyen bu cemiyetin illegal bölümündekiler ise beşer, yedişer gruplara ayrılmış, kendilerine de lider konumunda bir “İmam” seçmişlerdi. Hüseyin Üzmez de bu gruplardan en delidolu olanına girmişti. Lisede beğenmedikleri öğretmenler aleyhine kampanyalar açıyor, onlar hakkında söylentiler çıkararak, onlara karşı toplumun tepkisini çekmeye çalışıyorlardı. Öğretmenlerle ilgili söylentileri kulak arkası eden yöneticiler de sürgüne cezalandırılıyordu. Nitekim o gruptan bazıları Hüseyin Üzmez olayından yırttıktan sonra Malatya'daki birçok toplumsal olayda başrol oynadılar.

Bu olayın ayrıntısına geçmeden, olayın kahramanı Hüseyin Üzmez'i kısaca tanımakta yarar var. 1934'te Malatya'da doğdu. Babasız ve çok yoksul bir ailenin çocuğuydu İlk ve orta öğrenimini Malatya'da tamamladı. Lise son sınıf öğrencisi iken, Ahmet Emin Yalman'ı öldürme kastıyla vurdu. Bu olay nedeniyle yirmi yıl hapis cezasına çaptırıldı. on yıl üç gün süren mahkûmiyet süresinin 1,5 yılı, aynı olaya karıştıkları iddiasıyla Malatya'ya getirilen Necip Fazıl ve Osman Yüksel Serdengeçti ile birlikte geçti. Hapishanede iken İzmit Lisesi'ni, mahkûmiyet sonrası ise Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Serbest avukat olarak çalışmakta ve Vakit Gazetesi'nde günlük yazılar yazmakta iken küçük bir kıza cinsel istismar suçlamasıyla mahkûmiyeti sürmektedir. Adından sık sık “Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk suikastçısı, teröristi” diye bahsedilen Hüseyin Üzmez, Elazığ'da planlanıp da başarısız olan Ahmet Emin Yalman'a suikastı kendince titiz bir takip sonucu Malatya'da gerçekleştirdi.”

İşte Üzmez “Malatya Suikastı” isimli kitabında Ahmet Emin Yalman'ı nasıl vurduğunu, adeta kendisini efsaneleştiren ve çok bilinçliymiş ve çok haklı nedenleri varmış gibi şöyle anlatıyor:

Yalman’a PTT önünde altı el ateş ettim. Neden her seferinde altı el? Bunu sonradan çok düşündüm. Hayatta iki defa öldürme kastıyla silah kullandım. İkisinde de altı el ateş etmiştim. Her iki olayda da dokuz mermi vardı. Tabii ki ateş ettiğiniz zaman kaç el ateş ettiğinizi bilemiyorsunuz. Sonradan tabancamda kalan mermileri sayıyordum ki altı el ateş etmişim. Her seferinde garip ama haklı olduğum sonucu çıkıyordu. İmanın şartı altı...”

Üzmez işte burada kendisine bir ilahi pay çıkarmaya çalışıyor. Oysa bu dönemdeki düşüncelerinin o dönemde de var olduğu biraz da abartarak anlatmak istiyor. Her biri için bir defa tetiğe basmış oluyordum.

Bu Allah için.

Bu Melekler için,

Bu kitap için,

Bu Resuller,

Bu Ahret günü

Bu da Kader için gibilerden...

İşte Ahmet Emin Yalman’ı da böyle vurdum. Ağır yaralandı. Öldü diye bıraktım. Kurşunlardan beşi vücudunun değişik yerlerine isabet etmişti. Bacağına kalçasına, kalem tutan eline, ikisi de karın bölgesini delip geçmişti. Sonradan içindeki barutu alınmış mermilerden bahsetmektedir. Tam aksine tabanca çok güçlü olduğu için büyük çapta kanama bile olmadı. Karın nahiyesine isabet edenlerin her biri mutlak bir ölüme sebep olabilirmiş. Adli Tıp raporu böyle diyordu. Ama öldürmeyen Allah öldürmez. Adam yermi sene daha yaşadı.

Evet, Ahmet Emin Yalman’a beş kurşun isabet etmişti. Üç adım ötemde bir Akasya ağacının altına yığıldı. Ölmemiş olacağını hiç düşünmedim bile. Altıncı kurşunu bilerek havaya attım. (Bu da olayın şerefi olsun dercesine. Gençlik işte. Bu sonuncu kurşun İş Banka’sının taş duvarına saplanmış. Hala orada duruyordu.”

Hüseyin Üzmez “Malatya Suikastı” kitabı ve diğer kitaplarında zaman zaman sütten çıkmış ak kaşık gibi davranmakta, zaman zaman da pişmanlık duygularından bahsetmektedir. Ancak bu şimdilerde yazdığı kitaplarındaki görüşleri sanki o dönemlerde taşıyormuş, ya da şimdiki bilgilerini o günlerde de beynine nakşetmiş gibi yorumlar yapıyor, adeta kendisini bu suikastta haklı göstermeye çalışıyor. Zaman zaman da kahraman edasıyla vatanseverlik dersleri veriyor. Hüseyin Üzmez bu suikastı M. Ali Birand’ın Demirkırat adlı belgeselinde şöyle anlatmaktadır;

“Ben orada bir feyz içindeyim. Öyle bir durumdayım ki bütün dünyanın, kâinatın karşısında bir Ahmet Emin Yalman var. Kötülüklerin sebebi o. Eğer ben Yalman’ı öldürsem bütün kötülük ortadan kalkacak. İnsanlık da kurtulacak. O, siyah bir leke. O lekenin illa temizlenmesi lazım. O durumdayım”.

Sonunda 22 Kasım 1952 gecesi Hüseyin üzmez, Menderes’le birlikte Malatya’ya gelen Ahmet Emin Yalman’ın peşine takıldı. Beklediği an gelmişti:

“Ahmet Emin merdivenlerden indi. Ben onun karşısına geçtim. Aramızda üç beş adım var. Ateş etmeye başladım. Akasya ağacının dibine yıkıldı.”

Ahmet Emin Yalman ise o geceyi şöyle anlatıyor:

“Başvekilin o akşam Malatya’da şerefine verilmiş olan yemeğe katılıp o yemekte aldığım notları Malatya’da postaneye verdikten sonra kaldığım otele gitmek için dışarı çıktım. Kapıdan çıkar çıkmaz elime taş parçalarının yağdığını fark ettim. Bundan evvel tabancayla vurulmak gibi bir şey başıma gelmediği için elime mermilerin çarptığını ve bir suikast karşısında bulunduğumu hiç hatırıma getirmedim. Karşımda kimse yoktu. Kulağıma silah sesi de gelmemişti. Bir takım münasebetsiz insanların birbirine taşlar attıklarını sanarak elimi meydana uzattım. Artık yeter, bu manasızlığı bırakın diye, bağırdım. Bu sırada elimin kanlar içinde olduğunu fark ettim. Karnımdan ve bacaklarımdan aşağı sıcak bir şeyler akıyordu. Bir tehlike karşısında olduğumu anladım ve telgrafhanenin merdivenlerinden hızlı indim, hızla meydana bir koşuda geçerek otelin kapısına yaklaştım. Kapının bulunduğu pasajın önünde bir takım insanlar duruyordu. Kendilerine hitap ederek taksi doktor diye bağırdım. Hiçbiri en küçük bir ilgi göstermedi. Sonradan anlaşıldığına göre bunlar fesat şebekesine mensup kişilerdi.

Cinayeti seyre çıkmışlardı tehlikeyi o an fark edip hızla İş Bankası'nın önüne doğru gittim. Bu arada herhalde pek çok kan kaybetmiş olacaktım. Ertesi gün meydanın çeşitli noktalarında görülen kan birikintileri ve elbiselerimi sırlıslam hale koyan kanlar bunu belli etmişti. Kuvvetim sona ermişti ve kendimden geçip yere serildim.⁷⁸

Daha neler olduğunu anlamadan yere yığılıp kalıyor kurtarılması ise bir şoför sayesinde olmuştu. Yalman oradan hastahaneye kaldırılıp tedavi ediliyor. Polis orada duran bisikletin sahibinde Üzmez'in olayın faili olduğunu tespit ediyor ve yakalanması uzun sürmeden ele geçiriliyor.

Dönemin en ünlü gazetecilerinden birine yapılan bu saldırı tüm yurttaki özellikle basın-yayın camiasında büyük yankı buluyordu. Ancak bundan Hüseyin Üzmez veya bu cinayet teşebbüsüne azmettiren çevreler, kendilerine pay çıkarıp kahraman olma sevdasına büründüklerinden çıkardıkları yayınlarda olayı hep taze tutmaya çalıştılar.

Hüseyin Üzmez: “Bir kurşun attık kırk üç yıldır unutulmadı.” diyor. Hatta Üzmez bu olayı adeta Menemen veya Şeyh Sait ayaklanmasından daha önemli gibi göstermeye çalıştı.

Bu olayın tüm suç ortakları kısa bir süre sonra yakalanıp Malatya Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandı. Sanıklar iddialara mahkemelerde hep karşı çıkmışlar, Hüseyin Üzmez ise tüm sorgularında Yalman'ı kendisinin vurduğunu, kimsenin etkisinde kalmadığını söylemiştir. Yargılamada Hüseyin Üzmez; “Adam öldürmeye teşebbüs, devletin içtimai ve hukuki nizamlarını dini esas ve inançlarına uydurmak amacıyla cemiyet tesis etmek.” suçlarından yargılandı. İlerleyen zamanda Hüseyin Üzmez yirmi yıla arkadaşları ise on ikişer yıl hapse mahkûm edilmiştir. Necip Fazıl Kısakürek ve Osman Yüksel Serdengeçti ise cinayete teşvikten 1.5 yıl hapse mahkûm edilmişlerdi. Böylelikle tüm Türkiye'nin dikkatini çeken olay verilen cezalarla kapanmış oluyordu.

⁷⁸ Ahmet Emin Yalman, **Gördüklerim ve Yaşadıklarım**, s. 132

P. 1954 GENEL SEÇİMLERİ

1954 Genel Seçimlerinin hemen öncesinde Seçim çalışmaları çok hareketli ve çekişmeli geçti DP, adeta dört yıllık icraatlarının meyvesini almayı bekliyordu. CHP ise bu iktidardan hoşnut olmayan halkın iktidarı kendisine devredeceğini bekliyordu. İnönü seçim çalışmalarına Malatya'dan başlayacaktır.

R. İSMET İNÖNÜ'NÜN MALATYA ZİYARETİ

İnönü günler öncesinden CHP yanlısı gazetelerde; “Harp ve sulh kahramanı büyük vatan evladı İnönü” şeklindeki tabirlerle İnönü'nün Malatya'ya gelişi Malatyalılara duyuruluyordu. Partililerin heyecanla beklediği İnönü 8 Nisan'da sabah saatlerinde tren istasyonuna gelecektir. Üstü açık bir ciple İstasyondan şehir merkezine yoğun kalabalıktan dolayı ancak bir saat yirmi dakikada gelebilmiştir. ‘Yüzlerce kamyon ve taksi Harp ve Sulh Kahramanı! Hoş Geldiniz.’ “Aziz İnönü Vatan Seni Bekliyor” afişleri ile İnönü'yü karşılıyordu. İnönü Parti merkezine geçtiğinde büyük bir kalabalık onu dışarıda bekliyordu. İnönü mikrofonun başına geçerek, duyduğu memnuniyeti dile getirip vatandaşların yoğun tezahüratları arasında konuşmasını tamamlamıştır.⁷⁹

İnönü Malatya'da bulunduğu diğer gün kendilerini ziyaret edenleri ziyaret ederek iadeyi ziyarette bulunmuştur. Ardından babasının mezarını ziyaret ederek günlerdir beklenen konuşmasını kendisini bekleyen binlerce kişiye yapacaktır. İnönü Emniyet otelinin balkonundan yaptığı konuşması sık sık tezahüratlarla kesilmiştir.⁸⁰ İnönü bu sevgi gösterileri içerisinde yaptığı konuşmasında Malatya ve Malatyalıların kendisi için ne anlama geldiğini ifade ederek Malatyalılardan oy isteyecektir.⁸¹

⁷⁹ Yeni Malatya Postası, 9 Nisan 1954

⁸⁰ Yeni Malatya Postası, 10 Nisan 1954

⁸¹ 1954 seçimleri Türk Milleti için yeni bir imtihandır. Bu imtihanı şerefle vermek vazifemizdir. (...) İlk seçim nutkumu Malatya'da veriyorum. Yalnız seçim bölgem olduğu için değil. Dört senelik muhalefet devrinde iktidarın en çok eziyet etmiş olduğu yerlerin arasında bulunduğu için. *Malatya'lılar kendi evlâtlarından birinin resim çerçevesine karşı makineli tüfekle askeri harekât tertip edildiğini görmüşlerdir. Devlet Şûrası karar ile bu hareketlerin haksızlığı tesbit olunmuştur.* Malatyalıların kendi belediye reislerini seçmek gibi tabii bir haklarını kullanmak için ne kadar güçlükle uğraştıklarını hatırlarsınız. (...)

İnönü ilk mitingini seçim bölgesi Malatya'dan başlatarak hem Malatyalılara bir jest yapmış oluyor hem de muhalefetin kalesinden iktidara yükleniyordu. İnönü, konuşmasında kendi afişlerini belediyeden indiren iktidarın tutumu karşısında kendisine sahip çıkan hemşerilerine teşekkür ediyor ve iktidarı partizanlıkla suçluyordu. Kendileri iktidara geldikleri takdirde hiç bir zaman partizanlık yapmayacaklarını ve partileri denetlemek için Anayasa Mahkemesini kuracaklarını Malatyalılara vaat ediyordu. Nutkunun devamında İnönü artan hayat pahalılığına dikkat çekiyor, bu konuda iktidarı yerden yere vuruyordu. İnönü konuşmasının son bölümünde ise iktidarın izin verdiği yabancı sermayeye ayıracaktır. İnönü ülkenin yabancı pazarlara açılmasını Osmanlı Dönemi'ndeki kapitülasyonlara benzeterek bunun korkunç sonuçlar doğuracağını ileri sürüp Malatya nutkunu sonlandıracaktır.

İnönü bu nutkundan sonra Adana'ya hareket etmek üzere partililerin yoğun ilgisi ile istasyondan Malatya'dan ayrılmıştır. İnönü seçim startını Malatya'dan vererek hem Malatya halkına göz kırptıyor hem de güçlü olduğu bir bölgeden hareketini başlatıp imajını yüksek tutmaya çalışıyordu.

(...) Devlet ve millet işleri her zaman güçtür. Ancak seçim ile gelecek yeni iktidarın vazifesi her zamanda[kinden] güç olacaktır. Biz iktidara yeniden gelince her şeyden önce vatandaş için vatandaşın umumi hizmetleri için bir emniyet idaresi kuracağız. (...)

İdarenin bütün dalları doğruyu söyleyecek. Devlet idaresinin bütün dalları vatandaşları eşit gözle görecektir, mezhep farkı gibi siyasî kanaat farkı da vatandaş sözde ve fiilde hiçbir ayrılığa uğratmayacaktır. Tecrübeler göstermiştir ki siyaset partizanlığı güzel vatani cehenneme çevirmek için en menhus derttir.

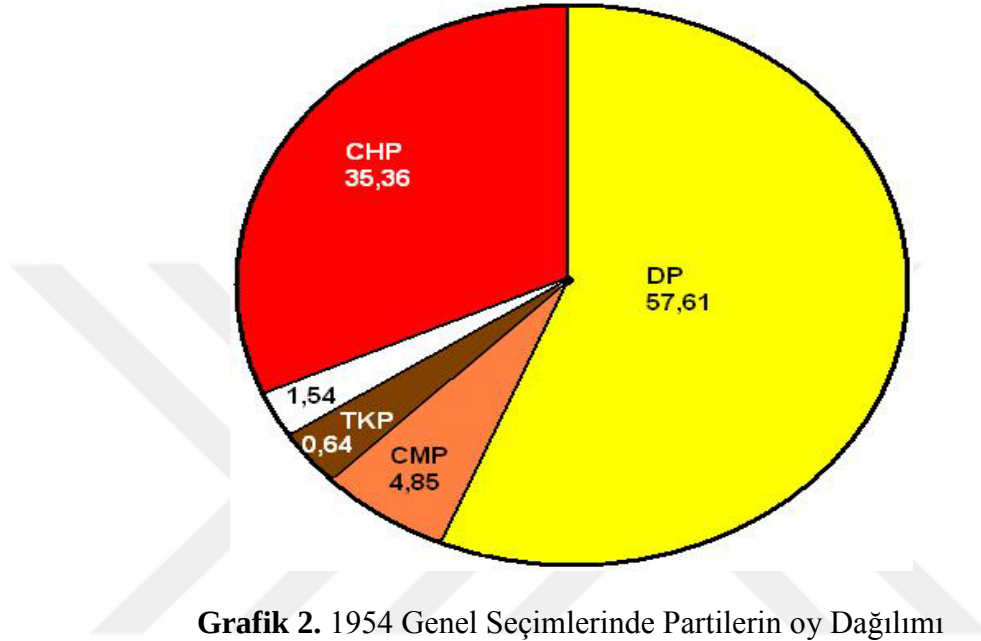
(...) Partizan idareyi kaldırmak Türkiye'de başarılan siyasî işlerin en şereflilerinden biri olacaktır. Partizan zihniyet idareyi her gün biraz daha çıkmaza düşürür. *Partizan İdare bağımsız mahkemeden ve teminatlı hâkimden dehşetle korkar.* (...) Tekrar edeyim biz iktidara geldiğimiz zaman demokratik rejime musallat olan en zararlı hastalığı yani Partizan İdare hastalığını kat'i olara tedavi edeceğiz. *Biz hiçbir sebep ve bahane ile muhalefet partileri aleyhinde hususî kanunlar ve müsadere kanunları çıkarmayacağız. Yalnız çıkarmayacağız değil, bundan sonra kimsenin çıkarmaması için Anayasa mahkemesi kurarak siyasî partilerin çokluğu üstüne bağımsız yargıcın adalet hükmünü yerleştireceğiz.*

(...) Demokratik rejimi getirmiş bir parti olarak onun eksikliklerini de tamamlamayı vazife sayıyoruz.

(...) Hayat pahalılığı alıp yürümüş, millî paranın değeri içeride ve dışarıda düşmüş ve dış ticaretimiz borçlarımızı ödeyemeyecek derecede daralmış ve köylümüz takati üstünde bir borca daldırılmış iken idareimiz bu sıkıntıların çaresini hakikate göz yummakta ve vatandaşa hakikatin zıddını söylemekte arıyor. Bunlar yanlış hareketlerdir. Daha yanlış olanı da hakikatlerin vatandaşlara söylenmemesi için kanuni tedbirler almak hevesidir.

(...) *Bizim tarihimizde yerli ve yabancı sermaye farkı asırlarca tecrübe edilmiştir.* Yerli sermayenin işleyip gelişmemesinin asıl sebebi idarenin müsaderesinden ve tehdidinden masun kalmamasıdır. Padişahın idaresiyle müsadere yapılması veya Beylerbeyinin baş alması ile kanun ile müsadere partizan tehdidi veya partizan bir Bakanın maliye teftişi ve döviz usulleriyle tazyik etmesi arasında fark yoktur. *Tarihte yabancılar kapitülasyon himayesiyle Türkiye'yi istismar ettiler. Yeni devirlerde yerli vatandaş hakikat dışı ve emniyetsiz usullerle ızdırap çekecek ve yabancı sermaye hususî kanunların himayesinde yaşayacaksa kendi elimizle yerli sermayeyi yabancı olmağa zorlamış oluruz.* Asırlarca tecrübe edilmiş mahzurlu usullerin marifet gibi yeniden getirilmesine teşebbüs edileceğini aslâ tahmin edemezdik.⁸¹

1954 genel seçimlerinde DP Türkiye tarihinde kırılmamış bir rekora imza attı. Çok partili hayata geçildiğinden bu yana hiç bir parti bu rekoru kıramadı. (Resim, 1) % 57.61 oy ile birinci parti seçildi. CHP; bu seçimde, % 35,36 oy alarak ikinci parti seçildi. CMP; 4.85 oy oranıyla üçüncü parti olmuştur. Bu oy oranları Meclis dağılımına bakıldığında farkın daha büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye genelinde durum böyle iken Malatya’da bambaşka bir hava esiyordu. CHP; % 54 oy oranıyla birinci parti seçilirken, DP; % 44 oy oranıyla ikinci parti, TKP; % 1 oy oranıyla üçüncü parti oluyordu. (Tablo, 1) Malatya Milletvekili dağılımında ise CHP tek bir milletvekilini bile DP’ye kaptırmıyordu. O dönemin seçim sistemi sayesinde on iki Milletvekilinin tamamı CHP’nin oluyordu. İsmet İnönü ise bu dönemde hem Malatya’dan hem de Ankara’dan ortak adaylığını ortaya koymuş, Malatya’dan seçilebilmiş Ankara’dan seçilememişti. İnönü Malatya sayesinde milletvekili seçilebilmiştir.

S. 1955 SEÇİMLERİ ve MALATYA

1955 Ocak Ayı’nın Malatya’sında en çok konuşulan konusu Malatya’da İl Genel Meclisi Encümen seçimiydi CHP bu seçimlere iddialı giriyordu. DP Teşkilatı ise diğer neticelere bakmaksızın seçim çalışmalarını yürütüyordu. 17 Ocak 1955 tarihinde seçimler yapılmış ve seçimi CHP üyelerinden Hasan Yalçın, Vahap Saitoğlu ve

Süleyman Yıldırım kazandı. DP'den ise dördüncü üye olarak İbrahim Temur kazanmıştır.⁸² Bu seçimde Malatya açısından farklı bir profil çizmemiş CHP'nin galibiyeti ve DP'nin taban oyunu muhafaza etmesi ile sonuçlanmıştır.

Ş. MALATYA'DA İL GENEL MECLİS SEÇİMLERİ

CHP parti merkezi 9 Ağustos'ta kararlaştırdığı üzere İl Genel Seçimlerine katılmadı. CHP seçimi boykot ediyordu. 25 Eylül 1955 tarihinde yapılan seçimlerde Malatya'da sadece DP seçmeni sandığa gitti. Seçime katılım oranı sadece yüzde dokuzda kaldı. DP'nin rakipsiz girmesi münasebetiyle bu seçimlerin galibi oldu. Tüm mahalle ve köylerin kazanan partisi DP oldu. Bu seçim Adeta Tek Parti dönemini hatırlatıyordu.⁸³

Belediye Meclis Seçimi 13 Kasım 1955 tarihinde gerçekleşen belediye meclis seçimine il genel seçiminde olduğu gibi CHP katılmadı. Aslında CHP ismen seçimlere iştirak etmiyordu. Fiili olarak bağımsız adaylarla CHP seçimlere katılıyordu. CHP adayları bağımsız olarak seçimlere aktif olarak katılıyorlardı. Seçim sonuçları daha önceki seçimlerden farksızdı. Seçim yöntemi ise çok farklıydı. Bağımsız adaylar oy pusulalarını el yazısı ile yazmışlardı. DP'liler ise matbaada basmışlardı. İlk oy sayımında el yazısı ile yazılan oylar geçersiz sayıldı. El yazısı ile yazılan pusulaların geçersiz sayılmasıyla seçimi DP'liler kazanıyordu. Bu neticeler doğrultusunda mazbatalar DP'lilere verildi. Başvekil Adnan Menderes'e bağımsız adaylar tarafından binlerce telgraf çekilerek haksız sonuçlar çıkarıldığına dair şikâyetlerde bulunulması üzerine Başvekil Adnan Menderes Malatya seçimleriyle bizzat ilgileneceğini Malatyalılara bildirmiştir.⁸⁴ Bağımsız adayların itirazıyla bu konu bir anda Türkiye gündemine oturdu. Ankara Yüksek Seçim Kurulu; el yazısı ile yazılan oylarında geçerli olacağı hükmünü vermesiyle Malatya seçim sonuçları; Malatya merkezde CHP 18.000 oy alırken DP 4.000 oy aldı. Bunun yanında İsmet Paşa'da; CHP 1618, DP 542 Gündüz

⁸² **Yeni Malatya Postası**, 19 Ocak 1955

⁸³ **Yeni Malatya Postası**, 27 Eylül 1955

⁸⁴ **Yeni Malatya Postası**, 17 Kasım 1955

Bey'de; CHP 780, DP 58 Eski Malatya Malatya'da; CHP 570, DP 300 Sürğü'de; CHP 400, DP 200 oy almış oluyordu.⁸⁵

Seçim sonuçları büyük tartışmalara neden oldu Seçim tartışmaları Ankara'ya hatta başvekile şikâyet edildi. Yüksek Seçim Kurulu'nun kesin kararıyla mazbatalar tekrar bağımsız adaylara verilmiştir. El yazısı ile hazırlanan pusulalar sadece Malatya'da değil Türkiye'nin birçok yerinde tartışma konusu olmuştur.

Kasım 1955 seçimleri bunlarla sınırlı kalmadı. Malatya da İl Seçim Kurulu Ankara'nın verdiği kararı kabul etmedi. Mazbataları tekrar DP adaylarına verdi. Böylelikle Malatya seçimleri yeni bir sürece girmiş oluyordu. Bağımsızlar ise tekrar Yüksek Seçim Kurulu'na şikâyetle bulunarak kararın iptalini istediler. Bu sefer tekrar gözler YSK'ya çevrildi. YSK 27 Aralık 1955 tarihinde yaptığı toplantıda ikinci kez el yazısı ile yazılan oy pusulalarının geçerliliğine karar vererek mazbataların bağımsızlara verilmesine karar vermiştir.

Tüm bu tartışmaların sonucu ancak 1955 yılının son günlerinde kesilebildi. Bu seçimlerde CHP seçimlere resmi olarak girmemiş fakat adayları bağımsız olarak girmişti. Bağımsızlar ise herhangi bir destek bulamadıklarından pusulalarını matbaada basamamış elle yazmışlardı. DP'li adaylar ise bu konuya defalarca itiraz etmiş, bu itirazlar İl Seçim Kurulunca haklı görülse de Yüksek Seçim Kurulu bu durumu kabul etmeyerek bağımsızları haklı bulmuştu. O dönemde belediye meclisi seçimleri çok önemliydi. Zira seçilen belediye meclisi belediye başkanını da seçecekti. Karar CHP ve Malatya'daki CHP yanlısı basını ziyadesiyle memnun etti.

Bu arada Malatya Valisi Ahmet Tekelioğlu'nun Malatya'daki görevine son verilmiştir.

T. BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN İKİNCİ MALATYA ZİYARETİ

1956 yazında Malatya basınının sürekli bahsettiği bir haber. Bu haber Başvekil Adnan Menderes'in Malatya'ya geliş haberi idi. Menderes'in geliş sebebi ise yıllardır

⁸⁵ Yeni Malatya Postası, 16 Kasım 1955

yapımı devam eden Malatya Şeker Fabrikası'ydı. Menderes seçimlerde kendisine en çok muhalif olan ve en büyük siyasi rakibi olan İnönü'nün memleketine geliyordu. Demokrat Parti yanlısı yayınlar yapan gazeteler neredeyse her gün Menderes'in Malatya'ya geliş haberini manşetlerinden duyuruyor, DP'nin Malatya teşkilatı heyecanla Menderes'in geleceği günü bekliyordu. Şeker Fabrikası ise aylardır bu açılış töreninin hazırlıklarını yapıyordu. Başbakan ikinci ve son kez Malatya'ya geliyordu. Beklenen gün 1 Ekim 1956 günü gerçekleşti. Menderes beraberinde; İşletmeler Vekili Samet Ağaoğlu, Devlet Vekili Cemil Bengü, Adliye Vekili Hüseyin Avni Göktürk, Çalışma Vekili Müntaz Tarhan ve DP Meclis Grup Başkan Vekili Namık Gedik ile birlikte tren ile 1 Ekim saat 16. 00 da Malatya'ya gelmişlerdi. Menderes kalabalık bakanlarıyla gelerek açılış töreninde bakanlarıyla gövde gösterisi yapmaya hazırlanıyordu. Tren garında binlerce Malatyalı tarafından tezahüratla karşılandı. Tren garından Şeker Fabrikası'na gelen Menderes'in ve bakanları sırayla şeker fabrikasıyla alakalı olarak çeşitli konuşmalar yaptılar. Şeker Fabrikası Umumi Müdürü Taha Tekad'dan sonra Törende hazır bulunan ve Malatya halkı adına söz alan Malatya Cumhuriyet Halk Partili Belediye Başkanı Nureddin Akyurt; "Bize bu mutlu günün zevkini tattıran ve eserin şahsen banisi olan muhterem hükümet başkanımıza Malatyalıların şükranlarını arz ederim." diyerek Başbakan'a Malatya halkının duygularını dile getirmiştir.⁸⁶ Bakan ve diğer konuşmacılardan sonra kürsüye Başvekil Adnan Menderes çıkacak ve şu nutku söyleyecektir: Huzurunuzda sadece teşekkür etmek için bulunuyorum. Malatya karşı partinin seçimleri kazandığı bir yerdir. Yine aynı Malatya bizi de bu derece candan ve içten gelen bir sevinçle karşılayan şehirdir. İşte bu tezatları telif etmek mucizesini gösteren Malatyalılara ne kadar teşekkür etsem filhakika azdır. Bu aynı zamanda Türk milletinin tarihinin bağrından gelen derin ızanının büyük millet olma vasfının bir ifadesidir. Türk milletinin haiz olduğu bu imtiyaz kendisine tarih boyunca bir felaket ve muhatardan kurtulmak ve şanlı mevcudiyetini devam ettirmek mucize ve lütfunu nasıl bahsetmişse bundan sonra ebediyete kadar hür ve müstakil yaşama imkânı ve müeyyidesini ona vermiş bulunmaktadır. En güzel örneği vermiş bulunuyorsunuz. Sizler diyorsunuz ki; hangi

⁸⁶ Gayret, 5 Ekim 1956

partiden olursak olalım siyasi kanatlarımız ne olursa olsun Türk olarak milli menfaatlerin gösterdiği ve göstereceği bir ün içerisinde birleşmek, en tabii bir haslettir.

Muhterem belediye reisimizin hükümetimiz ve naçiz şahsım hakkında söylediği derin teşekkürle mukabele ederim. Ben de kendisine aynen şunu ifade etmek isterim ki bizler de coğrafya veya herhangi bir fark gözetmeksizin, vilayet ayırt etmeksizin burada şunlar kazandı orda biz kazandık demeksizin hizmetin bizi çağırdığı yere tehalükle koşmak kararında bir hükümet sıfatıyla siz Malatyalıların verdiği güzel örneğe layık bir hükümet olmayı ispat etmiş bulunmaktayız. Malatya bizden daha birçok hizmet beklemektedir. Daha birçok ihtiyacımız vardır. Bunları tabiatıyla isteyeceksiniz. Artık derdimiz yok ihtiyaçlarımız vardır. Öteden beri Anadolu’da bir anane vardır. Mebuslar memlekete dolaşırlar hükümet adamları dolaşırlar hep dert dinlerlerdi. Bu maziden gelmiş ve artık mazide kalmış bulunan bir deyiştir. Bu deyiş mübarek Anadolu’nun daima dertli olduğunu ifade etmekte idi. Bu gün artık dertlerimizden değil ihtiyaçlarımızdan bahsetmekteyiz ve bahsedeceğiz. Artık dertlerimiz yok, ihtiyaçlarımız vardır. Bizi bir sürü ihtiyaçlarla karşı karşıya bırakan tarihi sebepler ve ihtilaller artık ortadan kalkmıştır. Türk milleti mükâfâtı ile muhalefeti ile bu gün yek pare bir kitle halinde tek bir azimle hareket etmesinin yolunu bulmuştur. Terakki ve teali yolunda durmadan ilerleyecek durmadan yükselecektir. Malatya Şeker Fabrikası’nı işletmeye açarak on bir fabrikalık bir programın bittiği bu gün her sahada yeni programlarla hizmetinize hazırlanmaktayız. Biliniz ki; iki üç sene bu günkü Malatya’dan çok daha ileri müterakki olacaktır. ‘‘O güne tanıklık eden bir gazeteci şu sözleri söyleyecektir: ‘‘Başvekil on binlerce vatandaşın tezahüratı arasında kürsüye çıktı. Başvekil veciz bir konuşma yaptı. Menderes’in konuşması sık sık tezahüratlarla kesiliyor, muazzam halk yığınları coşkunca alkışlıyordu. Menderes’in konuşmasının ardından fabrikanın açılışı yapılmıştır. Kapının önünde makası eski işletmeler vekili Sayın Sıtkı Yarcalı’ya veren Menderes: ‘‘Sizin de bu işlerin meydana gelmesinde büyük emekleriniz geçmiştir, buyurun açınız.’’ diyerek anlından öptü. Sıtkı Yarcalı’nın aynı şekilde mukabelesinden sonra makasla kurdele kesilmiş ve fabrikaya girilmiş gezilmiştir. İlk olarak ocağı ateşleyen Menderes fabrikanın uğurlu ve hayırlı olmasını temenni etti Daha sonra fabrika kantinine gelmiş ve buradaki tevakkufa müteakip Hava Meydanı’na gidilmiştir.

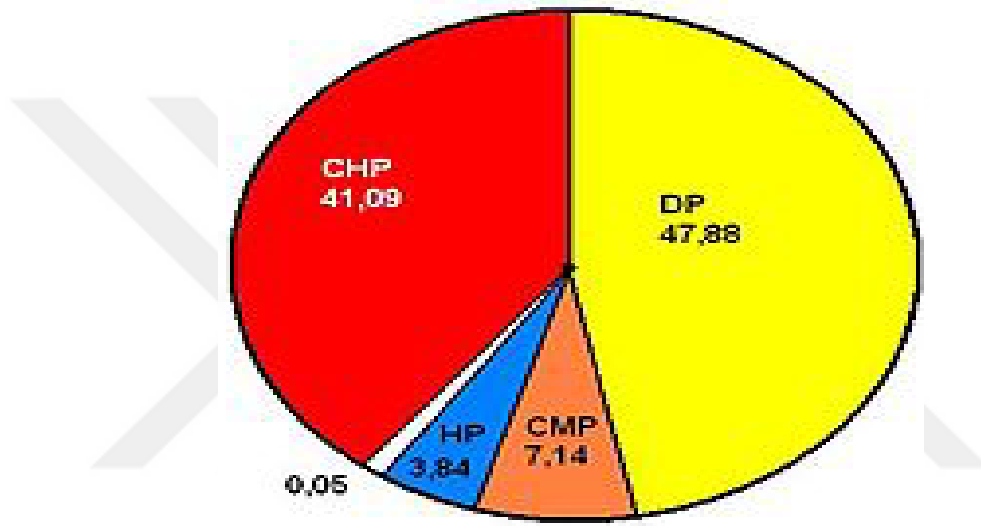
“Açılış töreni bu sıcak hava içerisinde tamamlandıktan sonra Başbakan Adnan Menderes Malatya şehir merkezine uğramadan Havaalanından İskenderun’a geçmiştir. Beraberindeki Bakanlar Heyeti ise saat 19. 00’da Malatya’dan trenle Ankara’ya hareket etmişlerdir. Menderes Malatya’da bulunduğu süre içerisinde Malatya Lisesi’nin yapılması için hususi kalem müdürüne bizzat yazdırmış ve asfalt çalışmalarının Malatya’da bir an önce tamamlanmasını isteyerek, şu sözleri eklemiştir: “Dertlerimiz değil ihtiyaçlarımız vardır. Bunların peşinde koşuyoruz. İnşallah pek yakın bir atı de bir ihtiyacımız kalmayacaktır.” diyerek açılış törenini sonlandırmıştır.⁸⁷ Demokrat Parti’nin iktidarıyla birlikte Malatya’da şeker fabrikasının tartışmaları başlayacaktı. DP bu isteği yerine getirmek için birçok uzmanla birlikte çalışarak şeker fabrikasını nihayet 1956 Eylülü’nde açılışa hazır hale getirmişlerdi. Menderes’in bu açılışa katılıyor olması ise Malatyalılar ve partililer için ayrı bir önem ifade ediyordu. Bu sayede Menderes muhalefetin kalesine farkında olmadan son ziyaretini gerçekleştirmiş oluyordu. Malatya ise şeker fabrikasına kavuşmuş olmanın heyecanı içerisindeydi. Malatyalılar için yeni bir istihdam kapısı açılıyordu. Sadece bir sanayi kolu değil aynı zamanda tarımın bel kemiği olacaktı fabrika. Kendi şekerlerini kendileri yapabileceklerdi. Malatya çiftçileri tarlalarında bir sanayi bitkisini ekerek bu yeni iş kapısından faydalanacaklardı. 1957 kışı Malatya’da şiddetli soğuk ve kar yağışının hüküm sürdüğü bir kış oldu. Uzun süren don özellikle yoksul halkı zor durumda bıraktı. Kara yolları neredeyse tamamen kapandı. Trenlerle ek seferler yapılmaya başlandı. Zor geçen her kış gibi bu kışta kurtlar şehre inmeye başladı. Kurtlar buldukları köpekleri parçalayarak yemeye başladı. Tüm bu yaşananlar kış ayının vahametini ortaya koyuyordu. 1957 yılının bir diğer gelişmesi ise Sümerbank İplik Fabrika işçilerinin pazar gününün tatil yapılmasını istemeleriydi. Zira o güne kadar belli günlerde 14-15 saat izin dışında herhangi bir tatil hakları yoktu. Bu konu bir müddet daha Malatya gündemini meşgul edecekti.

U. 1957 GENEL SEÇİMLERİ

1957 genel seçimleri Türkiye genelinde DP için bir düşüş oldu. DP bu dönemde uygulamış olduğu politikalarıyla oy kaybına uğradı. Durmaksızın yükselen enflasyon basına uygulanan baskılar DP için olumsuz bir imaj yaratmıştı. CHP’nin politikası da bu

⁸⁷ Gayret, 2 Ekim 1956

durumu tetikledi. Bu seçimlerde Malatya'ya bakılacak olunursa Malatya'da sayısal olarak milletvekili ve oy kaybına uğrayan parti CHP olmuştur. Bu durumun sebebi ise Adıyaman'ın Malatya'dan ayrılarak il olmasıydı. Bu sayede DP Adıyaman'ın tüm milletvekillerini yani üç adayı da kazanmış oluyordu. Adıyaman'ın il olması bu sayede DP'ye olumlu yansımış oluyordu. O dönemde uygulanan seçim sistemi Adıyaman bölgesinin oylarının Malatya oyları içerisinde eriyip kaybolmasına hatta yok sayılmasına neden oluyordu. Adıyaman oylarının Malatya'dan ayrılmasıyla CHP'nin Adıyaman'da hiç şansı kalmıyordu.

Grafik 3. 1957 Genel Seçimlerinde Partilerin oy Dağılımı

Ü. 27 MAYIS ASKERİ DARBESİ VE MALATYA'DAKİ YANKILARI

27 Mayıs darbesi ile on yıldır ülkeyi yöneten cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar ve milletvekilleri tutuklanıp Yassı Ada'ya gönderilmişti. Türkiye daha sonraki dönemlerde sıkça karşılaşacağı askeri müdahalelerin ilkinin yaşamış oluyordu. Cemal Gürsel devletin başına geçmiş sıra yerel yönetimlere gelmişti. İllerden vali ve belediye başkanlarının görevlerine son verilip yerlerine askerler veriliyordu.

Malatya içinde durum farklı olmadı. Malatya basını tarafından, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyduğunu, inkılabın kansız olarak gerçekleştiğini ve Devlet ve Hükümet Reisi Cemal Gürsel olduğu Malatyalılara duyuruluyordu. Malatya Valisi Nazım Arda ve Belediye Başkanı Avni Gebeş'in görevlerine son vererek bu iki makamı idare edecek olan General Kemal Yükeb atanmıştır. DP'nin iktidarıyla ismini

Demokrat Malatya olarak değiştiren Malatya'nın Sesi Gazetesi General Kemal Yükeb'in Malatya'ya gelişini manşet haberinde şöyle duyuracaktır:

‘ ‘Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 27 Mayıs 1960 günü başardığı büyük ve tarihi inkılabın bugün derin ve geniş hürriyet havasının Malatyalılar da ciğerlerine çeke çeke ve doya doya teneffüs ettiler.

Sayın General Kemal Yükeb'in vilayet makamına gelişleri halkımızın coşkun tezahüratlarına vesile olarak onun yüksek şahsına Türk ordusunun ve Türk Ordu'nun kıymetli başarılarına bağlılık hisleri ve tezahürleri gösterildi. Bu coşkun ve içten gelen tezahürat arasında Sayın General Hükümet balkonundan biriken binlerce Malatyalıların alkış tufanlarına ve sağol varol seslerine teşekkür ve tebessümle mukabele ederek, onlara sükûnetle işlerine devam etmelerini tavsiye ettiler.

Bu inkılabın Türk Milletine hayırlı uğurlu olması temennisi ile Sayın General Yükeb'e yeni vazifesinde bağlılık hislerimizi arz ederken muvafakiyetler temenni ederiz.’’⁸⁸

Demokrat Malatya'nın bu manşet haberi 27 Mayıs Askeri Darbesi'ne bakışı gözler önüne sermektedir. Öteden beri DP propagandası yapan Demokrat Malatya Gazetesi devlet erkânının tutuklanması belediye ve valinin görevlerine son verilmesini bu şekilde okuyucularına duyuruyordu.

Vali ve belediye başkanı ve diğer tüm yetkileri eline alan Tümgeneral Kemal Yükeb darbe yönetiminin tüm Türkiye'de olduğu gibi Malatya'da da işlerlik kazandırmak, Malatya'da kontrolün orduya geçtiğine dair beyanat yayınlarak şehri teslim alıyordu.⁸⁹

⁸⁸ **Demokrat Malatya**, 1 Haziran 1960

⁸⁹ ‘Muhterem vatandaşlarım aziz Malatyalılar,

Hükümetimizden telaki ettiğim yeni bir emir gereğince bu günden itibaren Malatya Askeri Valilik vazifesine ilaveten aynı zamanda belediye reisliğini de üzerine alınmış bulunuyorum.

Saçı bitmemiş yetimden en yaşlısına kadar millet ve vatandaş olarak hepimizin hayatı, sıhhati, canı, malı, sosyal yaşayışı gibi çok mühim hususları toplayan ve ancak şartlarınız harfiyen riayet etmek suretiyle hepinizin faydalanacağımız belediye hizmetlerinin pürüzsüz ve tam bir ahlak ve insanlık düşüncesi içinde ceryan etmesi başlıca dileğimdir.

Tüm General Kemal Yükeb'in bu beyanatıyla Malatya'da kontrolün Türk Silahlı Kuvvetlerine geçtiği resmen ilan ediliyordu. Böylelikle Malatya'da on yıllık DP dönemi kapanmış oluyordu. Halkın seçtiği belediye başkanı ve halk iradesi ile seçilen iktidarın tayin ettiği valinin görevine son veriliyordu. Kendi başbakanını darağacına götürecek olan askeri yönetimin atadığı askeri komutan büyük tezahüratlarla hak etmediği, kendi vazifesinin dışında bir görevin başına geliyordu.

Malatya halkı 27 Mayıs Askeri Darbesi'ni tam bir bayram havasıyla karşılıyordu. Malatya halkına göre Lozan'da dünya devletlerini dize getirmiş bir lideri alt etmek imkânsızdı. Malatyalılar, ihtilalin arkasında İsmet İnönü'nün olduğuna inanıyorlardı. İnönü, Cemal Gürsel, Turan Emekçi, Ali İhsan Kalmaz'ın fotoğrafları gazetelerden kesilip duvarlara asılıyordu. Çarşı esnafının dükkânlarında öteden beri var olan İnönü ve Atatürk posterlerinin yanına Cemal Gürsel'inde posterleri ekleniyordu. Atmışlı yılların başında Malatya'da radyosuz ev kalmamıştı. Herkes Yassıada duruşmalarını dikkatle takip ediyordu. Malatya'daki CHP taraftarları Demokrat Partililer'in yargılanmasını büyük bir zevk ve heyecanla takip ediyordu. Malatya'da dayanamayıp duruşmaları takip etmek için kendisini Yassıada'ya atanlar dahi vardı. İsmet Paşa'nın Ankara'da sözüne itibar edilen bir lider pozisyonuna yükselişi onun taraftarlarını daha çok sevindiriyordu.⁹⁰

Tüm bu yaşananların sonucunda CHP'nin kalesini kaptırmak istememesi, DP'nin tüm, seçim itirazları, birbirleri aleyhindeki çabaları geride kalıyor Malatya üç yıl sürecek olan askeri yönetime bırakılıyordu.

Bilhassa şunu belirtmek isterim ki; vatandaşın alın teriyle elde ettiği meşru kazancını halkın refah ve sıhhatini ihlal edecek çarelere başvuracak haksız kazanç erbabı kanunun olduğu kadar Cenabı Hakkın en şiddetli darbesine uğrayacak ve bunlar bu kazancı şahsın aile efradının refahına değil kendilerine ilaç parası olarak ciğerlerinin tedavisine sarf edeceklerdir. Temizlik, intizam, haklı ve meşru kazanç, belediye kanun ve kaide ve nizamlarına ve vatandaş hak ve hürriyet serbestisine riayet parolamız olmalıdır. Hepinizi en derin saygı ve muhabbetle selamlar, Cenabı Hakkın memleket ve millet hizmetindeki hayırlı işlerimizde hepimize yardımcı olmasını niyaz ederim.
“Vazifemi huzurla yapabilmem için yardım sizden hidayet Allah'tan.”

Malatya Askeri Vali ve Belediye Reisi

Tümgeneral Kemal

Kemal YÜKEB⁸⁹

⁹⁰ Güngör, a.g.t. s. 93, 95

II. BÖLÜM

TOPLUM

A. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİN'DE MALATYA'NIN DEMOGRAFİK, SİYASİ, SOSYAL YAPISI ve YÖNETİM BİRİMLERİ

Malatya Cumhuriyet'in kuruluşundan çok partili hayata kadar sürekli CHP'yi desteklemiştir. Çok partili hayatın başlaması bu geleneği değiştirmemiştir. Tüm Türkiye'de Demokrat Parti rüzgârı eserken Malatya CHP'ye olan desteğini idame ettirmiştir. Bunda İsmet İnönü'nün Malatyalı oluşu önemli rol oynamıştır. Malatya'da Demokrat Parti Dönemi için bu alanda yapılmış önemli bir çalışma olan; M. Ali Birand'ın Demirkırat adlı belgesel ve kitabında, Malatya'yı parçalamak suretiyle Adıyaman'ın il yapıldığı ifade edilmektedir. Yaptığımız bu çalışmada, yatırımların DP Dönemi'nde devam ettiği, Celal Bayar ve Adnan Menderes'in Malatya'ya ilgisiz kalmadığı, Adıyaman'ın siyasi olarak değil coğrafi olarak bir il olması gerektiği ve muhalefet partisi olan CHP'nin de Adıyaman'ın il olmasını desteklediğine bu çalışmamızda değineceğiz.

Türkiye için güçlü bir DP iktidarı varken Malatya'nın hangi sebeplerden bu duruma iştirak etmeyerek CHP'yi desteklediğini yapacağımız bu çalışmamızda ilk defa ortaya koyacağız. Malatya'nın bu dönemde Türkiye siyasetinden ayrılarak muhalif bir il oluşu bizi bu araştırmayı yapmaya sevk etti. Araştırmamızda bu farkı ortaya koyacağız.

Malatya'nın hangi sebeplerden dolayı CHP'ye büyük destek verdiğini bu çalışmamızda aydınlatmaya çalışacağız. Malatya tarihi için farklı ve ilginç bir netice olan on yıllık DP iktidarında yaşananları, DP ve CHP'nin Malatya'daki rekabeti, seçim propagandaları, liderlerin Malatya ziyaretleri, partilerin rekabet manevraları ve bu dönemde yapılan ekonomik, idari değişiklikler, yatırımlar, ulaşım, sağlık, haberleşme ve diğer gelişmeleri ilk defa bu çalışmamızla aydınlığa kavuşturacağız.

Ortadoğu ve Türkiye tarihindeki ilginç bir durumu bu çalışmamızla aydınlatmaya ve en iyi şekilde araştırmaya çalışacağız.

a. Malatya'nın Demografik Yapısı

Malatya nüfusu cumhuriyetin ilk yıllarından DP dönemine kadar sürekli artış göstermiştir. 1927 yılından itibaren düzenli olarak yapılan nüfus sayımında Malatya nüfusu şöyledir: 1927'de 20. 737, 1935'te 27. 296, 1940'da 36.292, 1945'te 41.580, 1950'de 48.621'e ulaşmıştır.⁹¹

Demografik ve sosyolojik yapısına baktığımızda Arguvan, Yazıhan, Doğanşehir, Arapgir, Hekimhan ve Yeşilyurt Aleviler'in yoğun olarak yaşadığı ilçelerdir. Malatya merkezine bakılacak olursa; Başharık, Çavuşoğlu, Özalper, Çilesiz, Fırat, Küçük Mustafapaşa, Samanlı, Atalar, Aşağıbağlar ve Çöşnük mahallelerinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Günümüzde bu konum çoğunlukla değişmiş ise de çoğunlukla Alevi vatandaşların yoğun olarak yaşadığı mahallelerdir.

Osmanlı döneminde ve cumhuriyetin ilk yıllarında Malatya'da ciddi bir Ermeni nüfusu il merkezinde dikkat çekici ölçüde olmasına rağmen bu sayı 1970'li yıllardan sonra hızla azalmıştır. Bu durumun sebebi ise Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşanan, Ermeni ve Müslümanlar arasında olaylardır. Bu döneme kadar herhangi bir problem yaşamayan Ermeni ve Müslüman teba Ermeni isyanları ve Tehçirdir. Bu yaşananlar Malatya'da Ermeni nüfusunu günden güne azaltacaktır. Şu anda Malatya'da yaşayan Ermeniler yirmi haneden ibarettir. Bu kalanlar ise yaşlılar olup şehirden ayrılmak istememelerinden dolayı burada hayatlarını idame ettirmektedirler. Bu ailelerin çocukları veya gençleri Kanada ve Amerika'da yaşamaktadırlar. Önemli bir kısmı ise İstanbul'da yaşamlarını sürdürmektedirler.

1992 yılında Atatürk Barajı'nın tamamlanmasıyla, Adıyaman'ın Samsat İlçesinin Atatürk Baraj gölü altında kalması, bu ilçe dışında Kâhta, Çelikhan ve Gerger'de iş olanaklarının az olması ve Malatya'nın kendilerine daha yakın olması gibi nedenlerden dolayı bu yerlerden Malatya'ya yoğun bir göç yaşanmıştır. Buna paralel olarak Malatya, Elazığ'ın Baskil ve Ağrı'nın ilçeleri ile Bingöl'den ve çatışmalardan dolayı Güneydoğu ilçelerinden göç alan bir kent konumuna geldi. Böyle olunca kent merkezinde yeni

⁹¹ **Malatya İl Yıllığı** 1967

mahalleler ortaya çıktı. Malatya hemşehri dayanışmasının ortaya çıktığı adeta kozmopolitik bir kent haline geldi.

Gerek Alevi gerek Sünni gerekse Ermeni vatandaşların dini ibadet dışında sosyo - kültürel yaşamı hemen hemen aynıdır. Ermeni vatandaşlarımız için açık kilise bulunmadığından dini törenlerini Diyarbakır, Adıyaman ve İstanbul'dan gelen din adamları sayesinde yapmaktadırlar. Alevi vatandaşlar ise 1980 yılından sonra Zeynel Abidin ve Hacı Bektaş-ı Veli Kültür Vakfınca yaptırılan cem evlerinde ibadetlerini ve sosyal etkinliklerini gerçekleştirmektedirler.⁹²

b. Malatya'nın Siyasi Yapısı

Cumhuriyet kurulmadan önce Milli Mücadele Dönemi'nde Malatya işgale uğramamış fakat işgale uğrayan illere yardım göndermiş ve İşgalleri protesto eden mitingler düzenlenmiştir. Tek parti döneminde rakip olarak seçimlere giren bağımsız adayların ise hiç şansı yoktu.

Çok partili hayatın başlamasıyla Malatya'nın siyasi yapısında dönem dönem büyük değişiklikler görülmüştür. 1946 yılına gelindiğinde Türkiye siyaseti yeni bir vizyona büründü. DP, CHP'nin karşısına bir muhalefet partisi olarak kuruldu. DP halka yapılan baskı ve yaşanan yoksulluğun karşısında olduğunu belirterek özgürlüğün savunuculuğunu yaptı. 1946 yılında yapılan seçimler adaletli olmadı. O dönemde yapılan seçimler açık oy kapalı sayım şeklindeydi, yani seçim görevlileri neticeyi istedikleri gibi değiştirebiliyorlardı. Bu seçimlerde DP Türkiye genelinde altmış bir milletvekili ile meclise girerek bir muhalefet partisi konumuna geldi. DP 1946 seçimlerinde birçok yerde olduğu gibi Malatya'da da seçimlere katılmadı. CHP bu seçimlerde erken davranarak DP'yi teşkilatlanmadan hazırlıksız yakalamak istiyordu. Bu yüzden kırk altı seçimlerinin tarihini öne almıştı. DP siyasal hayatı boyunca Malatya'da aldığı oy yüzde otuz ve yüzde kırk beş oranında değişiyordu. CHP ise o dönemde almış olduğu oy yüzde elli beş ile yüzde altmış arasındaydı. Milletvekili dağılımına bakıldığında ise CHP o dönemde on bir veya on iki milletvekilinin tamamını

⁹² R. Kısacık, *Cumhuriyet'in İlanından Bugüne Malatya'da Toplumsal Olaylar*, İstanbul 2012, s. 18

alıyordu. Adıyaman'ın il olmasıyla bu sayı dokuza düşecektir. Aslında Malatya'da DP ve CHP arasında otuz bin, otuz beş bin oy farkı vardı. Malatya'nın toplam seçmen sayısı ise 170. 000 dolaylarındaydı. DP Malatya'da ikinci parti olarak önemli miktarda oy almayı başarıyordu. O dönemin seçim sistemi olan; 5545 sayılı Milletvekili Seçilme Kanunu tek dereceli ve Liste Usulü Çoğunluk Sistemi'ne dayanıyordu. Bu sistemde bir seçim bölgesinden birinci çıkan parti, o bölgenin tüm vekillerini kazanıyordu.⁹³ Malatya'da CHP birinci çıktığı için DP Milletvekili çıkaramıyordu.

Malatya'nın oy dağılımına sosyolojik bir değerlendirme yapacak olursak; Alevi vatandaşlar; 1950, 1956 ve 1957 milletvekili seçimlerinde oylarının yüzde yetmişini DP'ye yüzde otuzluk kitle ise CHP'ye oy veriyordu. Sünni vatandaşlarda İsmet İnönü'ye olan tutkularından ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında CHP'nin yapmış olduğu yatırımlardan dolayı yüzde yetmiş oranında oylarını CHP'ye veriyorlardı. Coğrafi bir değerlendirme yapmak gerekirse; Malatya'nın güneyinde yaşayanlar sanayi yatırımlarından dolayı CHP'ye Malatya'nın kuzeyinde yaşayanlar ise DP'nin tarımsal faaliyetlerinden dolayı DP'yi destekliyorlardı. Siyasetin piri olarak tanınan İsmet İnönü'nün Malatyalı oluşu Malatyalıları yürekten İsmet Paşa'ya bağlıyordu. O dönemin hâkim sözü İnönü'nün; hazineyi ağzına kadar doldurduğu, Menderes'in bunu heba ettiğiydi. Pahalılık düşeceğine almış başını gitmişti. Atatürk'ün erken ölümüne bile seviniliyordu Malatya halkı, Menderes'in İnönü'ye büyük haksızlık yaptığını inanıyor, aynısının Atatürk'e yapılacağını endişesini yaşıyorlardı.⁹⁴ DP'nin varlığı süresince (1950 – 1960) DP'yi destekleyen Aleviler, DP'nin mirasçısı sayılan Adalet Partisi'ne oy vermeye devam ettiler. Genç kesim ise Türkiye İşçi Partisi'ne oy veriyordu. Alevi vatandaşların AP üzerindeki etkisi büyüktü. 1968 seçimlerinde Alevilerin önemli dedelerinden Hüseyin Doğan (Doğan Dede) Hamit Fendoğlu (Hamido) ile birlikte AP'den milletvekili seçilmiş Doğan Dede'nin baskıları sonucu Hamit Fendoğlu partiden ihraç edilmiştir. Bu durum Malatya Belediye Başkanı Turgut Temelli'nin ölümü sonucunda yapılan ara seçimlere kadar sürdü. Bu seçimde Aleviler CHP'nin adayı Mehmet Kırçuval'ı destekleyerek büyük farkla seçimi kazanmasını sağladılar. Bu

⁹³ Kenan Olgun, **Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları**, s. 23

⁹⁴ Necati Güngör, **Annem Babam Malatya**, İstanbul 2005, s. 87

tarihten sonra durum hiç değişmedi. Sünniler sağ partilere kayarken Aleviler CHP'ye oy vermeye başladılar.⁹⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan Dersim olayı Alevileri CHP'den soğutmuştu. Bir alternatif olarak DP'ye oy veriyorlardı. DP iktidarı ile birlikte CHP tabanında sürekli olarak DP ve onun mirasçılara irtica yanlıları olarak tanımlayıp bu yönde propagandaya başladılar Tüm bunların neticesinde Alevi oyları CHP tabanına kaydı.

Yukarıda Malatya halkının siyasi yönüyle partilere verdiği desteği açıklamaya çalıştım. Malatya halkı DP'nin kurulmasıyla ekonomik olarak kendisine destek veren partilere oy vermiştir. Bu durum ise şöyle şekilleniyordu. Malatya'nın Kuzey'inde verimli topraklar üzerinde yaşayan; Battalgazi, Hasırcı, Boran Alishar, Demokrat Parti'nin Amerikan teknik yardımlarının da etkisiyle tarımda yaşanan olumlu gelişmelerin etkisiyle Demokrat Parti, ardından Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi'ne yakınlaştı, Kuzey'deki Konak Gündüzbey, Yeşil Yurt (İsmet Paşa) gibi nüfusu cumhuriyetin bahşettiği fabrikalardan yararlanmanın karşılığında CHP ve İsmet İnönü'ye desteklerini esirgemediler.

B. MALATYA'NIN SOSYAL YAPISI

a. Gündelik Hayat

Demokrat Parti iktidarının olduğu dönemde; komşuluk ve akrabalık bağları sıkı bir yapıya sahipti, Evler kadınların şehirler ise erkeklerindi. Kadınların gerekmedikçe dışarıya çıkmadıkları bir kentti. DP Dönemi'nde sihirli kutu olarak adlandırılan radyo çok az evde bulunuyordu. Elektrik ve şebeke suyu henüz yeterli düzeyde değildi. Su kuyulardan sağlanıyordu. Geceleri gaz lambaları ile evler aydınlatılıyordu. Buz dolabı, çamaşır makinesi ise hiçbir evde o dönemde bulunmuyordu.⁹⁶ Malatya'nın her mahallesinde bir ilkokul bulunuyordu. Ortaokullar, bir kaç tane, lise ise sadece Malatya Lisesi'ydi.⁹⁷ Ulaşım atlarla, faytonlarla şehir içinde yapılıyordu. Maddi olarak daha iyi

⁹⁵ R. Kısacık, *Cumhuriyet'in İlanından Bugüne Malatya'da Toplumsal Olaylar*, İstanbul 2012, s. 19,

⁹⁶ Güngör, age, s. 33, 34

⁹⁷ Gülhan Hazır, *Akçadağ Öğretmen Okulu*, Malatya, 2013, s. 62

durumda olanlar fayton kullanırdı. Otobüs sayısı çok azdı. İlçe ve köylerden şehre ulaşım kamyonlarla yapılıyordu.

b. Evlilikler

Evlilikler genellikle görücü usulü ile yapılırdı. Tanıdıklarının tavsiyesi veya erkeklerin kızları görüp takip etmesi, evlerinin önünden geçip kızın tepkisine göre tavır alınırdı. Aile kız istemeye gider, bu süreçte erkek tarafı kızın hünerlerini öğrenmeye çalışırken kız tarafı mal varlığı konusunu öğrenmeye çalışırdı. Her iki tarafın anlaşması durumunda evlilikler gerçekleşirdi. Özellikle kırsal kesimde Erkek tarafı kızın ailesine başlık öderdi. Kızın annesine ise süt hakkı denen cüzi bir para verilirdi. Bu verilen para veya mal yine kız için harcanırdı.⁹⁸ Düğünlerde damadın ailesinin, eşi dostu gönderilen hediyelerle düğüne davet edilir, zor bulunan arabalardan birisi gelin arabası yapılırdı. Toz duman içerisinde çalgı çengi ile gelinin ailesinin kapısına dayanılırdı. Tatlı bir telaş, sonradan telafi edilecek dargınlıklar, pazarlıklarla gelin baba evinden alınır.yol boyunca vur patlasın, çal oynasın havalarla damat evine dönülürdü.⁹⁹ Düğünler kahvehanelerde veya evlerin bahçelerinde yapılırdı. Evlenen kişi anne baba ve diğer aile fertleri ile birlikte yaşardı. Ailenin ikinci çocuğu evlenince ilk evlenen evden ayrılıp kendi evini yapardı. Ailenin en küçük çocuğu ise anne baba ile kalırdı.¹⁰⁰ Bütün çocuklar evlendiğinde, baba ve bütün çocuklar eşit olarak miras paylaşımına girer baba öldüğünde ise babanın payı kardeşler tarafından paylaşıldı.

Gelenek ve görenekler çok sıkı bir yapıya sahipti. Genç kızlar hareketlerine çok önem vermek zorundaydı. Genç kızların yüksek sesle gülmeleri bile çok yanlıştı. Bu kurallar Malatyalılar için geçerliydi. Dışarıdan gelen asker çocukları o dönemin modern yüzüydü. Asker çocukları; isimleri, giyimleri ve sosyal yaşantıları ile çok farklıydı. Hayatı istedikleri gibi yaşıyorlardı. Bu yaşantıları Malatyalılar tarafından da yanlış görülmezdi. Onlar nasıl olsa geçiciydi. Ne yaparsa yapsınlar kısa bir müddet sonra tayinleri çıkacaktı. Kiracı olma bakımından da öncelik askerlerindi. Maaşlı

⁹⁸ H. Ahmet Şentürk, Mehmet Gülseren, **Malatya'nın Kültür Yapısı**, Malatya, 1991, s. 43

⁹⁹ Güngör, age, s. 27

¹⁰⁰ Kalender, s.46

olduklarından kiralarnı geciktirmezlerdi. Asker censeleri fırınlar çalışmadığında halka ekmek dağıtır. Suların akmadığı kış günlerinde halka su dağıtırdı.¹⁰¹

Hamamlar dönemin temizlik, görüşme, çocuklarını evlendirmek için kız bakma veya kızlarını gösterme, haber alma yerleriydi. O dönemdeki hamamlar; Belediye Hamamı, Gavur Hamamı, Yıldız Hamamı ve Mücelli hamamıydı. Malatya halkı burada buluşur, görüşürdü.¹⁰²

c. Sinema

Malatya'nın ilk sineması halk arasında Arab Osman'ın Fabrikası olan fabrikanın içinde açılmıştır.¹⁰³ Bu fabrika İlyas Mahallesinin başlangıcındaydı İkincisi İstanbul Sinemasıydı 1935'te kadar adı Cumhuriyet Sineması olan İstanbul Sinemasının adı bu yangından sonra İstanbul Sineması olarak değiştirilmiştir. Gazi İlkokulu'nun yanındaydı. Bunların dışında; Büyük Sinema, Gülaydın Sineması, İpek Sineması, Ankara Sineması, Kılıç Sineması, Şark Sineması, dönemin sinema salonlarıydı.¹⁰⁴ Sinema salonlarında ise; Hint filmleri, Tarzan filmleri, Turan Seyfioğlu, Hüseyin Peyda, Eşref Kolçak, Fikret Hakan, Yılmaz Güney, Orhan Gürşiray, Orhan Özerdem, Mahir Özerdem'in oynadığı yerli filmler günün belli saatlerinde bir insan seli yaratırdı. Sinemanın önü su ile ıslatılır, filmin müziği hoparlörle çarşıya dinletilir ve halk sinemaya davet edilirdi.¹⁰⁵

d. Yemekler

Malatya yemekleri Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi sebzelerin az kullanıldığı zahmetli yemeklerdi. Kış çok uzun sürdüğünden sebzeler geç olgunlaşırdı. Sazan ve alabalık bilinen balıklardı. Deniz ürünlerinin pişirilmesi dahi bilinmezdi.¹⁰⁶ Malatya'da buğday ve bulgur yemeklerinin sayısı kırkı bulurdu. En önemli iki yemeği ise Analı

¹⁰¹ Kalender, age, s. 124

¹⁰² Güngör, age, s. 76

¹⁰³ Kesin olarak ne zaman açıldığı bilgisine ulaşamadık.

¹⁰⁴ Geçmişten Günümüze Malatya Uluslar arası Sempozyumu Kent, Kültür, Kimlik, 14 – 16 Mayıs, Malatya, Ankara, 2017

¹⁰⁵ Güngör, s age, s. 64

¹⁰⁶ Kalender, age, s. 216

Kızılı ve Yaprak sarmasıydı. Kadınların en büyük uğraşı yemek olduğu için mahallede bir araya toplanır, oyalayıcı yemekler el birliği ile yapılırdı.¹⁰⁷

e. Bayramlar

O dönemde bayramlar tüm kent için bir şenlikti. Yoksul-zengin ayrımı olmaksızın herkes eğlenirdi. Çocuk, genç, yaşlı herkes sokağa dökülür birbirlerinin bayramını kutlardı. Eğlence çadırları kurulur; Günde beş matine bir saatte film gösterilen sinemalara akın edilirdi. Tahtadan yapılan ve elle dönen dolaplar çok eski bir geçmişe dayanıyordu. Dolabın yanında davul zurna ile yer gök inletilirdi. Kurulan her çadırdaki farklı bir gösteri sergilenirdi. Kurban bayramı ise belli aileler için kurban telaşı ile beklenirdi. Herkes kurban kesmezdi. Borcu olanlar, ev yapanlar askeri olanlar kurban yapmazdı. Kurban bayramından birkaç gün önce alınır, bayrama kadar evin avlusunda beslenirdi. Kurban olacak hayvan itilip kakılmaz kutsal sayılır ancak sevilirdi. Bayram öncesi evin her tarafı sokak kapısına kadar yıkanır. En son gün kadınlar bohçalarını faytonlara atarak hamamın yolunu tutardı. Dönemin hamamları ana baba gününe dönerdi. Aynı şekilde hanımlar yıkandıktan sonra eve dönerdi. Bayram sabahı erkekler o dönemin camilerinden olan; Yeni Cami, Söğütlü Cami, Çınarlı Cami, Sıtmapınarı Cami, Ulu Cami, Tahtalı Minare, Tenekeli Cami'de bayram namazı kılardı. Namazdan sonra mezarlık ziyareti yapılırdı. Bayramlarda mevsimine göre bir yemek, (yeşil veya kuru fasülye) yapılır, ev yapımı baklava ve sütlaç ise değişmez tatlılardandı. Namaz dönüşü evde bayramlaşma faslından sonra yemekler yenilir. Yemek vakti bir başka eve gitmek görgüsüzlük sayılırdı. Gençler ve küçükler evleri dolaşır, yaşlılar ise evde oturup kendilerinin ziyaret edilmesini beklerdi. Özürsüz ziyarete gelmeyen dargın sayılarak gönül koyulurdu. Kurban eti üçe bölünür; birinci kısım ev halkına, ikincisi Yoksullara, üçüncüsü ise misafirlere ayrılırdı.¹⁰⁸

f. Cenaze Merasimi

Malatya'da bir ölüm durumunda ölen kişinin ailesi yalnız bırakılmaz. Yapılması gereken her şey; akrabalar, yakın dostlar komşular tarafından yapılırdı. Ölü yakınları acı

¹⁰⁷ Kalender, age, s. 258, 259

¹⁰⁸ Güngör, , age. s. 66, 67

içerisindeyken dünya işleriyle uğraşmazlardı. Cenazenin hazırlanması, toprağa verilmesi, cenaze sahiplerinin yedirilip içirilmesi, baş sağlığına gelenlerin karşılanıp geçirilmesi, onlara yapılan ikramlar, her şey, yakın çevrede bulunanlarca yapılan bir görevdi, ve bu görev adeta aşkla yapılır. Eğer cenaze sahibinin evi dar gelirse komşular kendi evlerini açarlar. Yas günleri herkes yemek çıkartmak hizmet etmek için adeta birbiri ile yarışır.¹⁰⁹

g. Din ve Mezhep Yapısı

Dini ve Mezhep yapısına bakıldığında Malatya'da çok farklı gruplar yer alıyordu. Kürtler ve Türkler iç içe yaşırdı. Belki de aralarında kız alıp verme, kirvelik ve dostluklar en çok bu iki grup arasında yaşanıyordu. Kimisi beş vakit namazında, kimisi faytonlara binerek yaz günleri soğuk subaşıda gece geç saatlere kadar içki içerdi. Buralardan döndükten sonra bunlardan bazıları kendisini pavyona atar, kimisi evine dönerdi. Malatya esnafının önemli bir kısmını Ermeniler oluştururdu. Ermeniler; demirci, kuyumcu, saatçi, çömlekci nalbant, marangoz, terzi, Kunduracı, bakırcı, kalaycı, taşçı gibi zanaatlarla uğraşırdı. Aleviler ve Zazalar'da azımsanmayacak gruplardı. Din veya mezhep çekişmeleri o dönemde hiç yaşanmazdı. Herkes kendi inancının gerektirdiği şekilde yaşırdı. Basit şakalaşmalar ve takılmalar dışında kimse kimseye karışmıyordu. Tam tersine ramazan aylarında Aleviler'de Ermeniler'de açıkta yemek yemezler; su, sigara içmezlerdi. İnsanlar arasında din ayrımı değil dürüstlük, sahtekârlık ayrımı yapılıyordu. Malatya'da inanç çatışmaları 1960 yılından sonra diğer illerden gelen göçle arttı. Malatya'nın çok daha farklı bir diğer etnik grubu ise çingenelerdi. Dilleri çok farklı, onların dışında kimse anlamıyordu. Ellerine ve yüzlerine yaptıkları kına ve dövmelemlerle Hintlilere çok benziyorlardı. Erkekleri; şalvarlı, kadınlar ise çok renkli giyimliydi. Çingenelerin yaşamı ise çok farklıydı. Çadırlarda göçebe olarak yaşıyorlardı. Kışı sıcak bir yerde geçirir, bahar mevsiminde ortaya çıkarlardı. Askerlik veya çocukların okula gönderilmesi söz konusu değildi. Muhtemelen kendilerine vatandaşlık henüz verilmemişti. Erkekleri; söğüt veya bir dut ağacının gölgesinde saz çalar uyur, kadınların satması için elek kalbur gibi ev gereçleri yaparlar; kadınlarsa dışarıda para kazanır, alışveriş yapar, yemek pişirirlerdi. Her erkek iki üç

¹⁰⁹ Güngör, age. s. 78

kadınla evleniyordu. Kadınlar mahalle, mahalle dolaşıp kazandıkları para ile ciğer veya et alıp, kocalarına rakı sofrası hazırlarlardı.¹¹⁰

h. Ekonomik Hayat

Kırsal kesimde tarım ve hayvancılık temel geçim kaynağıydı. Diğer doğu illerinde olduğu gibi toprak ağalığı, köye sahip olma, alıp satma, kavramı yoktu. Aşırı yoksulluğun yaşandığı bir kent değildi. Zengini fakiri paradan söz ederdi. Zenginleri babadan kalma veya fazla araziye sahip kimselerdi. Zenginin zenginliğinden bahsetmesi övünmek olarak görülür, fakirin fakirliğinden bahsetmesi ise dilenme olarak algılandığı için bu konulara girilmezdi. Köylerdeki gençler yazın İstanbul'a giderek pazarlarda meyve sebze satar kışın kazandığıyla köyüne dönerdi. Demir işleri genellikle Ermeniler yapardı. Kayısı ise o dönemlerde ekonomik bir uğraş olmayıp sıradan bir meyveydi. Köylü, hayvan, hayvansal ürün ve topraktan kazandıklarını şehre getirip satar, bunun karşılığında kendisi için şehirden alıp köye dönerdi. Malatya merkezde oturanlar ise çoğunlukla esnaftı.

¹¹⁰ Güngör, age. s. 84, 85, 86

III. BÖLÜM

ŞEHİR

A. CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA MALATYA'NIN İLK VALİ VE BELEDİYE BAŞKANLARI

Malatya'nın ilk valisi, 6 Aralık 1922-27 Aralık 1925 seneleri arasında Osmanlı Devleti'nin son mutasarrıf olarak görev yapan Asım Bey'dir. Asım Bey 27 Aralık 1925'de ayrılmış ve Nevzat Bey (Tandoğan) tayin edilmiştir. Bundan sonra sırası ile Nazım Bey (1927-1930), Mehmet Tevfik (1930 - 1933) ve İbrahim Ethem Akıncı (1933-1939)⁴⁹ Malatya valileri olarak vazife yapmışlardır. Malatya'nın seçimlerle gelen ilk Belediye Başkanı Hasan Bey'dir. Efsanevî bir şahsiyet olarak tanınan Hasan Bey (1924-1928) seneleri arasında görev yapmıştır. Arkasından İbrahim Bey (1928-1930) N. Naim Karaköylü (1930-1934), ve Tevfik Temelli (1934-1939) seçilerek görev yapan belediye başkanlarıdır. Malatya Belediyesi'nin, Cumhuriyet öncesinde 15.000-20.000 lira arasında değişen bütçesi, 1933'de 48.000 liraya yükselmiştir.¹¹¹

B. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA'NIN İDARİ YAPISI

Malatya'nın 1923-1938 seneleri arasındaki idarî durumu hakkında bilgiler bazı eserlerde serpiştirilmiş vaziyette bulunmakla beraber bu bilgiler dönemin aydınlatılması hakkında yetecek durumda değildir. Belge ve bilgiler daha ziyade 1930'lu senelerden itibaren artmaktadır. Bunun başlıca sebepleri; yeni kurulan Cumhuriyet'in imkânlarının azlığı ve dönemi aydınlatacak belge ve bilgilerin derli toplu olmayışındır. Cumhuriyet Döneminde 20 Nisan 1924'de (Teşkilat-ı Esasiyye Kanunun 89. maddesi) Elazığ'dan ayrılarak il yapılan Malatya aynı sene içerisinde Belediyelik olmuştur. İl olarak teşkilatlandığı ilk senelerde Malatya iline bağlı; Adıyaman, Akçadağ, Arapkir, Arguvan, Besni, Doğanşehir, Hekimhan, Kâhta, Kemaliye, Pütürge, Yeşilyurt kazaları bulunmaktadır. 1934'de Kemaliye ilçesi Malatya'dan ayrılarak Erzincan'a bağlanırken, Darende'de aynı sene Sivas'tan ayrılarak Malatya'ya

¹¹¹ M. Karagöz, CUMHURİYET'İN MODERNLEŞME* SÜRECİNDE “MALATYA” (1930-1938) “Bir Seyyahın Notları Vesilesiyle. Elazığ 2008, s. 303, 304

bağlanmıştır. Bundan sonra 1950’li senelere kadar aynı idarî yapıyı muhafaza etmiştir. 1950’de Adıyaman il olunca, Besni ve Kâhta Malatya’dan ayrılmıştır¹¹²

1950’li yıllarda Adıyaman’ın il olmasıyla birlikte Malatya’nın ilçeleri; Doğanşehir, Hekimhan, Akçadağ, Darende Pütürge, Arguvan ve Arapkir’den müteşekkildi. Malatya şehir merkezinin çok yeni oluşu, yeni bir şehrin imarını gerektirmişti. Şehirdeki imar işleri tamamlandıktan sonra sıra ilçelere geliyordu. CHP döneminde her ilçeye ve köylerine okullar yapılmıştı. Genellikle 1950’li yıllarda her ilçede bir ortaokul ve köylerinde de ilkokullar mevcuttu. DP’yi bekleyen sorunlar ise; içme suyunun ilçeler ve köylere ulaştırılması, devlet dairelerinin yapılması, ilçelere elektrik verilmesi, köy yollarının araçların geçebileceği seviyeye ulaştırılmasıydı.

DP yukarda saydığımız bütün ihtiyaçları çok kısıtlı olan ekonomik imkânları çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışıyordu. İlçelerin her mahallesine birer çeşme yapıyor, aynı şekilde her köye birer çeşme yapmak suretiyle içme suyu ulaştırmaya çalışıyordu. Elektrik ise lüks yaşam için sembol idi. Çok az yerde bulunuyor ve bu dönemde ilçelere elektrik götürülüyor, götürülmeyen yerlere de ulaştırılması için çalışmalar yürütülüyordu.

O dönemde ilçe nüfusunun neredeyse tamamına yakını köylerde yaşıyordu. Ortalama bir rakam vermek gerekirse ilçe nüfusları otuz bin civarındaydı; otuz binin sadece iki bini ilçe merkezinde kalıyordu. İlçe merkezinde yaşayanlar; ticaret zanaat ve esnaf iken, köydekiler tarım ve hayvancılıkla uğraşıyorlardı.

a. Doğanşehir Kazası

Tarihi geçmişi milattan öncesine dayanan Doğanşehir, 1877 Türk – Rus harbinde istiladan kaçan vatandaşlardan büyük bir kısmı buraya getirilecek iskân edilmiş ise de bunlardan geriye sadece 120 hane kalmıştı. Daha önceleri Viran Şehir olarak adlandırılan bu küçük nahiye 1946 yılında Akçadağ’a bağlı bir köy olmaktan

¹¹² M. Karagöz, **CUMHURİYET’İN MODERNLEŞME* SÜRECİNDE “MALATYA” (1930-1938)** “Bir Seyyahın Notları Vesilesiyle. Elazığ 2008, s. 303

çıkartılarak Malatya'ya bağlı bir ilçe haline getirilecektir.¹¹³ Kazaya otuz köy bağlıydı. Kaza 140.609 kilometre karelik bir alan üzerine kurulmuştu.¹¹⁴ Merkez nüfusu 1218 ve kazanın köy ve nahiye ile birlikte toplam nüfusu 23970. kişi idi. Doğanşehir kazasına Sürgü adlı nahiye ve otuz köy bağlıydı.¹¹⁵

Kaza merkezinde bir, köylerinde ise on yedi ilkokul mevcuttu. Kaza merkezinde bir hidroelektrik santrali yapıp faaliyete geçirilmişti. İçme suyu ise henüz getirilmemişti. Bazı köyler içme suyu götürülmüş, bazıları ise halen içme suyu götürülmemişti. Köy yolları her türlü vasıtanın geçmesine müsait bir konumdaydı. Kaza merkezine hükümet konağı ve hapishanenin yapılması Doğanşehir halkının talepleri arasındaydı. İlçe o dönemlerde yeni kurulduğu için askerlik şubesi, tekeli, Cumhuriyet Savcılar ve Müftülük teşkilatları kurulamamıştı. İlçe kurulduğundan beri gerek halkın gayreti ve gerekse hükümetin çalışmaları ile kaza ve çevresinde süratli imar faaliyetleri görülmekteydi. İlçenin yeni kuruluyor olması dolayısıyla ilerde doğacağı muhakkak bulunan güzel bir şehrin temelleri atılıyordu. Şehrin etrafındaki eski surlar yıkılmakta yeni ve güzel caddeler planlı bir şekilde açılmaktaydı. İskenderun – Erzurum yolunun ilçe yakınından geçiyor olması Doğanşehir ticari ve iktisadi açıdan stratejik bir hale koyması bekleniyordu.

aa. Sürgü Nahiyesi

Doğanşehir kazasına bağlı önemli nahiyelerden biri Sürgü'ydü. Sürgü üç yüz elli hane ve 1500 nüfusa sahipti. Nahiye elektrik beş sınıflı ve iki yüz talebeli; bir ilkokul bir güzelleştirme cemiyeti, müzik ve spor kollarına mahsus bir halk odası, sağlık memuru mevcuttu. Su kaynakları bakımından önemli bir konuma sahipti

ab. Polat Köyü

Doğanşehir merkezine bağlı Polat köyü 4 bin nüfuslu şirin bir kasabaydı. 1930 tesis edilen ve bugün 23.200 liralık bir bütçesi bulunan belediye teşkilatı projesi yeni yapılan elektrik tesisatı beş sınıflı bir ilkokulu, öğretmen evleri, camileri yetmiş

¹¹³ Şemsi Belli, **Malatya 1952**, Malatya Valiliği, 1952

¹¹⁴ Orhan Şen, **Doğanşehir Tarihi, Malatya**, 2014, s. 24, 25

¹¹⁵ S. San, **Kalkınan Malatya**, Malatya 1955, s. 64, 65

dükkânlı çarşı ile varlıklı bir kasaba olan Polatlı, Elbistanla – Doğanşehir arasına sıkışmış bir vadide yer alıyordu.

b. Besne Kazası

Günümüzde Adıyaman'a bağlı olan Besni o dönemde Mlatya'ya bağlı bir kaza konumundaydı. Adıyaman'ın il olmasıyla birlikte Malatya'dan kopacak olan Besne belediye konumundaydı.

İlçe nüfusu 9154 ilçenin yedi bucağı mevcuttu. Belediye bütçesi 102.000 liraydı. 1949 ve ileri yıllardaki faaliyetlerine gelince şehrin su, elektrik tesislerinin yaptırılması, yeni kurulmakta olan Besni'nin tanzimi başta gelmekteydi. Bütün bu ihtiyaçlar için faaliyete geçilmiş bulunulmaktaydı.

İlçe halkının çabalarıyla bir ortaokul yapıp buranın önemli bir ihtiyacı karşılanmıştı. Kazada dört yüz talebeli bir ilkokul ve bütün ilçede elli sekiz okul mevcuttu. Besni 1935 senesinden sonra büyük bir hamleye başlamıştır. Bu hamle kazayı eski cehennem deresinden kurtarıp önemli bir pozisyona getirmişti.

Besne'nin yeri tayin edilmiş olup planlı bir şekilde inşa ve imar edilmekteydi. Bu meydanda iki katlı ve damları kiremitli evler geniş caddeler ve resmi inşaat nazarı dikkati çekmekteydi. Kazanın en önemli sorunlarından birisi içme suyu sıkıntısıydı. Bu sıkıntının ortadan kalkması halinde kasabaya yakın köylerden göç gelmesi bekleniyordu.

Besne halkı bağcılık ve bahçecilikle uğraşıyordu. Bu anlamda fıstık ve üzüm başlıca ürünlerindendi. Besne'nin sade yağları memleket çapında bir şöhret sahibiydi. Hali hazırda Besneyi pamuklandırmak için tohum dağıtılmaktadır. Eskiden halk yerli pamuk ekerken, bu dönemle birlikte Sümerbank'ın teşebbüsü ile yerini Akalı pamuğuna terk etmiş bulunmaktaydı. Besni'de halk arasında umumiyetle Arap atı yetiştirmek merakı mevcuttu. Bilhassa Hacı paşanın yetiştirdiği safkan Arap aygır ve kısrakları mühim bir kıymet taşıyordu.

c. Arguvan Kazası

Arguvan DP döneminde 1954 yılında kaza yani ilçe konumu kazanmıştı. Önceleri Tahir nahiyesi olarak biliniyordu. 1954 yılında yeni ismi Arguvan olarak değiştirilmiş ve ilçe konumuna getirilmiştir. Kasabanın belediyesi ise 1955 yılında kurulmuştur.

İlçe merkezi yedi mahalle ve iki yüz elli haneden oluşuyordu. İlçe merkezi 1300 kişi olup köylerle birlikte 9791 kişilik nüfusa sahipti.

Arguvan verimli ve geniş bir araziye sahipti. Kasaba halkının başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı.

Arguvan bir DP eseri olarak o dönemde kurulacaktır, daha şehir merkezi bile tam olarak kurulmamış ve bu doğrultuda programlar yapılmaktaydı.¹¹⁶

d. Hekimhan Kazası

DP Döneminde Hekimhan Malatya'nın en gelişmiş ilçelerinden birisiydi. 2270 kilometre karelik bir sahaya sahip olup merkez nüfusu 2.504, köylerinin ise; 33621 kişiydi. Toplam nüfus; 36125 kişiydi. Hekimhan'ın nüfus dağılımına bakıldığında nüfusun ilçe merkezi ile kıyaslanamayacak derecede daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. O dönemde ekonomik gelir köylerde mevcuttu. İlçe merkezleri esnaftan ibaretti.

Hekimhan kazası Hasançelebi ve Kurşunlu olarak iki nahiye ve merkezi Taşbaşı Bağyolu olmak üzere iki mahalleden oluşuyordu. Hekimhan köy ve merkez dâhil otuz beş okul mevcuttu. Kazaya bağlı altmış sekiz köy mevcuttu. 1950 yılının en önemli hizmeti olan içme suyu Kaza merkezine 1953 sonbaharında götürülmüştü. Bir diğer önemli hizmet olan elektrik ise daha proje aşamasındaydı. Hekimhan o dönemde elektrikle tanışamayacaktır.¹¹⁷

Bugün Malatya'nın önemli ilçelerinden birisi olan Hekimhan 1955 yılı itibarıyla belediyesine ve içme suyuna kavuşmuş, elektriğinin de geleceği günü bekliyordu. Nüfusun nerdeyse yüzde doksanı köylerde yaşayıp tarım ve hayvancılık ile uğraşıyordu.

¹¹⁶ San, age, s. 63

¹¹⁷ San, age s. 64

e. Arapkir Kazası

1673 metre karelik bir alanda kurulan kaza, Malatya il merkezine 105 kilo metre mesafede yer alan kaza, on dokuz mahalle ve 1650 haneden müteşekkil idi. 6739'u merkezde, 17888'i köylerde olmak üzere toplam; 24627 kişiden oluşan bir nüfusa sahipti.¹¹⁸

Eğitim durumuna bakıldığında Arapkir'in diğer ilçelere göre eğitime daha fazla önem verdiği anlaşılmaktadır. İlçe merkezinde bir ortaokul ve dört ilkokul mevcuttu. Bu sayı diğer ilçeler kıyasla eğitim binaları bakımından çok önemli bir konumdu. Köylerde ise on altı ilkokul bulunuyordu.

İlçe merkezine Misilli köyü civarından içme suyu getirilmişti. Kaza köylerine de içme suları götürülüp köylerde çeşmeler yaptırılmıştı.

Arapkir her mahallede yapılan çeşmelerle içme suyuna kavuşmuş fakat elektrik henüz gelmemiş, aydınlanma ilçede halen gaz lambaları ile yapılıyordu.¹¹⁹

f. Pütürge Kazası

2.112 metrelik bir saha üzerine kurulan Pütürge (İmrün) nüfus bakımından değerlendirilecek olunursa 2.596, köylerde 48618 ve toplam olarak 51.214 kişiden ibaretti. Pütürge'nin bugünkü ilçe nüfusu hemen hemen aynı olmakla birlikte köylerdeki nüfus büyük oranda düşmüştür. Bunun sebebi gelir kaynaklarının yetersizliğinden dolayı İstanbul ve diğer büyük kentlere olan göçlerdir.

Pütürge'nin tarihi geçmişi Malatya'nın diğer ilçeleri gibi çok eskilere dayanmaktadır. İlk Çağdan bu yana varlığını sürdürmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Malatya'nın il olmasıyla Pütürge'de, ilçeye dönüştürülerek Elazığ Vilayeti'ne bağlandı. Bu gelişmeler üzerine Pütürge'nin ileri gelenleri, resmi temaslarda bulunarak

¹¹⁸ Nüfus verileri 1950 nüfus sayımına göre hazırlanmıştır.

¹¹⁹ San, age, s. 64

Malatya'ya bağlanmak istediler. İstekleri 1927 yılında resmi makamlarca kabul edilerek Pütürge Malatya'ya bağlandı.¹²⁰

İlçe merkezinde bir ortaokul ve köylerinde ilkokullar mevcuttu.

Ulaşım durumuna bakıldığında dağlık bir yerde bulunduğundan ulaşımın en az geliştiği ilçeydi. Malatya il merkezine yol olmakla birlikte çok kötü koşullarda ve uzun sürede yolculuk yapıyordu.¹²¹

g. Darende Kazası

1934 kilometre karelik bir alan üzerinde kurulmuş olan Darende Kazası, nüfus olarak ilçe merkezinde 6471, köylerde ise 22242, toplamında ise 28713 kişiden ibaretti. Kaza merkezinde ortaokul, hemen hemen tüm köylerinde ilkokul mevcuttu. Ayvalı ve Balaban adında iki nahiyesi ile kırk üç köyü bulunmaktaydı.¹²²

h. Akçadağ Kazası

Akçadağ, il merkezine otuz bir kilometre uzaklıkta ve 2.231 kilometre karelik bir alan üzerinde kurulmuştu. Malatya'nın batısındaki yaylalarından adını alan Akçadağ ilçesinin merkez nüfusu; 2.858, köylerde 29.772 ve toplam olarak 32.630 kişiydi, o dönemde. İlçe merkezinde üç mahallesi Kürecik ve Levent adında iki nahiyeye sahipti. İlçe merkezinde bir ortaokul ve köylerinde ilkokullar mevcuttu. Bölgenin en çok dikkat çeken yapısı Sultansuyu Harası'ydı. Verimli arazisiyle dikkat çeken bir ilçeydi, Akçadağ.

ha. Gündüzbey Köyü

Köyün asıl ismi Kentbey veya Kündübey olup eski Türk lügatlarına göre bey köyü veya bey şehri manasını taşıyan bu isim uzun müddet Ankara Valiliğini yapmış bulunan Nevzat Bey Malatya Valisi bulunduğu dönemde bu köyün ismini Gündüzbey ismine çevirmiş ve kabul edilmiştir. Gündüzbey köyü Malatya'nın kuzey kısmına düşen

¹²⁰ Orhan Şen, **Pütürge Tarihi**, s. 17, 19

¹²¹ San, age, s. 65

¹²² San, age, s. 66

ve Malatya'ya on kilometre bir mesafe de bulunan dört yüz yermi haneyi ve 2.800 nüfusu mevcuttu.

Köyün en başta gelen mahsulatları meyve çeşitleri elma, armut, kaysı, üzüm, kiraz, vişne, ceviz, şeftali, dut olup diğer erik, ayva, kızılıçık ve saire gibi meyveler bulunduğu ve bunlar ikinci derecede bir gelir temin ettiği ve kısmen de sebze işleri yetiştirmektedir. Köyün hududu dâhilinde çıkmakta olan ve derme suyu ismini taşıyan nehir yaz ve kış devamlı suretle akarak en başta Gündüzbey olmak üzere İsmetpaşa bucağı, Kileydik, Barğuzu, Tecde, Aşağı bağlar köyleri ve bu günkü Malatya ile eski Malatya arasındaki 50 – 60 kilometre mesafelik bir araziye tamamen sulamaktaydı. Köyün rakımı 1.060 olup suyu ve havası ve diğer görülmeye değer yeşil manzarası itibariyle Malatya'nın en güzel bir mesire mahalli bulunduğundan yaz mevsimlerinde bütün şehir ve yakın yerlerdeki halk dinlenmek ve eğlenmek üzere akın etmektedir.

Köyde halen iki cami ve beş sınıflı üç öğretmenli bir okulu bir öğretmen evi ile bir halk odası ve bunlardan başka üç kahve iki fırın 15 – 20 kadar dükkân mevcuttu. Köy nüfusunun yoğun olmasından dolayı diğer gelir kaynakları göz önünde tutularak Malatya Valisi Ahmet Kınık'ın büyük himmet ve yardımları sayesinde Belediye teşkilatı kurulmuştur. Belediyenin bütçesi 17000 lira olup buna diğer gelirler eklendiğinde 29,500 liralık bir bütçeye sahip oluyordu.

hb. Orduzu Köyü

Orduzu o dönemde Malatya merkezine bağlı belediye hudutları içinde ve 2500 nüfuslu bir köydü. Malatya'ya 5 kilometre mesafede kurulu olan köyün çok eski bir tarihi vardır. Köyün hemen yakınlarından Aslantepe mevkiinde Fransız arkeologları tarafından uzun senelerden beri yapılan hafriyat bu köyün vaktiyle mühim bir medeniyet merkezi olduğu fikrini ileri sürer.

O gün dört yüz elli haneden ibaret olan köyde beş sınıflı bir ilkokul, bir halk odası mevcuttu. Köy halkı tamamen meyve ve bahçelikle meşkul idi. Bunun yanında hayvancılık ehemmiyetli bir yer tutardı. Köy bahçelerinde yetiştirilen kaysı ve üzüm, eski bir tarihe sahip olmaları itibariyle ıslah edilmiş bir haldeydi. Malatya'nın kaysıcılık

sahasında önemli bir yer işgal etmekteydi. Elma ve armut yeni yeni yetiştirmeye başlanmıştı

Orduzu köyü etrafını çerçeveleyen güzel bahçeleriyle güzel bir köydü. Bu güzel köyün Orduzu, Pınarbaşı ismiyle bilinen kıymetli bir suyu vardı ki bu su bütün Orduzu'yu olduğu kadar Eski Malatya topraklarını da suluyordu.

C. MALATYA'DA ÇÖL ÇEKİRGESİ İSTİLASI

Tarih boyunca çekirge istilaları toplumlar için büyük bir korku ve sonuçları itibarıyla tarım sahalarına büyük zararlar vermiş; çekirge istilalarının olduğu yıllarda büyük kıtlıklar yaşanmıştır. Çekirge istilaları, milyonlarca çekirgenin bir araya gelerek göç etmeleri ve geçtikleri bölgelerde tarımsal alanlardan beslenmek suretiyle zarar vermeleridir.

Tarihte yaşanan büyük çekirge saldırılarında zirai mücadele yöntemleri gelişmediğinden insanoğlu çaresiz kalmıştır. 1881 yılında Ankara'da yaşanan bir çekirge istilasına karşı çaresiz kalan Ankara halkı Ankara kadısına başvurmuş, Ankara kadısı ise çekirgelere Ankara'dan çıkmaları için çekirge sürülerine fetva vermiştir. Tarih boyunca yaşanan bu çekirge göçlerinden kaynaklanan istilalar 1953 ilkbaharında Malatya'da vuku bulmuştur. Irak ve Suriye'den sonra çekirge sürüleri Türkiye topraklarını mayıs ayının başında istila etmeye başladılar. Gaziantep, Şanlıurfa ve Kahramanmaraş'tan sonra çekirge sürüleri Malatya'ya ulaştı. Malatya'nın ilçelerinden önce Kâhta, Adıyaman, Besni ardından Pütürge ve Doğanşehir ilçelerindeki ekinler çekirge sürüleri tarafından tahrip edildi.¹²³ Dönemin ziraat müdürü Adil Şener İstila edilen sahaları tek tek gezerek konu ile ilgili bilgi topladı ardından bu arazilere gece vakti ilaçlama yöntemiyle çekirgeler imha edilerek güneş ile birlikte hareket edecek olan çekirgeler imha edildi.¹²⁴ Bu sayede olası büyük zarar en aza indirildi. Bu tarihten beş yıl sonra tekrar bir çekirge sürüsü Doğanşehir ve Pütürge'de istilalara sebep olacak istila çok yayılmadan 1958 yılında da gerekli müdahale yapılarak salgının önüne

¹²³ **Demokrat Malatya**, 11 Mayıs 1953

¹²⁴ **Demokrat Malatya**, 15 Mayıs 1953

geçilecektir¹²⁵ İlçelerde çekirge mücadelesi verilirken birden çekirgeler şehir merkezinde görülecektir. Malatya halkı şaşkınlık içerisinde çekirge sürülerini ve kuşların bu çekirgeleri nasıl avladıklarını seyredecektir. Ziraat Müdürlüğü ise bu sorunu nasıl çözeceğine dair çareler arayacaktır.¹²⁶

Çekirge istilasası şehrin muhtelif bölgelerinde istilalarına devam edecek ve ellili yılların Malatya'sında önemli bir sorun olmaya devam edecekti.

D. BÜYÜK AKÇADAĞ YANGINI

3 Temmuz 1956 tarihinde sabah saatlerinde Ömer İnci adlı bir esnafın Akçadağ'da kendi dükkânını ilaçlayıp temizlemek için yapmış olduğu kimyasal malzemenin dükkândaki patlayıcı maddelere sıçramasıyla önce kendi dükkânı tutuşmuş ve kendisi dükkânının içerisinde yanarak hayatını kaybetmişti.

Basit bir yangın gibi görünen bu yangın yaklaşık on sekiz saat sürmüş, ilçenin söndürmekte yetersiz kalmasıyla otuz dükkân, iki kahve, iki ev, bir fırın iki lokanta, bir han ve bir otel kül olmuştu. Akçadağ kaymakamının Malatya valisinden yardım istemesiyle Yurt İçi Bölge Kumandanı, belediyenin Hava İkmal Merkezi, Sümerbank, Şeker Fabrikası, Tekel Tütün Fabrikası'nın itfaiye ekipleri yangın yerine giderek yangına müdahale edip yangını söndürmüşlerdi. Yangın bittikten sonra geride kül haline gelmiş bir ilçe kalıyordu. Zararın boyutu ise o günlerde elli bin lira olarak tespit edilmiştir.

Yangın sona erdikten sonra başta Kızılay olmak üzere tüm yardım kuruluşlara bölgeye gönderilmiş, büyük yangının yaraları sarılmaya çalışılmıştır. Bu yangınla Akçadağ tarihinin en büyük yangın felaketini yaşamış oluyordu.¹²⁷ Bu olayla yakından ilgilenen Malatya Valisi Nazım Arda 25 Temmuzda Akçadağ'a giderek olayla ilgili bilgi alarak yangının verdiği zararı yakından tespit etmiştir¹²⁸

¹²⁵ **Malatya Postası**, 26 Mayıs 1958

¹²⁶ **Malatya Postası**, 31 Mayıs 1958

¹²⁷ **Gayret**, 5 Temmuz 1956

¹²⁸ **Gayret**, 26 Temmuz 1956

Eylül ayında Ankara'dan gelen heyet hasar tespit çalışmalarına başlayarak, çimento ve demir yardımıyla bulunarak kış mevsimine girilmeden, vatandaşların ev ve iş yerlerinin yapılacağı sözünü vermiştir.¹²⁹

E. ADIYAMAN'DA SEL FELAKETİ

Ağustos 1956'da Malatya gündemini meşgul eden bir konu yakın zamanda kendisinden kopup il haline getirilen Adıyaman'da yaşanan sel felaketi idi. 23 Ağustos 1956 tarihinde Adıyaman'ın Çelikhan ve Kâhta ilçelerinin kaza köylerinde şiddetli yağmurdan dolayı aniden büyük bir sel felaketi yaşandı. Sel felaketinin yayla mevsimine gelmesi felaketin boyutunu daha da arttırıyordu. Üstelik can ve mal kaybının tespitini de zorlaştırıyordu. Görgü tanıklarının anlatımına göre ne olduğunu anlamadan ev ve çadırları aniden sular altında kalmıştı. Bir kaç ay önce Malatya'dan ayrılarak yeni vilayet haline getirilen Adıyaman'ın ilçesi Çelikhan'ın Bukezi Köyü'nde 35, Köse Uşağı'nda dört, Kâhta'nın Sincik nahiyesine bağlı Birimşa Köyü'nde 40 kişi hayatını kaybetmişti. Bu ilk gelen haberlerdi gün geçtikçe ölü ve telef olan hayvan sayıları arttıyordu. İlk olay yerine gelip yardım elini uzatan ise Kızılay oldu. Görgü tanıkları yaşanan sel felaketini şöyle anlatıyor:

Akşam namazını kılmış çadırlarımızda oturup sigaralarımızı içiyorduk. Yağmur başladı ve şiddetini görülmemiş derecede arttırdı. Yıldırımlar ortalığı gündüze çevirdi. Çadırların içi oturulmayacak derecede çamurla doldu. Kurbanlık koyunlar gibi hep birlikte neticeyi bekliyorduk. Birden karlık yamaçlardan sel bastırdı. İnsan iriliğinde kayalıkları sürükleyen seller çadırlarımızı aldığı gibi götürdü. Neticesini hatırlamıyorum otuz beş cesedi bu mntıkada bulduk. Buradan en az yarım saat yol ötede iki çocuk cesedi bulduk. (Gezi Köyü Muhtarı Hacı Karaman)

Gün geçtikçe ölü sayısı arttıyordu. En son olarak ölü sayısı toplam doksan kişi olarak açıklandı. Bazı cesetler parçalanmış ve kime ait olduğu tespit edilemiyordu. Bazı cesetler ise Fırat Nehrine kapılıp kaybolmuştu. Maddi zarara gelince beş yüz otuz sekiz küçükbaş, yüz kırk dört büyükbaş hayvan telef olmuştu. Toplam maddi hasar o dönemin parasıyla,

¹²⁹ Gayret, 4 Eylül 1956

350 bin lira civarındaydı. Devlet bu felakete duyarsız kalmamış felaket bölgesine her türlü yardımda bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Celal Bayar Adıyaman Valisini arayarak taziyelerini iletmiştir.

Bu felaket Adıyaman için çok yıkıcı olmuş yüze yakın vatandaşın ölümü büyük psikolojik sarsıntılara neden olmuştur. Adıyaman'ın dengbaj olarak nitelendirilen ozanları yıllarca bu olaya türkü yakmış, yok olan nice ailelerin duygularını dile getirmeye çalışmışlardır.

F. ADIYAMAN'IN VİLAYET HALİNE GETİRİLMESİ

Hısn-ı Mansur, Semsur, Yediyaman ve nihayetinde Adıyaman ismini kullanan saha, tarihin en eski dönemlerinden bu yana yaşam alanı olarak insanlara mesken olmuştur. Cumhuriyette Malatya vilayetine bağlı bir ilçe idi. Coğrafi olarak Malatya'dan çok uzak olmamakla birlikte farklı iklim ve tarım ürünlerine sahiptir. Malatya ile Adıyaman arası kara yolu ile beş saat sürüyordu. İnsanı ve coğrafyası “dağlı ve ovalı” olmak üzere ikiye ayrılır. Malatya'nın ilçesi olma konumunu cumhuriyetin ilk yıllarında ve CHP döneminde aynen devam ettirmiştir. İnönü buraya geziler yapmış, diğer ilçelerden ayırd etmemiştir. Demokrat Parti iktidarı ve 54 seçimleri ise bu dengeyi tamamen değiştirecektir. Malatya'da CHP'ye verilen destek burada o kadar etkili değildi. Sebebi ise Adıyamanlıların bir tarım sınıfını teşkil etmesi ve DP'nin tarıma yönelik yatırımlarıydı.

Yukarıdaki bütün sebeplerden dolayı Adıyaman'da yirmi beş kişilik bir heyet 1954 Şubatı'nda Ankara'ya giderek DP Malatya Bölge Müfettişlerinden Muhittin Erener başkanlığında Başvekil Adnan Menderes ile görüşeceklerdir. Adıyaman'ın sorunlarını yaklaşık bir saat dinleyen Menderes ilk defa burada Adıyaman'ın il olabileceği mesajını gelen heyete vermiştir.¹³⁰

1954 seçimlerinden sonra Adıyaman il olduğunda birçok kişi tarafından Malatya'nın İnönü'ye olan desteğinden dolayı Malatya'nın Menderes tarafından bu sebepten parçalandığı söylenir. Oysa Menderes bu sözü Adıyaman heyetine 1954

¹³⁰ Gayret, 22 Şubat 1954

seçimlerinden önce vermiştir. Konunun Haziran 1954 tarihinde meclis gündemine gelmesiyle resmiyet kazanmış oluyordu.

Meclisin 28 Mayıs 1954 tarihli 5. oturumunda Meclis Genel Kurulu tarafından Adıyaman'ın vilayete dönüştürülmesi ile ilgili kanun tasarısı dhiliye ve bt encümenlerine havale edilmiştir. Meclisin 14 Haziran 1954 tarihli 8. oturumunda ise dhiliye ve bt encümenleri tarafından hazırlanan mazbata görüşülmeye başlanmıştır. Başvekil Adnan Menderes'in ismiyle meclise verilen dilek şöyleydi:

T.C. Başveklet 9 . III

1954 Muamelt Umum Müdürlüğü

Tetkik Müdürlüğü • Say%: 71/2766 ,

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

Malatya Vilyetine bağlı Adıyaman Kazasında (Adıyaman) adiyle yeniden bir vilyet kurulması hakkında dahiliye vekletince hazırlanan ve icra vekilleri heyetince 6 . III . 1954 tarihinde ‘‘Yüksek Meclise’’ sunulması kararlaştırılan kanun lyihasının esbabı mucibe lyihası ve ilişikleriyle birlikte sunulmuş olduğunu saygılarımla arz ederim.

Başvekil ' , A. Menderes¹³¹

Başbakan Adnan Menderes ismiyle mecliste okunan bu dilek ile dönemin Dhiliye Vekili Namık Gedik Bey Mecliste hükümet adına yaptığı konuşmada şöyle açıklamıştır: ‘‘Malatya vilayet merkezinden doğudan batıya doğru uzanan tahminen 90 kilometre genişliğinde olan bazı noktalarda ise 3.000 metre yüksekliği olaşan Antitoros silsilesi ile ayrılan ve ayrı iklim şartlarına sahip olan ve bu coğrafi engeller nedeniyle Malatya merkeziyle iktisadi münasebetleri bulunmayan özellikle kış mevsiminde ulaşımı kesilen Adıyaman, Kâhta, Gerger ve Besni kazalarını Malatya'dan alınarak ayrı bir vilayet haline getirilmesi bu bölge halkını karşı karşıya kaldıkları zor durumu

¹³¹ DEVRE: X İLT:1 İÇTİMA: F. T. B.M. M. ZABIT CERİDESİ, s. 36

düzeltilmek ve adı geçen bölgenin iktisadi gelişmesini sağlamak amacıyla böyle bir vilayetin teşkil edilmesinin gerekli görüldüğünü “ ifade etmiştir.

İçel milletvekili Hüseyin Fırat, ise hükümetin Adıyaman’ı vilayet haline getirmek için meclise bir kanun teklifi getirmesinde çok büyük bir isabet ve zaruret olduğunu söylemiştir. Malatya vilayetinin 1.000-3.000 metre yüksekliğinde ki anti-toroslarla ikiye bölündüğünü ve on üç kazası bulunduğunu, kış mevsimlerinde buralara iki ile beş metre arasında kar yağdığını, bu nedenle mevcut yolların tamamıyla kapandığını kuzeyde bulunan Adıyaman, Kâhta, Gerger ve Besni kazalarının yedi ay boyunca Malatya Vilayeti ile ticari ve iktisadi bakımdan irtibatının kesildiğini, bu irtibatın sağlana bilmesi için Gölbaşı istasyonuna kadar olan ovayı kat ederek gidildiğini oradan tekrar Malatya’ya dönmek suretiyle 300 kilometrelik bir mesafeyi göze almak mecburiyetinde kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca Adıyaman, Besni ve Kâhta ovalarının 4,5 milyon dönüm genişliğinde tarihi Mezopotamya ovasının başlangıcını oluşturduğunu, ünlü tarihi eserlere sahip bulunduğunu ve son yapılan tetkiklerde zengin petrol kaynaklarına rastlandığını belirterek Adıyaman’ın vilayet yapılması hakkındaki kanunu kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Niğde milletvekili Ahmet Nuri Kadioğlu da nüfusun şehir ve kasabalarda artışını idari taksimatta bazı değişikliklerin yapılmasını zaruri kıldığını, dolayısıyla Adıyaman’ın vilayet yapılmasını uygun olacağını söylemiştir.

Bu kanun ile ilgili olarak CHP sözcüsü Malatya milletvekili Nüvit Yetkin ise yaptığı konuşmada; hükümetin getirdiği bu kanunu onayladığını öncelikle ifade etmiştir. Adıyaman kazasının hızlı bir gelişme gösterdiğini ve coğrafi konumu itibarıyla da Malatya’dan ayrı özellikler taşıdığını, zirai ve iktisadi açıdan kuzey iklim şartlarına sahip olduğunu söylemiştir. Ayrıca Adıyaman’da pamukçuluk sektörünün hızlı bir büyüme içerisinde olduğunu, elektrik, orta mektep, sağlık teşkilatı, banka ve ağır ceza mahkemesinin bulunduğunu, bu itibarla Adıyaman’ın vilayet olmasını memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir.¹³²

¹³² Hamdi Doğan, **Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine**, Konya, 2012, s. 34, 36

Gaziantep milletvekili Süleyman Kuranel de Adıyaman'ın çevresini bilen bir kişi olarak Adıyaman'ı vilayet yapılmasını desteklediğini; çünkü Adıyaman'ın Malatya ile bir ilgisi olmadığını, arada coğrafi engeller olduğunu, ayrıca Adıyaman'ın iktisadi ve coğrafi durumunu Malatya'dan ayrı olduğunu ifade etmiştir.

CHP sözcüsü Nüvit Yetkin'de bu husus ile ilgili olarak yaptığı konuşmada; Malatya'nın 1950 ve 1954 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy vermesinden dolayı Adıyaman kazasını vilayete dönüştürüldüğü, Adıyaman kazasının ise Demokrat Parti'ye oy verdiği için mükâfatlandırıldığı yolunda basından çıkan bazı dedikoduları çıktığını söyleyerek bu gazete mütalaalarına ve böyle bir zihniyete inanmak istemediğini söylemiştir. Çünkü olayların bu durumu müspet açıdan tekzip ettiğini Adıyaman kazasının vilayet yapılma hadisesinin çok eski bir konu olduğunu dolayısıyla her iki partinin de olumlu açıdan bu kaza halkına haklı olarak vilayet olma sözünü vaat ettiklerini ve bu vaadin bugün tahakkuk ettiğini söylemiştir.

1951 yılında Adıyaman kaymakamı Adıyaman ile ilgili şu sözleri yazacaktır. “Nüfusu 10-15 yıldır, 10-15 bin arasında değişiklik gösteren kasabanın tek bahtsızlığı, büyük merkezlere uzak olmasıdır. Bununla birlikte Sayın Adıyamanlılar bunu hiç üzülmeyinler. Bence, Büyük merkezlere uzak olması, onları küçümseyişinden ve kendisini büyük bir merkez olacağından olsa gerektir. Günün birinde bu güzel ve büyük kasabanın adından sonra vilayet ekini telaffuz edildiğini duyunca şaşırılmamalıdır.”¹³³

Adıyaman'ın il olmasına karar verilmesiyle başka bir tartışma başlamıştır. Bu tartışma il merkezinin neresi yapılmasına ilişkindi. Ankara'dan gelen heyet Besni'nin daha gelişmiş olduğunu görür. Besni Adıyaman merkezden daha fazla gelişmiş olmakla birlikte bulunduğu yer itibarıyla dağlık bir yapıya sahiptir. Adıyaman ise konumu itibarıyla gelişmeye daha müsait geniş bir ovada yer alır. Bu sebepten Adıyaman il merkezi olarak seçilecektir.

22. 06. 1954 tarih ve 6414 sayılı yasa ile Kâhta, Besni Gerger ve Çelikhan ilçeleri Adıyaman'a bağlanmıştır. Bu ilçelerle birlikte 16 bucakta Adıyaman'a bağlanmıştır.

¹³³ Hayrettin Kalkanderer, **Dünü ve Bugünü ile Adıyaman**, Adıyaman, 2012, s. 45

Daha sonraki yıllarda ise Samsat Gölbaşı ve Tut Adıyaman'a bağlanacaktır. Bu sayede Adıyaman il merkezi seçilmiş ilçeleri de bu şekilde belirlenmiştir.

Adıyaman'ın il olması kimilerine göre siyasi kimilerine göre ise bir mecburiyetin ilanıdır. Adıyaman'ın o günkü koşulları dikkate alındığında Adıyaman il olma hakkına sahiptir fakat o dönemde Adıyaman ile aynı şartlara sahip birçok ilçe bulunmaktadır. Bu farklılıkta coğrafi farklılık ve Malatya'ya olan uzaklığıydı. Tüm bunların içerisinde Adıyaman'ın CHP'nin oy deposu olan Malatya'dan ayrılıp il haline getirilmesi Bazı kesimlerde oy kaygısı olarak belirtilmiştir. Adıyaman'ın oy dağılımına bakıldığında oyların DP'ye aktığı görülür. Adıyaman tarım sahasında ileri düzeyde idi. Malatya'nın tarımla uğraşan bölgelerine bakıldığında aynı şekilde DP'ye oy verildiği görülecektir.

Adıyaman il olduğu dönemde hem CHP hem de DP Milletvekilleri bu durumun siyasi olmayıp coğrafi olduğu yönünde ağız birliği etmiş olsa dahi yine de bu kararın siyasi olduğu şaibelerini ortadan kaldırmamıştır. Oysa Adıyaman'ın sorunları bu onu bir il yapmaya zaten zorluyordu. Adıyaman'ın il olmasına gerekçe gösterilen 154 seçimlerinden önce Menderes Adıyaman'ın il olma kararını almıştır.

Nihayet Adıyaman 1954 yılında il olma hakkını kazanacaktır. Tam olarak il olması ise 1956'yı bulacaktır. Demokrat Parti döneminin idari yapılarından biriside Adıyaman'ın Malatya'dan ayrılarak il haline getirilmesi olacaktı. Uzun zaman Malatya'nın önemli bir ilçesi olan Adıyaman bir il olacak ve DP'nin eseri olarak kalacaktır.

G. YEŞİLYURT'UN İLÇE HALİNE GETİRİLMESİ

Yeşil Yurt Demokrat Parti dönemine kadar Malatya'ya bağlı bir mahalleydi. Adı İse İsmet Paşa Mahallesi'ydi. İsmi de mahallede yeniydi ve cumhuriyetin eseri idi. Bu durum DP'nin yedi yıllık iktidarı boyunca devam etti. 1957 yılına gelindiğinde ise İsmet Paşa Nahiyesi'nin kaza yapılmasına dair tartışmalar ortaya çıktı. Zira İsmet Paşa nahiyesi şehir merkezine uzak düşüyordu. Bunun yanında eşine az rastlanır bir gelişme göstermişti. Kısa zamanda büyük bir mahalle haline gelmişti.

Kanun meclisten çıktıktan sonra 27 Haziran 1957 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak, bucağın kazaya dönüştürüleceği isminin de Yeşil Yurt olarak değiştirileceği ilan edilmiştir.¹³⁴

1 Eylül 1957 tarihi İsmet Paşa bucağı için bir dönüm noktası oldu. Zira İsmet Paşa bucağı kaza olması halinde daha fazla hizmet alacaktı. O gün İsmet Paşa Bucağı resmen kaza oluyordu. 1 Eylül’de yapılan açılış törenine Vali Nazım Arda büyük tezahüratlarla omuzlarda taşınarak kürsüye getirilecektir. Toplanan büyük kalabalığa Vali Nazım Arda şu konuşmayı yapacaktır:

Değerli İsmet Paşalılar, evvela size minnet ve şükran hislerimi ifade etmek isteyeceğim. Zahmet ederek beni kaza mahallinde karşıladınız. Naçiz şahsıma karşı gösterdiğiniz yakın alakaya teşekkür ederim. Bu aziz ve mutlu hatırayı ömrüm boyunca muhafaza edeceğim. Bugün sizler ve ben çok mutlu bir heyecan içindeyiz. Yıllardan beri hasretini çektiğiniz kaza teşkilatına erişmiş bulunuyorsunuz. Kaza teşkilatı bugünden itibaren emrinizde ve hizmetinizdedir. İsmet Paşa kaza olmaya layık bir nahiye idi. Tabiatın zengin dekorlarıyla süslü Nahiye’ye Kaza teşkilatı kurulmasına bende seviniyorum.

Karar hem valiyi hem de İsmet Paşalıları ziyadesiyle memnun ediyordu. Kanun sadece mahalleyi kazaya dönüştürmüyor aynı zamanda İsmet Paşa ismini Yeşil Yurt olarak değiştiriyordu. DP döneminin bir eseri olarak.

H. ADIYAMAN’DA HİDROELEKTRİK SANTRALİNİN KURULMASI

Adıyaman o dönemde Malatya’ya bağlı, on sekiz bin nüfuslu ve Malatya’ya kara yolu ile beş saatlik bir süre içerisinde ulaşılabilen bir ilçeydi. Adıyaman’ın kaderi iki yıl sonra değişecek Malatya’dan ayrılarak il olacaktı. 1952 yılının eylül ayı Adıyamanlılar için çok farklı bir heyecan arz ediyordu. Bu heyecanın sebebi ise o güne kadar gaz lambalarıyla aydınlatılan ilçenin elektriğe kavuşacak olmasaydı. Bu sadece ilçe merkezi için geçerliydi. Adıyaman’ın köyleri ise ancak seksenli yıllarda elektriğe kavuşacaktır.

¹³⁴ Gayret, 4 Temmuz 1957

Yapılan hidroelektrik santrali Vali Şefik San’ında katılacağı coşkulu törenle işletmeye açılacaktı.

Malatya heyeti olarak başta Vali Şefik San, DP İl Başkanı, Emniyet Müdürü, Ziraat Bankası Müdürü açılışa giden Malatya heyetinin kıdemlileriydi. Açılış töreninde konuşma yapan Vali Şefik San “Allah kimseyi karanlıkta bırakmasın. Bugün ışığa kavuştunuz, pek yakında içme suyuna kavuşacağınızın müjdesini veriyorum” diyerek duygularını dile getirmiştir.¹³⁵ Vali’nin konuşmasını bitirmesiyle kurbanlar kesilerek açılış töreni kutlamaya dönüştürülmüştür. Malatya Belediye Başkanı ve CHP il başkanı da vali tarafından davet edildiği halde törene iştirak etmemişlerdi. Muhtemelen açılış törenine katılmama sebebi ise Adıyaman’ın seçimlerde çoğunlukla DP’yi desteklemesiydi.

Kurulan santral 360 volt 150 kilovat enerjiye sahipti. Düşük seviyede bir santral olsa da Adıyaman ilk defa elektriğe kavuşuyordu. Bu Adıyaman için büyük bir yenilikti.

I. ELAZIĞ - ANKARA KARA YOLUNUN AÇILIŞI

Genç cumhuriyetin ilk yılları yani tek parti dönemi demir yoluna önem verilen yıllar olarak bilinir. Kısa zamanda yurdun dört bir yanı demir ağlarla örülecektir. Demokrat parti dönemi ise ulaşım açısından daha önceki yıllarla kıyaslanırsa kara yollarının zirvede olduğu yıllardır. Menderes döneminde o güne kadar kara trenin düdüğü dışında bir ses duymamış olan Anadolu toprakları bu dönemde kara yollarında zirveye ulaşılacaktır. Malatya’da bu dönemde payına düşeni alacaktır. O güne kadar Ankara ile doğrudan bir kara yolu bulunmayan Malatya Elazığ - Ankara Kara Yolu olarak adlandırılan Malatya - Kayseri yolu 1959 yılının önemli gelişmelerinden birisi olarak yerleşecektir.

30 Ekim 1959 tarihinde açılışı gerçekleştirilen Malatya - Darende yolu bundan böyle Ankara’yı Güneydoğu’ya en kısa bağlayacak yol konumuna geliyordu. Böylelikle Sivas üzerinden batıya gitmeye gerek kalmayacaktı. Yol Malatya ve Darende arasında

¹³⁵ Gayret, 23 Eylül 1952

90 km'lik bir uzunluğa sahipti. Bu yolun maliyeti ise o dönemin parasıyla 25 milyon liraydı. Yapılan görkemli açılış törenine; Malatya Valisi Nazım Arda, 8. Kolordu Kumandanı, Kara Yolları Elazığ Nersin Bölge Müdürleri, basın mensupları ve kalabalık bir vatandaş topluluğu hazır bulunmuştur.

Açılış törenine binayen Vali Nazım Arda yaptığı konuşmasında, hükümetin yol politikasını ve bu sahada yapmış olduğu icraatları anlatarak Malatya - Darende yolunu trafiğe açmıştır.¹³⁶ Aynı yıl Pütürge - Tepehan yolu da açılacaktı. Sözleriyle iktidarın ulaşım ve Malatya'daki icraatlarını sıralamıştır.

Tüm bunlar DP döneminin Malatya'da yapmış olduğu ulaşım icraatlarının son haliydi, DP'nin sadece bir yıllık ömrü kalmıştı.

İ. MALATYA'DA DEVLET HASTAHANESİ'NİN YAPIMI

Malatya'nın geniş kapsamlı bir hastahane ihtiyacı CHP döneminden bu yana sürekli konuşulan bir konuydu. CHP'nin yıllık kongrelerinde her yıl Ankara'ya gönderilen taleplerin başında yer alıyordu. Bu istek bir türlü yerine getirilmeyecek, mevzu DP dönemine kalacaktı. Malatya'nın daha öncesinden yapılmış mevcut bir hastahanesi vardı. Fakat bu hastahane öncelik askerlere veriliyordu. Bu sebepten boş yatak kalmıyordu. Malatya halkı hastahane yatacak yatak dahi bulamıyordu.

1954 yılına gelindiğinde Malatya Valisi Ahmet Tekeoğlu Nafia müdürünü Ankara'ya gönderdi. Ankara tarafından bu beyanat kabul edilmesiyle Malatya'da adeta bayram havası esmeye başladı.

Hastahane için yapılan ihaleyi müteahhit Sait Merzeci kazandı. Hastahane için 7500 metre küp hafriyat, 900 metre küp moloz duvar, 1970 metre küp betonarme işi olup bin dört yüz metre kalıp ve yüz doksan beş ton demir sarf edilecekti. Hastahane yapım maliyeti ise 2.167 472 liraydı.

Hastahane inşaatında 7320 işçi, 450 duvarcı, 1100 marangoz, 320 demirci 195 betonvu yomyesi ödenecekti. Yapılacak olan devlet hastahanesi 208 yatak kapasiteli

¹³⁶ Güneş, 31 Ekim 1959

olacaktı. O günlerin tabiri ile ‘Malatya Hükümet Konağından otuz metre kare daha fazla yer kaplayacaktı.’¹³⁷

O döneme kadar muntazam bir hastahane ile tanışmamış olan Malatya için hastahane büyük bir hizmetti.

J. MALATYA BELEDİYESİ’NİN ŞEHİR DÜZENLEMESİ VE YENİ HAL BİNASI

Malatya Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Elazığ’ın bir İlçesi olarak miras kaldı. Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki yatırımlarla Doğu’nun gözde şehirlerinden birisi oldu. Sümerbank bir sanayi yatırımı olmasının yanında baloları, kültürel faaliyetleriyle Malatya için önemli bir pozisyona ev sahipliği yapmıştır. Şeker Fabrikası’nın açılmasıyla bu kültürel faaliyetleri Şeker Fabrikası yürütecektir. Tüm bunların yanında Malatya’nın bir şehir düzenine ihtiyacı vardı Malatya şehri ilk kurulduğunda Alman mühendislerin şehir planına ilişkin bilgi alınmıştır. Malatya Belediyesi, belediye arkasında bulunan sebze ve kuru yemiş dükkânlarını oradan çıkararak Yeni yapılan hal binasına taşıyarak Hükümet Konağının arkasını temiz tutmaya ve sürekli büyüyen şehre modern bir şehir havası vermeye çalışmıştır. Belediye arkasındaki dükkânları yeni yapılan hal binasına taşıdıktan sonra şehrin tam merkezinde yer alan Yeni Cami’nin etrafını düzenlemeye gelmişti sıra. O dönemde Yeni Cami’nin etrafı çeşitli satıcıların barakaları ile kapanmıştı. Belediye bu barakaları da Belediye’nin arkasında boşalan dükkânlarla geçirerek caminin çehresini açmış ve daha düzenli bir şehir görüntüsü ortaya koymuştur.¹³⁸

1955 yılında ihalesi yapılan ve yapımına başlanan hal binası, 4 Haziran 1958 tarihinde (3 yıl) o dönemin parasıyla 3.000 liraya mal olan Yeni hal binası, Vali Nazım Arda, Belediye Başkanı; H. Avni Gebeş’in iştirakıyla açılışı yapılmıştır. Belediye Başkanı H. Avni Gebeş açılış töreninde yaptığı konuşmada Yeni Hal Binasının maliyetinin 1200.000 lirasının Hükümetin İller Bankası tarafından karşılandığını bu sebepten dolayı hükümete teşekkür ederek bu hal binasının Türkiye’deki en modern hal

¹³⁷ Gayret, 3Nisan 1954

¹³⁸ Malatya Postası, 31 Mayıs 1958

binası olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde Vali Nazım Arda kurdeleyi keserek Bu modern halin Türkiye’de bir emsal olduğunu dile getirmiştir.¹³⁹ Yeni Hal Binası ile Malatya komşuluk yaptığı doğu şehirlerinden bir adım daha öne çıkmış oluyordu.

Şehir merkezi bu şekilde temiz ve düzenli tutulmaya çalışırken diğer bir hamle olarak şehir içerisinde bulunan garajların şehrin dışına çıkarılmaya çalışılmasıydı. Şehir içerisinde kalmış olan garajların şehir merkezinin dışına taşınmasıyla daha modern ve rahat bir şehir hayatı ortaya çıkarılmaya çalışılıyordu.¹⁴⁰

Demokrat Parti’nin icraatları sayıldığında, yapmış olduğu şehir düzenlemesi eklenmeden geçilemez. Görüldüğü üzere DP bu girişimlerinde Malatya’yı da ihmal etmeden yatırımlarına devam ediyordu.

K. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA’DA EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Malatya DP döneminde okul kapasitesi olarak hemen hemen her ilçede ortaokul ve köylerde birer ilkokul bulunuyordu Malatya il merkezinde ilkokul ve ortaokulların yanı sıra Kız Sanat, Erkek Sanat, Muallim Mektepleri ve günümüzde İl Milli Eğitim Binası olarak kullanılan Malatya Lisesi mevcuttu.¹⁴¹ Eğitim durumuna bakıldığında Demokrat Parti Malatyası’nda toplam otuz bine yakın öğrenci bulunmaktadır. Köylerde okullara devam oranı % 80 iken şehirde bu oran % 95’i bulmaktadır. Şehir merkezinde yüz altmış köylerde ise üç yüz elliden fazla öğretmen görevli olarak çalışmaktadır. Eğitim Öğretim binalarına sayı olarak bakılırsa; bakıldığında ise şehir ve ilçe merkezlerinde toplam otuz-otuz beş okul binası köylerde ise iki yüz seksene yakın bina bulunmaktadır. Bu dönemde her ilçede birer tane bulunmak üzere toplam on adet gezici kadın kursu mevcuttu. Köy demircilik ve marangozluk kursu ihtiyaca göre herhangi bir bölgede açılıyordu.¹⁴²

Görüldüğü gibi o dönemin koşullarında Eğitim-öğretim yeni yeni temellendirilmeye çalışılmış, yetersiz binalardan dolayı bazı binalar kira ile eğitime

¹³⁹ **Malatya Postası**, 5 Haziran 1958

¹⁴⁰ **Malatya Postası**, 19 Haziran 1958

¹⁴¹ San, age, s. 25

¹⁴² Bu oranlar sürekli değişmekle birlikte ortalama rakamlar bu şekildedir.

kazandırılmaya çalışılmıştır. Halk kursları ise gezici olarak ihtiyaca göre köylere hizmet götürmeye çalışıyordu.

L. SÜMERBANK PAMUKLU SANAYİ MÜESSESESİ

1950’li yıllarda Malatya’da önde gelen modern anlamdaki sanayi kollarından birisi Sümer İplik Fabrikasıydı. Malatya’nın iktisadî kalkınmasında büyük rol oynayan Malatya İplik fabrikasının temeli 1936 yılında atılmıştır. 1939 da işletmeye açılmış ve 1946 yılında da Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi adı altında Sümerbank camiasına dâhil olmuştur. Fabrikanın hali hazırdaki sermayesi o günün parasıyla 9 milyon liraydı. Kuruluş itibariyle Avrupa’nın en yüksek jakarlı fabrikalarındandı. Fabrikanın dokuma kısmında seksen sekiz Şaft, üç yüz elli beş jakar tezgâhı, iplik kısmında da altmış üç Vater makinesi ve 25.200 iş bulunmaktaydı.

Dokuma tezgâhlarında dokunan çeşitli mamuller kalite, güzellik ve zarafet bakımından dış piyasalardan ithal olunan pamuklu ürünlerden oluşuyordu. Bilhassa mukavemet, renk ve desen itibariyle Malatya pamuklu mensucatı göz kamaştırıcı bir güzellik ve sağlamlık arz etmekteydi. Fabrikada çalışan işçilere günde bir gün yemek ve yarım kiloya yakın ekmek parasız olarak veriliyordu. Ayrıca her işçiye bedava iş elbisesi verilmekteydi. Müessesenin her türlü modern teçhizatı haiz hastane binası ve doktorları işçilerin ve bütün personelin emrinde olup işçiler burada parasız tedavi edilmekteydi. Evlenen işçilere hizmet sürelerine göre maddî yardımlar yapmakta ve ölen işçilerin ailesine gene muayyen yardımlar yapılmaktaydı. Hizmet sürelerine göre işçilere paralı izin verilmek suretiyle onların istirahatleri de temin edilmekteydi. Çalışan işçilerin kültür seviyesini yükseltmek için muhtelif kurslar açılmakta, Çocuk yuvası da emzikli kadınların yavrularının ihtimamla bakılması için tam bir kadro ile çalışmaktaydı.¹⁴³

¹⁴³ Lillustration DeL'orent, Ağustos, Etlül Kasım, 1949, s. 32

M. UÇAK KİREMİT FABRİKASI

Bu dönemdeki önemli sanayi tesislerinden birisi de Malatya'ya yakın mesafedeki eski Malatya nihayesinde, Malatya ve bütün doğunun kiremit ihtiyacını karşılayacak miktarda kiremit elde eden büyük bir kiremit fabrikası bulunmasıydı.

Uçak kiremit fabrikası 1938 de Malatya'daki mensucat fabrikası kurulurken bu büyük inşaatın gerektireceği mühim miktardaki tuğla ve kiremit ihtiyacını karşılayabilmek için kurulmuştu, .

Fabrika eski Malatya tren istasyonuna yakın bir yerde inşa edilmiş olduğundan ihracatını kolaylıkla yapmakta ve bütün doğunun kiremit ihtiyacını temin etmekteydi. Kiremit imali için lüzumlu olan hususi tertipteki toprak (silisli ve killi) civardan temin ediliyordu. Uçak kiremit fabrikasında iki bölüm mevcuttu. Uçak kiremitleri bilhassa, Sivas, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Gaziantep, Maraş, Van, Bitlis, İskenderun, Elazığ, Adana vilayetlerinin resmi ve hususi bütün inşaatında kullanılıyordu.

N. MALATYA TÜTÜN FABRİKASI

İnhisarlar Malatya Tütün Fabrikası İnhisarlar İdaresi'nce 2.640 metre karelik bir saha üzerine 1937 yılında Toprak Tütün İşletme ve Bakımevi ve Tütün Fabrikası olarak istasyondan şehre uzanan beş kilometrelik caddenin tam ortasında inşasına başlanmıştır. 14 Eylül 1939'da müessese işletmeye açılmıştır.

On iki makina ile faaliyete başlayan fabrika 3.300 tütün ve yedi yüz sigara olmak üzere günde 4.000 ve senede 1.200.000 kiloluk bir kapasite ile üretim sahasına girmiştir. DP dönemine geldiğinde makina sayısı kırk ikiye çıkarılmıştır. Fabrika iki yüz işçi ile çalışmaya başlamış, 1954 yılında işçi sayısı altı yüz elli dokuza çıkmıştır.

Malatya Tütün Fabrikası, başlangıçta Tatlısert, Beşinci, Tütün ve Doğu Sigarası üretmekteydi. Daha sonra Gelincik, Bafra, Birinci, İkinci ve Asker Sigarası 'da imal etmiştir.¹⁴⁴

¹⁴⁴Funda Adıttar, **Malatya Şehrinin Esnaf Teşkilatı**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 1996 Bornova / İzmir s. 59, 60

Cumhuriyet boyunca Malatya'nın en önemli sanayi kuruluşlarından birisi olan Malatya Tütün Fabrikası, Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Yüksek Kurulu kararı ile satılmasıyla 28 Haziran 2008 tarihinde kapatılmıştır.

O. MALATYA ŞEKER FABRİKASI

Malatya İklim ve toprak olarak şeker pancarı yetiştiriciliğine son derece müsait bir bölgedir. Geniş ovası ve verimli toprağıyla pancar üretimi için uygun bir konumdaydı. Tüm bu olumlu koşulların karşısında Malatya'da DP dönemine kadar bir şeker fabrikası kurulmamıştı. O döneme kadar kimsenin aklına dahi gelmemişti. İşletmeler vekili Sıtkı Yarcalı'nın TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında Malatya'da bir şeker fabrikasının kurulabileceğini ifade etmesiyle bir anda Malatya'yı bu talep doğrultusunda harekete geçirdi. O yıl Vali Şefik San tarafından oluşturulan "Malatya Kalkınma Heyeti" önce Ankara'ya giderek çeşitli makamlarla yaptığı görüşmeler sonucu anonim bir şirket kurulmuş ve hissedarlar tespit edilmiştir.¹⁴⁵

Malatya'da başta vali olmak üzere bu konu ile ilgili bilgi alışverişinde bulunarak fabrikayı açma yollarını aramaya başlamışlardır. Bu toplantıların ilki 2 Mart 1953 günü gerçekleşti. Vali Şefik San başkanlığında toplanan toplantının diğer önde gelen üyeleri ise; Ziraat Bankası Müdürü Sabri Güray, İş Bankası Müdürü Kemal Ülkümen, Osmanlı Bankası Müdürü Fethi Kemikoğlu, Emlak Kredi Bankası Müdürü Abit Kayahan, Mensucat Fabrikası (Sümerbank) Müdürü M. Ali Durusoy, Tekel Fabrikası Müdürü Yaver Karaçay, Avukat Mustafa Kelim Ağabüğü ve Avukat Nüvit Yetkin'di. İlk toplantının konusu ise şeker fabrikasının kurulumunun nasıl kabul ettirileceği ve gerekli maddi kaynağın nasıl sağlanacağıydı. Toplantının sonunda herkesin bu konuda üzerine düşen görevi yerine getirmesi ve açılacak fabrikanın şehri nasıl kalkındırılacağına ilişkin değerlendirmelerle ilk toplantı sonlandırılmıştır. Toplantı sonunda alınan bir diğer karar ise Ziraat Bankası'nda bir hesabın oluşturulması ve bu hesaba herkesin katkıda bulunması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁶ Bu kararlar doğrultusunda Malatya Kalkındırma Heyeti Ankara'daki temaslardan sonra İstanbul'a giderek oradaki Malatyalılardan destek istenmiştir. Bu arada Malatya'nın sorunlarını görüşmek üzere Ankara'ya giden

¹⁴⁵ **Demokrat, Malatya** 28 Mart 1953

¹⁴⁶ **Demokrat, Malatya**, 3 Mart 1953

DP Malatya Teşkilatı'nı Kabul eden Celal Bayar, şeker fabrikası ile bizzat ilgileneceğine dair heyete söz vermiştir. Aynı şekilde fabrikanın kurulacağına dair Başbakan Adnan Menderes'ten de fabrikanın kurulacağına dair teminat alınmıştır.¹⁴⁷

O dönemde fabrikanın açılması için yüzde onluk kısmın hissedarlar tarafından verilmesi gerekiyordu. Yüzde onluk kısım Malatya Kalkınma Heyeti tarafından kurulan şirket, gerekli parayı toplamayı başarmıştı. Malatya'da yetiştirilecek olan şeker pancarının kalitesinin anlaşılması için nisan ayında ekim yapılmıştır. Ürünün kalitesi şeker fabrikasının kurulup kurulmamasında belirleyici olacaktı.

Ağustos 1953 tarihinde Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü'nden iki uzman Malatya'ya gelerek Malatya'da yetişen şeker pancarını tahlile göndermiş ve kaliteli olduğuna ilişkin Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü'ne raporla bildirmişlerdir. Böylece fabrikanın açılması hususunda herhangi bir engel kalmamış oluyordu.¹⁴⁸

Yukarıdaki çalışmalar tamamlandıktan sonra sıra yer tahsisine gelmişti 1954 Haziran'ında Malatya'ya gelen iki uzman Şeker Fabrikası'nın ya Eski Malatya ya da Dilek'te yapılmasının gerektiği yönünde görüş beyan etmişlerdir.¹⁴⁹ Fabrikanın yapılacağı yer şehir merkezinden en az beş, on kilometre uzaklıkta olup, geniş bir sahada kurulmalı ve istasyona yakın olması gerekiyordu. Bu koşullar değerlendirildiğinde Fabrikanın kurulacağı en uygun yer olarak fabrikanın şu an üzerinde bulunduğu arazi seçilmiş ve bundan sonra ihale tarihi beklenecekti.

22 Ocak 1954 tarihinde Ankara'da diğer bölgelerin olduğu gibi Malatya Şeker Fabrikası'nın da ihalesi yapılarak yapımına başlanmıştır. O günlerde fabrika inşasının bir yıl süreceği ve 1955 yılında hazır olacağı¹⁵⁰ söyleniyordu. Fabrikanın açılışı bir yıl gecikmeli olarak 1 Ekim 1956 tarihinde gerçekleşecektir. Fabrikanın açılış törenine Başbakan Adnan Menderes'te katılarak büyük ve gösterişli bir açılış töreni

¹⁴⁷ **Demokrat Malatya**, 10 Şubat 1953

¹⁴⁸ **Demokrat Malatya**, 19 Ağustos 1956

¹⁴⁹ **Yeni Malatya Postası**, 1 Temmuz 1950

¹⁵⁰ **Gayret**, 23 Ocak 1954

gerçekleştirilecekti. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Malatya'da kurulan diğer fabrikalar bugün kapatılmışken Malatya Şeker Fabrikası halen çalışmaya devam etmektedir.

Ö. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA'DA ZİRAİ HAYAT

1950 Yılı tüm Türkiye için tarım alanında yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana bir türlü canlandırılmayan tarım bu dönemde bin yıllık uykusundan uyanıp traktörlerle tanışacaktır. Kara yollarının yapımına önem verilmekle birlikte tarımda önemli bir mesafe kat edecektir. Türkiye o dönemlerde barajlarla tarımsal sulamaya önem verilecek hatta ilk defa Türkiye buğday üretiminde önemli bir yere gelecektir. Türkiye bu dönemde makineli tarıma geçmesiyle bir anda benzeri görülmemiş bir yükselişe geçecektir.

Türkiye genelinde tarım alanında böyle büyük mesafe kat edilirken Malatya'da da tarım alanında bir canlanmanın olduğuna tanıklık ediyoruz Malatya toprak ve su kaynakları göz önüne alındığında bu bakımdan azımsanmayacak bir yapıya sahiptir. İlk zamanlarda çok az olmakla birlikte traktörler alınarak tarımsal üretimde devrim diyebileceğimiz makineli tarıma geçilmiştir. O dönemin il sınırları içerisinde 378. 700 hektar mevcut olup bunun 313. 700'ü işletilebilmekteydi. 1952 yılına ait olan aşağıdaki tabloda yetiştirilen tarım ürünleri ve tonları verilmiştir. Bu tabloya bakarak o dönemde yetiştirilen tarım ürünleri ve miktarları hakkında bilgi sahibi olabiliriz.

Tablo 1. 1952 yılı itibarıyla Malatya Tarım Ürünleri ve Miktarı (Ton Hesabı)

Buğday	Arpa	Bostan	Darı	Çavdar	Haşhaş	Mahlut
172.406	91.630	7100	1220	1981	10	169
Fasulye	Patates	Pirinç	Pamuk	Mısır	Nohut	Kenevir
1170	7700	510	3364	8250	1800	420

Kullanılan ziraat alet ve vasıtaları Malatya çevresinde pulluk pek az kullanılmakta olup mevcudu 1.000 – 1.200 arasındadır. Çiftçilerin yüzde doksanı karasabanla ziraat

yapmaktadır Bununla beraber DP iktidarı ile motorlu ziraat, alet ve makinelerine rağbet artmaktadır. İl çevresinde sadece iki yılda iki yüz yirmi beş – iki yüz elli adet traktör alınmıştı. Bu gibi ziraat aletlerinin kredi ile sağlanması bilhassa Malatya çiftçisinin bu yöndeki arzu ve hevesleri günden güne artmış, olması buna bağlı olarak tarım mahsullerinde benzeri görülmemiş bir artışa neden olmuştu.

Tüm bunların yanında kredi kooperatifleri kurulmuş ve ildeki çiftçilere kredi imkânı sunulmuştur. Bağ ve meyvecilik alanında da çalışmalar yapılmıştır. Kaysı bu dönemden sonra büyük bir gelişme ve yayılma sahası bulacaktır. Günümüzde Malatya ekonomisinin can damarını teşkil eden Malatya kayısısı o zamanlarda sıradan bir meyve pozisyonundaydı. Meyvecilik henüz yeterli düzeyde bir gelişme gösterememişti.

a. SultanSuyu Harası

Sultansuyu Harası at yetiştiriciliği için Hara idari olarak 1928 yılında kurulmuştur. Bundan önce Hazine-i Hümayun’a ait bir çiftlik olup birçok safahat geçirmiş, sonra cumhuriyet devrinde hara yapılmıştır. Yapılan yeni tesisler yetiştirilen yoncalık ve sun’i çayırar aynı zamanda temizlenen meraları ile modern bir yetiştiricilik müessesesi haline getirilmiştir. İklimi itibariyle Arap atı yetiştirilmesine elverişli bulunmaktadır, çalışmanın gayesi yalnız safkan Arap atıdır. Adaptasyonu tamamlanmış olarak yetiştirdiği damızlıkları halk hizmetine vererek halkın elindeki at materyalini Arap kanı ile meşbu bir hale gelmesini sağlayarak verim ve kabiliyetini cüsse ve cesametini arttırmayı hedef tutmuştur. Bu gayeye ulaşmak için 1928 tarihinde 4 kısırak ile işe başlamış, 1931’de Arabistan’dan satın alınan 21 kısırak ve 1933 tarihinde alınan üç aygırı kadrosuna alarak 1934 yılında çalışmalarına başlamıştır. 1934 yılından 1950 yılına kadar memleketin muhtelif bölgelerinde açılan aygır depolarına özel idare aygır depolarına 127 baş damızlık aygır vermiş ayrıca yetiştiricilere otuz iki erkek, kırk bir dişi damızlık satmış, Konya harasının atçılık şubesine lüzumlu damızlık materyalini vermiş, Çukurova harasında arap atı yetiştirilmesi için lüzumlu miktarda damızlık göndermiş bulunmaktadır. Elde mevcut dört yüz baş kısırak, aygır ve tayı mevcuttu. Bugün müessesede mevcut damızlıklar hepsi bir birinden güzel ve ırk vasıfları itibariyle kusursuzdu. Bugünkü mevcut damızlığın, Arap atının beşiği olan Arabistan, Suriye ve Irakta bileşiğine rastlanmayacak kadar güzel yapıdaydı. Sultan suyu Harası yok olmaya

yüz tutmuş Arap atının yeniden kazandırılması ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması için kurulmuştu. Günümüzde halen bu konumunu korumaktadır Yarış atı yetiştiriciliğinde Türkiye’de önde gelen çiftliklerinden birisi olma özelliğini halen korumaktadır.

P. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA’DA BASIN

Malatya’nın ilk gazetesi 1922 yılında Osman Hilmi Bey tarafından yayınlanmıştır. Osmanlıca basılan ve Malatya adını taşıyan gazete çok az yayınlanıyordu. Bu sırayı Fırat gazetesi devam ettirecek ve 1950’li yıllara gelindiğinde basında büyük gelişmeler yaşanacaktır. Demokrat Parti’nin vaatlerinden birisi olan özgür basın sloganı Malatya’da hayat buluyor o dönemde. Çok sayıda gazete yayına başlıyordu. Bu dönemde gazete sayıları bir anda artacaktır. Nusret Zapçı; 1951 yılında Doğrusöz gazetesi, Celal Bilgili tarafından 1950 yılında Demokrat Malatya gazetesi, Ahmet Fırat; 1952 yılında Fedai gazetesi, Vaiz Kurultay 1952 yılında Kocavaiz gazetesi, N. Bulun ve B. Kazanç tarafından Sabah gazetesi, Nihat Yeşil ışık; 1953 yılında Haftalık Anadolu gazetesini, Turan Kurt 1953 yılında Türk Sesi Mehmet Kartal; 1954 yılında Yeni Malatya Postası gazetesi, Turan Kepenk tarafından; 1954 yılında Seçim, Muzaffer Amaç; 1954 yılında Yeşil Malatya, Kemal Üstüntürk; 1954 yılında Bozkurt, ile yayına başlayacaklardır.¹⁵¹

Demokrat Parti döneminde Malatya’daki gazeteler ulusal basından alınan haberler hemen altta yerel haberler, köşe yazıları, arka sayfalarda ise fıkra, makale ve reklamlardan oluşuyordu. Sayfa sayıları dördü geçmiyordu.

Gazetelere içerik olarak bakıldığında muhabiri bile olmayan gazete sahibinin duyumları ile yerel haberler oluşturuluyordu. Gazeteler ya İktidar ya da muhalefetten yana haber yapıyorlardı. Malatya Postası adlı gazete sadece CHP’nin icraatlarını, parti içi olumlu gelişmelerini ve DP’nin olumsuzluk ve DP’de yaşanan olumsuzlukları anlatırken; iktidar yanlısı yayın yapan Demokrat Malatya gazetesi sadece DP’nin başarı ve gelişmelerini yazıyor CHP’nin ise sadece istifaları yazılıyordu. Malatya basını taraf olduğu partide ne kadar büyük bir olumsuzluk yaşanırsa yaşansın bunu yazma gereği

¹⁵¹ Malatya İl Yıllığı 1967, s. 129

duymuyordu. Aynı şekilde baştan beri DP yanında yer alan adeta DP'nin yayın organı gibi hareket eden Demokrat Malatya Gazetesi 27 Mayıs Darbesi ve darbeci yönetimin görevlendirdiği, Malatya Askeri Vali ve Belediye Reisi Tümgeneral Kemal Kemal Yükeb'i büyük bir kahraman gibi manşetlerine taşımaktan kaçınmamıştır.

R. MALATYA'DA BASIN BÜROSU'NUN OLUŞTURULMASI

1959 yılına kadar Malatya'da herhangi bir basın bürosu bulunmamaktaydı. Basın bürosunun olmaması basın açısından o günlerin Malatyası'nda ciddi sıkıntılara sebep oluyordu. Haberler basına çok geç yansıyor. Haber kaynağı olarak ise görgü tanıklarından faydalanılıyordu.

13 Nisan 1959 tarihinde Vilayet eski Tevzi Bürosu Basın Bürosu olarak Dönemin Valisi Nazım Arda tarafından gazetecilere tahsis edilmiştir. O dönemin basını; 'pek yerinde bir karar. ‘‘Manşeti ile okuyucularına bu haberi duyurmuştur. Basın Bürosu; resmi davaların çalışmaları, Belediye'nin çalışmaları, polis ve jandarma mıntıkasında vuku bulan hadiseler ayrı ayrı tespit edilerek Malatya basınına bülten halinde verecekti. Bu döneme kadar büyük bir eksiklik olarak hissedilen Basın Bürosu Vali Nazım Arda tarafından DP döneminin Malatyası'nda oluşturulacaktır.¹⁵²

S. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA'DA BANKACILIK

a. Ziraat Bankası

12 Haziran 1937 yılında 3202 sayılı kanunla devlet bünyesinde oluşturulan TC Ziraat Bankası'nın Malatya şubesi ilk defa 1924 yılında elli bin liralık bir sermaye ile açılmıştır.

Asırlarca Malatya çiftçisi zirai faaliyetlerini kara sabanla yaparak o güne gelmişti. Ziraat Bankası çiftçiye % 3 oranında faizle; traktör, biçerdöver, hasat ve orak makinelerinin kredisini veriyordu. DP dendiğinde elbette ki akla ilk gelenlerden birisi tarım alanındaki gelişmelerdir. Ziraat Bankası ise sermaye sahibi olmayan Malatya

¹⁵² Güneş, 14 Nisan 1959

çiftçisine makine, tohum, arazi alımı konusunda kredi sağlıyordu. Sadece tarım alanında değil hayvancılıkta da önemli bir kaynak sağlıyordu.¹⁵³

Daha önceki dönemlerde sadece iki kredi kooperatifi varken 1955 yılı itibarıyla bu sayı on bire çıkmıştır. Bu oran aynı zamanda maliyet olarak da büyümüştü.

b. Türkiye Emlak ve Kredi Bankası

Dönemin bir diğer bankası 1947 yılında kurulan, Türkiye Emlak ve Kredi Bankası'ydı. Bu banka şehrin imar işlerinde Malatya vatandaşına kredi imkânı sağlıyordu. Şehirleşme faaliyetlerine birkaç yıl önce başlamış olan Malatya bu bankanın kredileri sayesinde meskenler yapıyor, o dönemin modern binaları ve evleri % 90'a kadar kredi imkânı sağlıyordu.

Banka inşaat işleriyle uğraşan müteşebbislere de kredi imkânı ve malzeme temini sağlıyordu.¹⁵⁴

c. Türkiye İş Bankası

Atatürk'ün isteği ile Celal Bayar tarafından kurulan İş Bankası'nın Malatya'daki şubesi 1931 yılında açılmıştır. Bankanın amacı yerel tüccarları destekleme, yerel ticareti canlandırma ve tüccarlara kredi sağlamaktır.

Bu bankaların dışında Malatya'da Halk Bankası ve Osmanlı Bankası mevcuttu. Bu bankalarla birlikte Malatya'daki banka sayısı beş şubeden oluşuyordu.¹⁵⁵

Ş. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYA'DA SPOR FAALİYETLERİ

İlk spor çalışmaları Kanal Boyunda 1946 yılında Malatya Sporun tüm birimlerini barındırıyordu. Fırat Spor ve Mekik Spor en önemli spor kulüplerindendi. Malatya valilerinden Ahmet Kınık döneminde Malatya'da spor faaliyetleri önemli gelişmeler kat etmiştir. Kınık Malatya'da spor faaliyetlerinin kalkınması için bir stadın en önemli

¹⁵³ San, agt, s. 55, 56

¹⁵⁴ San, age, s. 56

¹⁵⁵ San, age, s. 55, 56

ihtiyaç olduğuna inanarak stat çalışmalarına başlamış, stat binalarını inşa etmeye başlamıştır. Daha sonra Sümerbank Pamuklu Sanayi Müessesinde yüzme havuzu yaptırarak buradan su sporlarının gelişmesini sağladı.

DP döneminde spor tesisleri tam olarak kurulmamış olsa da Malatya o dönemde spor alanında kendisini bölgenin en önemli kentlerinden birisi haline getirmişti. Komşu illerle spor müsabakaları tertip ediliyordu. En çok rağbet gören sporlar futbol, güreş atletizm ve su sporlarıydı. Atletizme bayan sporcularda katılıyordu. Bunların dışında dağ kayak atıcılık, bisiklet dönemin rağbet gören diğer sportif faaliyetleriydi.

Spor faaliyetleri Sümerbank Pamuklu Sanayi Müessesesi tesislerinden faydalanarak yürütülüyordu. Stat inşaatı ise yarım kalmıştı. 1954 yılında iki defa stat ihalesi yapılmış olmasına rağmen inşaat demirinin bulunamamasından dolayı kimse ihaleye iştirak etmemiştir. Bu sebepten dolayı stat inşaatı yarım kalmıştı. Stadın yapılması uzun bir süre daha gerçekleşemeyecektir.¹⁵⁶

¹⁵⁶ San, age s. 58, 59

SONUÇ

Demokrat Parti 1945 yılında CHP'den ayrılarak kurulmuştur. Bu sayede Türkiye tarihinde “Tek Parti Dönemi” bir daha gelmemek üzere tamamen kapanmıştır. 1950 yılına gelindiğinde DP tek başına iktidar olmayı başarmıştır. Partinin Genel Başkanı Celal Bayar, cumhurbaşkanı Adnan Menderes ise başbakan olmuştur. On yıllık İktidar serüveninden sonra 1960 Askeri Darbesi ile DP devrilip Türkiye tarihinden silinmiştir.

Demokrat Parti Dönemi'nde Malatya ise ayrı bir hava sergilemiştir. İsmet İnönü'nün buralı oluşu, cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana teşkilatlanmış olan CHP'nin bütün Türkiye'deki atmosfere zıt olarak Malatya'da tek parti döneminde olduğu gibi tek bir parti olarak yoluna devam etmiştir

Malatya'da Sümerbank İplik Fabrikası, Tekel Tütün Fabrikası, tren yolunun gelişi ve şehir merkezindeki düzenlemeler Malatya'yı Elazığ'da bir ilçe konumundan çıkararak, doğunun önemli bir kenti haline getirmiştir. Bu yatırımlar diğer illerde de aynen yapılmıştı. Malatyalılar için daha önemlisi Milli Mücadele'nin kahramanı İsmet İnönü'nün Malatyalı oluşu ve buradan adaylığını koymasıydı. Malatya'da DP'liler kendi seviyesinden adaylarla değil İnönü ile yarışıyorlardı. DP döneminde Malatya'nın güneyinde yaşayan ve sanayinin nimetlerinden faydalanan Malatyalılar CHP 'ye oy veriyordu. Malatya'nın kuzeyinde yaşayan ve toprakla uğraşan Malatyalılar ise DP'nin tarıma verdiği destekle DP'ye oy veriyorlardı. Malatya Alevileri cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan “Dersim Olayları”ndan dolayı CHP'ye küsmüş bir alternatif olarak DP'ye oy veriyorlardı. CHP muhalif şehir olduğu gerekçesiyle iktidarın Malatya'ya üvey evlat muamelesi yaptığını ileri sürüyorlardı. DP ise bu durumun yanlış olduğunu, muhalif olsun olmasın iktidarın gözünde aynı seviyede olduğunu ima etmeye çalışmıştır. Bunu icraatlarıyla ispatlama yoluna gitmiştir. Yetersiz olan Devlet Hastahanesi'ne ek bina yapmış, Malatya Şeker Fabrikası'nı açarak CHP'nin bu tezini çürütmüştür.

Tarihin her döneminde ilgi konusu olan bu şehir DP döneminde de bu konumunu idame ettirecektir. İnönü afişlerinin belediyeden sökülme istenmesi, bütün şehri ayağa kaldıracak; Hüseyin Üzmez'in Ahmet Emin Yalman'a suikast girişimi tüm Türkiye'yi ayağa kaldıracaktır. Pütürgeli Şükrü olayı basit bir eşkıya olayından çıkıp bir anda

Türkiye gündemine oturacaktır. Ayrıca gelecek yıllarda hem Malatya hem de bütün Türkiye için büyük önem arz eden Hamit Fendoğlu bu dönemde DP saflarından Malatya’da siyasete başlayacaktır.

Ne yeterli bir hastahenenin olması ne camilerin cezaevine çevrilmesi Malatya halkı için bir ehemmiyet arz etmiyordu İsmet İnönü’nün Malatyalı oluşu, cumhuriyetin ilk yıllarındaki yatırımlar Malatyalılar için her şeyi unutturuyordu. Türkiye’de ya da Ortadoğu’da siyasi görüş veya ideolojiden çok hemşehri akraba veya hatır konjöktürünün ön planda olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAP ve MAKALELER

AYHAN, Ahmet **Turan, Hizmete Adanmış Bir Ömür**, Malatya, 2013

AKALIN, Muzaffer, **Bir Olayın Hikayesi**, İstanbul, 1961 AYTAÇ, İsmail, **Malatya Türk- İslam Dönemi Mimari Eserleri II**, Malatya, 2013

BAŞKİL, A. Fuat, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, İstanbul 2008

BELLİ. Şemsi, **Malatya 1952**, Malatya Valiliği, 1952 BİRAND Mehmet Ali **Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu**, İstanbul 1991

DUMAN, Sabit, **Osmanlıdan Günümüze Türk Siyasi Tarihi**, Malatya, 2012

DEVRE: X OİLT:1 İÇTİMA: F. T. B.M. M. ZABIT CERİDESİ DİNÇ. Ahmet, **Meclisin Son Kabadayısı İl Faili Meçhulü Hamido**, İstanbul. 2015

El-Belazuri, **Futuhul-Buldan**, çev, Mustafa Fayda, (II. Baskı), Ankara 2003

GÜNGÖR, Necati, **Annem Babam Malatya**, İstanbul, 2005

GÖZEL, Murat, **İz Bırakanlar Malatya’da 44 Şahsiyet**, Malatya, 2013

GÖĞEBEKEN, Gökür, **XVI. Yüzyılda Malatya Kazası**, Malatya, 2002

HAZIR, Gülhan, **Akçadağ Öğretmen Okulu**, Malatya, 2013

İLHAN, Turan, **İsmet İnönü ve Tek Dereceli İlk Seçimler Üzerine Seçmeler**, İnönü Vakfı, Aralık, 2012

İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları 1920-1973, Cilt: 2 (1939-1960), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993

KALKAMDEREN, Hayrettin, **Dünü ve Bugünü ile Adıyaman**, Adıyaman, 2012

KARAGÖZ, Mehmet **CUMHURİYET’İN MODERNLEŞME* SÜRECİNDE “MALATYA” (1930-1938) “Bir Seyyahın Notları Vesilesiyle**. Elazığ 2008

KINAL, Firuzan, **Anadolu'nun Eski Tarihi**, Ankara 1962

KISACIK, Raşit **Cumhuriyet'in İlanından Bugüne Malatya'da Toplumsal Olaylar**, İstanbul, 2012

KALENDER, Arife, **Bendeki Malatya**, İstanbul, 2010

Malatya Valiliği, Malatya Kitaplığı Yayınları, **Kültür Sanat Dizisi IV, Zaman Siyah Beyaz Akarken** Malatya, Malatya, 2013

MAMAN, Kamil, **Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar DP'nin Kurucusu Anlatıyor Refik Koraltan Anlatıyor Refik Koraltan**, 2013 İstanbul

OĞUZ, Mevlüt, **Başlangıçtan Osmanlı Dönemine Kadar Malatya Tarihi**, İstanbul 1985

ŞAHİNGÖZ, Mehmet. “**Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik ve Beraberlik Mitingleri**”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XI, Sayı 32, Temmuz 1995.

TUĞRULCA, Orhan, **Malatya Siyasi Tarihi**, İstanbul 2006

ÖZDAĞ, Ümit, **Menderes Dönemi'nde Ordu Siyaset İlişkileri**, İstanbul, 199

NAL, Sebahattin, **Demokrat Parti'nin 1950- 54 Din Siyaseti**

OLGUN, Kenan, **Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından 1950'YE Genel Seçim Uygulamaları**

ÖZ, Asım, **Saatçi Musa**, İstanbul, 2010

ÖZTÜRK, Muhsin, **27 Mayıs Devleti**, İstanbul, 2011

SAN, Salih, **Kalkınan Malatya**, Malatya 1955

ŞENTÜRK, H. Ahmet, **GÜLSEREN, Mehmet, Malatya'nın Kültür Yapısı**, Malatya, 1991

ŞEN, Orhan, **Doğınşehir Tarihi**, Malatya, 2014

ŞEN, Orhan, **Pütürge Tarihi**, Malatya, 2014

TUNA, Taşkın **Adnan Menderes'in Günlüğü**, İstanbul, 2010
Selehaddin Bakan, Hakan Özdemir, **Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri Cumhuriyet Halk Partisi Demokrat Partiye Karşı**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2013,

TOKER, Metin **DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, 1990 İstanbul

TUĞRULCA, Orhan, **Malatya Tarih Kent ve Kültür**, İstanbul, 2013

ÜZMEZ, Hüseyin, **Malatya suikasti**, İstanbul 1996

YALMAN, Ahmet Emin, **Gördüklerim ve Yaşadıklarım**

TEZLER

ADITATAR, Funda, **Malatya Şehri'nin Esnaf Teşkilatı**. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 1996

DOĞAN, Hamdi, **Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine**, Konya, 2012

Lıllustration DeL'orent, Ağustos, Eylül, Kasım, 1949, İstanbul.

PEKDOĞAN, Celal. **Milli Mücadelede Malatya ve Çevresi**, 1918, 1922, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992

ŞAHİN, Mehmet Serkan. **Cumhuriyet Halk Partisi'nin Malatya Teşkilatı**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2008
İzmir

OYMAK, İskender. **XX. yüzyıl Malatya Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Malatya, 1997

SEMPOZYUMLAR

İLYAS, Ahmet. **1950 Genel Seçimlerinin Malatya Yansıması**, Yayına Geçmişten Günümüze Malatya Uluslararası Sempozyumu Kent Kültür,ve Kimlik Sempozyumu, ANKARA, 2017

SÜRELİ YAYINLAR

CUMHURİYET

DEMOKRAT MALATYA

DEMİR KIRAT BELGESELİ

FIRAT

GAYRET

MALATYA POSTASI

MALATYA VALİLİĞİ, 1952 MALATYA

MALATYA VALİLİĞİ, 1949 MALATYA

YENİ MALATYA

YENİ MALATYA POSTASI

MALATYA İL YILLIĞI 1967

VAKİT

YARARLANILAN KİŞİLER

Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ

Prof. Dr. Sabit DUMAN

Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ

Hüsameddin KURALTAY

Celal YALVAÇ

Nezir KIZILKAYA

Saim GÜNTAN

EKLER

ÖREN KÖYLÜLERİ'NİN SAYIN ADNAN MENDERES'E TELGRAFI

Sayın Adnan Menderes Başvekil Ankara;

Pek yakında Malatyamıza şeref vereceğinizi büyük sevinç içerisinde haber alan ve size bağlı Ören Köyü'nde köyümüze şeref verdiğiniz taktirde **hastalarımız şifa bulacak ve ihtiyarlarımız gençleşecektir.** Seyahat programınıza yol güzergahı olan köyümüzünde dahil edilmesini hörmetle arz ve istirham eyleriz.

Akçadağ Kazasına Bağlı Ören Köyü Halkı Adına;

Muhtar Derviş Kırteke¹⁵⁷

Gayret Gazetesi, 1956

¹⁵⁷ Gayret, 20 Eylül 1956

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE GENELİ VE MALATYA SEÇİM İSTATİSTİKLERİ

Seçim sonuçları

1946 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri

1- Cumhuriyet Halk Partisi: 396 milletvekili,

2- Demokrat parti: 65 milletvekili,

3- Bağımsız: 7

Not: 1946 seçimleri tarihimizde şaibeli seçim olarak geçmiştir. Zira açık oy gizli tasnif(sayım) yöntemi uygulanmıştır.

1950 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri

Malatya’da kayıtlı seçmen sayısı: 194.522

Oy kullanan seçmen sayısı: 173.010

Katılım oranı: % 88,9

Milletvekili sayısı: 11

Türkiye Geneli Partilerin Oy Oranları

Demokrat Parti: % 52,68

Cumhuriyet Halk Partisi: % 39,45

Bağımsız: % 4,76

Millet Partisi: % 3,11

Malatya’da Partilerin Durumu

Demokrat Parti:

Aldığı Oy Sayısı: 64.834

Aldığı Oy Oranı: % 40,7

Aldığı Milletvekili: 0

Cumhuriyet Halk Partisi:

Aldığı Oy sayısı: 94.677

Aldığı Oy Oranı: %59,3

Aldığı Milletvekili: 11

1954 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri

Malatya’da kayıtlı seçmen sayısı: 227.529

OY kullanan seçmen sayısı: 210.778

Katılım oranı: % 92,6

Milletvekili sayısı: 12

Türkiye Geneli Partilerin Oy Oranları

Demokrat Parti: % 57,61

Cumhuriyet Halk Partisi: % 33,36

Cumhuriyetçi Millet Partisi: % 4,85

Bağımsızlar: 1,54

Türkiye Köylü Partisi: % 0,64

Malatya’da Partilerin Durumu

Demokrat Parti:

Aldığı Oy Sayısı: 88,235

Aldığı Oy Oranı: % 44,5

Aldığı Milletvekili: -

Cumhuriyet Halk Partisi:

Aldığı Oy sayısı: 107,643

Aldığı Oy Oranı: % 54,3

Aldığı Milletvekili: 12

Cumhuriyetçi Millet Partisi:

Aldığı Oy sayısı: 557

Aldığı Oy Oranı: % 0,1

Aldığı Milletvekili: -

Türkiye Köylü Partisi:

Aldığı Oy sayısı: 2,171

Aldığı Oy Oranı: % 1,1

Aldığı Milletvekili: -

1957 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel seçimleri

Malatya’da kayıtlı seçmen sayısı: 160.416

Oy kullanan seçmen sayısı: 120.295

Katılım oranı: % 75

Milletvekili sayısı: 9

Türkiye Geneli Partilerin Oy Oranları

Demokrat Parti: % 47,88

Cumhuriyet Halk Partisi: % 41,09

Cumhuriyetçi Millet Partisi: % 7,14

Hürriyet Partisi: % 3,84

Bağımsız: % 0,05

Malatya’da Partilerin Durumu

Demokrat Parti:

Aldığı Oy sayısı: 39.229

Aldığı Oy Oranı: % 32,8

Aldığı Milletvekili: -

Cumhuriyet Halk Partisi:

Aldığı Oy sayısı: 78.175

Aldığı Oy Oranı: %65,3

Aldığı Milletvekili: 9

Cumhuriyetçi Millet Partisi:

Aldığı Oy sayısı: 874

Aldığı Oy Oranı: % 0,7

Aldığı Milletvekili: -

Hürriyet Partisi:

Aldığı Oy sayısı: 1.483

Aldığı Oy Oranı: % 1,2

Aldığı Milletvekili

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE MALATYANIN VALİ, BELEDİYE BAŞKANLARI ve MİLLETVEKİLLERİ

a) Valiler

- Turgut BABAOĞLU (1950-1951)
- Şefik SAN (1951-1953)
- Mustafa Rauf İNAN (1953-1954)
- Ahmet TEKELİOĞLU (1954-1956)
- Nazım ARDA (1956-1960)

b) Belediye Başkanları

Sait FIRAT (1946-1950)

Nurettin AKYURT (1951-1957)

Nurettin AKYURT (1951-1957)

Avni GEBEŞ (1957-1960)

c) Milletvekilleri

TBMM VIII. Dönem 1946

Milletvekili	Seçildiği Siyasi Parti
Abdurrahim Ulvi Beydağı	Cumhuriyet Halk Partisi
Esat Doğan	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Sadık Eti	Cumhuriyet Halk Partisi
Şefik Tugay	Cumhuriyet Halk Partisi
Tevfik Temelli	Cumhuriyet Halk Partisi
Cafer Özelçi	Cumhuriyet Halk Partisi
Hikmet Fırat	Cumhuriyet Halk Partisi
Atıf Esenbel	Cumhuriyet Halk Partisi
Mustafa Karaköylü	Cumhuriyet Halk Partisi
Osman Hilmi Taner	Cumhuriyet Halk Partisi
Abdülkadir Taşangil	Cumhuriyet Halk Partisi
Mahmut Nedim Zabcı	Cumhuriyet Halk Partisi

TBMM IX. Dönem 1950

Milletvekili	Seçildiği Siyasi Parti
Esat Doğan	Cumhuriyet Halk Partisi
Hüseyin Doğan	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Sadık Eti	Cumhuriyet Halk Partisi
İsmet İnönü	Cumhuriyet Halk Partisi
Hikmet Fırat	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Kartal	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Kulu	Cumhuriyet Halk Partisi
Nuri Ocakçıoğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Abdülkadir Özbay	Cumhuriyet Halk Partisi
Lütfi Sayman	Cumhuriyet Halk Partisi
Şefik Tugay	Cumhuriyet Halk Partisi

TBMM X. Dönem 1954

Milletvekili	Seçildiği Siyasi Parti
Abdullah Köroğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
İsmet İnönü	Cumhuriyet Halk Partisi
Esat Doğan	Cumhuriyet Halk Partisi
Ahmet Fırat	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Kartal	Cumhuriyet Halk Partisi
Kamil Kırıkoğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Nuri Ocakçıoğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Fahri Oral	Cumhuriyet Halk Partisi
Hilmi Özbay	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Zeki Tulunay	Cumhuriyet Halk Partisi
Tevfik Ünsalan	Cumhuriyet Halk Partisi
Nüvit Yetkin	Cumhuriyet Halk Partisi

TBMM XI. Dönem 1957

Milletvekili	Seçildiği Siyasi Parti
İsmet İnönü	Cumhuriyet Halk Partisi
Nüvit Yetkin	Cumhuriyet Halk Partisi
Nurettin Akyurt	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Delikaya	Cumhuriyet Halk Partisi
Ahmet Fırat	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Kartal	Cumhuriyet Halk Partisi
Kamil Sürenkök	Cumhuriyet Halk Partisi
Mehmet Zeki Tulunay	Cumhuriyet Halk Partisi
Tevfik Ünsalan	Cumhuriyet Halk Partisi

1950'li yıllar, sağda sırayla İstanbul sineması, Gazi okulu ve Malatya Lisesi

1948 yılında Hürriyet Parkı ve Atatürk Anıtı

1948 yılı Gazi İlkokulu Civarı

1948 yılında Hürriyet Parkı

1949 yılında Hürriyet Parkı ve Kanal boyu

1945 yılı İstanbul Sineması ve Gazi İlkokulu

1949 yılında Hürriyet Parkı ve Kanal boyu

1940'lı yıllar Hürriyet Parkı

1950'li yıllar Halkevi Binası ve Kanal boyu

1955 yılı, Atatürk Anıtı ve civarı

1947 yılı Hükümet binası istikametinden Belediye ve Akpınar'a doğru görüntü

1950 yılı şehir meydanı ve meydanın solundaki apartmanlar. Fotoğraf ta ileride görünen evlerin yerinde günümüzde Pak kazanç İş Hanı ve Vakıfbank binası bulunmaktadır.

1940 yılında şehir merkezi

1940 yılında Yeni Cami ve çevresi

1938 yılında şehir meydanında Hükümet binasının inşaat alanı ve Yeni Cami'nin sağında Malatya Çarşısı

1970'li yıllar şehir merkezi

1950'li yıllarda Belediye ve Çevresi

1950'li yıllar şehir merkezi

1956 yılında şehir merkezi

1930 yılı, Yeni Cami önü ve günlük hayattan insan manzaraları

1990 yılı İspendere'de çift süren bir çiftçi

1950 yılı İsmet Paşa Halkevi balkonunda konuşma yaparken

1950 yılı İsmet Paşa Halkevi balkonunda konuşma yaparken

1950 yılı, İsmet Paşa'nın Malatya'daki mitingi

18 Nisan 1949, Demokrat Parti il Kongresi için Malatya'ya gelen Refik Koraltan ve kendilerini karşılayan partililer

7 Mayıs 1950 Malatya'yı ziyaret eden Celal Bayar Hamit Fendoğlu ile birlikte

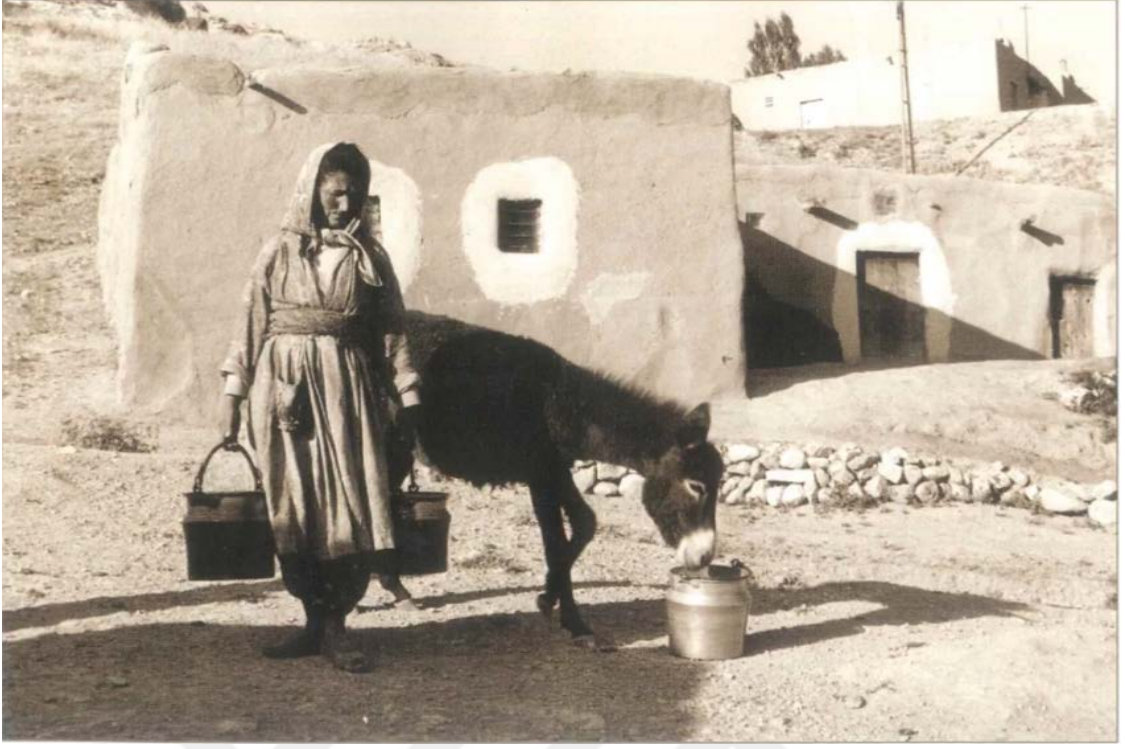

4 Ekim 1946 Malatya ziyaretinde Celal Bayar ve kendisini karşılayan Malatyalılar

1950 yılı miting hazırlığındaki CHP ocakları

1978 yılı, Hekimhan, Devrenek Köyü günlük yaşamdan bir kare

1978 yıl, Pütürge Kubbe Dağı 'nda yayla çadırı ve çocuklar